T.C.

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

TASFİYE TALEPNÂMELERİNE GÖRE KASTAMONU'YA İSKÂN EDİLEN MÜBADİLLER

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

MURAT AKSOY

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ ERCAN ÇELEBİ

KASTAMONU 2018

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TASFİYE TALEPNÂMELERİNE GÖRE KASTAMONU'YA İSKÂN EDİLEN MÜBADİLLER

MURAT AKSOY

Danışman Dr. Öğr. Üyesi Ercan ÇELEBİ
Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Turgut İLERİ
Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Sibel KUNDAKÇI

KASTAMONU 2018

TEZ ONAYI

MURAT AKSOY tarafından hazırlanan **"TASFİYE TALEPNÂMELERİNE GÖRE KASTAMONU'YA İSKÂN EDİLEN MÜBADİLLER"** adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde savunulmuş ve **oy birliği/oy çokluğu** ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tarih Ana Bilim Dalı**'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman Dr. Öğr. Üyesi Ercan ÇELEBİ
Kastamonu Üniversitesi .....

Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Turgut İLERİ
Amasya Üniversitesi .....

Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Sibel KUNDAKÇI
Kastamonu Üniversitesi .....

11/06/2018

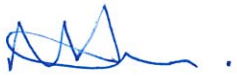
Enstitü Müdürü Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU .....

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

İmza

MURAT AKSOY

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

TASFİYE TALEPNÂMELERİNE GÖRE KASTAMONU'YA İSKÂN EDİLEN MÜBADİLLER

MURAT AKSOY

Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Ana Bilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ercan ÇELEBİ

"*Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Sözleşme ve Protokol*", Türk ve Yunan Hükümetleri tarafından 30 Ocak 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması görüşmelerinin ilk devresinde kabul ve imza olunmuştur.

Mübadele Sözleşmesi, Batı Trakya'daki Türklerle İstanbul'da ki Rumlar hariç Yunanistan sınırları dâhilinde bulunan İslâm dininden Türk vatandaşları ile Anadolu'da bulunan Ortodoks Rum ahalinin karşılıklı zorunlu yer değişimini ifade eder.

Türkiye mübadele işlerinin üstesinden gelebilmek için 13 Ekim 1923 tarihinde Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'ni kurmuş ve ilk aşamada mübadillerin Anadolu'da yerleştirilebilmesi için on iskân mıntıkası belirlenmiştir. Bu iskân mıntıkalarından biriside, merkezden idare edilen Kastamonu iskân mıntıkasıdır.

Mübadillerin iskân edilebilmesi ve geride bıraktıkları malların karşılığını alabilmeleri için "*Muhtelit Mübadele Komisyonu*" tarafından kendilerine verilen ve "*Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri*" adı verilen bir belgeyi beraberlerinde getirmeleri gerekmekte idi. Bu belgeden mübadilin Yunanistan'dan geldiği vilâyet, liva ve kazası ile Anadolu'da yerleştirileceği iskân mıntıkası, ayrıca mensup olduğu meslek grubu ile geride bıraktığı mallar bilgisine ulaşılabilmektedir. Bu çalışmada Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan Kastamonu İskân Mıntıkası'na ait 78 Tasfiye Talepnâmesi incelenerek Kastamonu merkez ve kazalarına yerleştirilen 89 mübadilin Yunanistan'dan geldikleri vilâyetler, liva ve kazalar ile Kastamonu'da hangi bölgelere yerleştirildikleri; gelen mübadillerin cinsiyet durumları ile mensup oldukları meslekleri bilgilerine yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Mübadele, Kastamonu, Tasfiye Talepnâmeleri.

2018, 134 sayfa

ABSTRACT

Master's Thesis

DEPOSITS TO KASTAMONU ACCORDING TO LIQUIDATION REQUESTS

MURAT AKSOY

Kastamonu University
Social Sciences Institute
Department of History

Supervisor: Dr. Lecturer of Ercan ÇELEBİ

The "*Convention and Protocol on the Exchange of Turkish and Greek Cypriots*" was adopted and signed by the Turkish and Greek Governments on January 30, 1923, at the first session of the Lausanne Peace Treaty negotiations.

The Amnesty International Convention expresses the mutual compulsory relocation of the Turkish Cypriots from Western Thrace to the Orthodox Greek Cypriots in Anatolia and the Islamic religion within the borders of Greece except the Greek Cypriots in Istanbul.

In order to overcome Turkey on October 13, 1923 Exchange works, he established the Reconstruction and Resettlement and the power of attorney on housing zone has been determined to be placed in Anatolia in the first stage of the emigrants. One of the settlement areas is Kastamonu settlement area managed from the center.

It was necessary for them to bring together a document entitled "*Liquidation Remedies for Mutual Exchange Commission*" issued to them by the "*Mutual Exchanges Commission*" in order that the aliments could be settled and receive the goods they had left behind. With this province, liva and accident coming from Greece, the settlement area to be settled in Anatolia, as well as the profession group to which it belongs, the information of the goods left behind can be reached. In this study, the 78 Liquidation Claims of the Kastamonu Settlement Site located in the Prime Ministry Republic Archives examined 89 provinces who were placed in Kastamonu headquarters and the accidents, and the provinces, livas and accidents they came from Greece and where they were placed in Kastamonu; the gender status of the incoming migrants and the professions they belonged to.

Key words: Exchange, Kastamonu, Liquidation Requests.

2018, 134 page

ÖNSÖZ

Bilindiği üzere "*Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Sözleşme ve Protokol*", Türk ve Yunan Hükümetleri tarafından 30 Ocak 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması görüşmelerinin ilk devresinde kabul ve imza olunmuştur. Bu çalışmada *"Mübadele Sözleşmesi"* gereğince Yunanistan'dan gelen ve Kastamonu İskân Mıntıkası'na yerleştirilen mübadillere ait *"Tasfiye Talepnâmeleri"* nin bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Tasfiye Talepnâmeleri temel alınarak mübadeleye ilişkin yapılan çalışmalar sınırlıdır. Bu konuda Gülin Öztürk'ün Tasfiye Talepnameleri Işığında Mübadillerin Yerleştirilmesi: "Adana Örneği", *Tarih İncelemeleri Dergisi,* XXXI/1, 2016, 247-276; *Mehmet Kaya-Aysun Deveci'nin* Tasfiye Talepnamelerine Göre Ankara Vilayetinde Mübadillerin Yerleştirilmesi*, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* XIV/29, Güz 2014, s. 175-188; *Ercan Çelebi'nin* Mübadillerin Yunanistan'daki Mal Kayıtları Ve Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnameleri, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* V, Sayı: 12, s. 35-45; Necat Çetin'in Tasfiye Talepnamelerine Göre Kocaeli İline İskân Edilen Mübadillerin Memleketleri Ve İskân Edildikleri İdari Birimler, *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu,* Cilt. 3, 2015, s. 1317-1414 ve Mübadele Tasfiye Talepnâmelerine Göre Denizli'ye İskân Edilen Mübadillerin Memleketleri ve İskân Edildikleri İdari Birimler, *Belgi*, Sayı: 6, Yaz 2013, 755-769 gibi çok az sayıda çalışma yapılmıştır. Mübadillere ait *"Tasfiye Talepnâmeleri"* nin bir tez çalışması düzeyinde hiç yapılmamış olması, çalışmayı önemli hale getirmektedir. Diğer yandan yerel ölçekte Kastamonu İskân Mıntıkası'na yerleştirilen mübadillere ait Tasfiye Talepnâmeleri'nin çalışılması, Kastamonu Kent Tarihi bakımından önemli bulunmakta ve bundan sonra yapılacak aynı türden çalışmalar için bir örnek olması düşünülmektedir.

Çalışmanın ana kaynağını Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinde yer alan Kastamonu İskân Mıntıkası'na ait 78 adet *"Tasfiye Talepnâmesi"* oluşturmaktadır. Metodik olarak ilk önce bahse konu Tasfiye Talepnâmeleri'nin transkripsiyonu yapılmış, daha sonra ise elde edilen bilgiler sınıflandırılarak çalışmanın içerisinde grafiklerle gösterilmiştir.

Çalışma, Giriş'i müteakiben üç bölümden oluşmaktadır. I. Bölüm'de mübadelenin ortaya çıkmasında etkili olan sebepler, Lozan görüşmeleri öncesinde mübadele konusunda atılan ilk adımlar, mübadele meselesinin Lozan'da müzakere edilmesi ve Türk ve Yunan Ahalinin Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol'ün taraflar arasında imzalanması konularına temas edilmiştir. II. Bölüm'de Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'nin kuruluşu, iskân bölgelerinin tespit edilmesi, mübadillerin nakîlleri, iskânı, iaşesi ve geçici barınma sorunları ele alınmıştır. III. Bölüm'de ise Tasfiye Talepnâmeleri'nin önemi, biçim ve içerik bakımından özellikleri, Kastamonu İskân Mıntıkası'na yerleştirilen mübadillere ait Tasfiye Talepnâmeleri'nin değerlendirilmesi konularına yer verilmiştir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında fikir, metot ve moral bakımlardan her zaman desteklerini ve yardımlarını gördüğüm başta danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ercan

ÇELEBİ'ye şükranlarımı sunarım. Yine destek ve fedakârlıklarından dolayı aileme ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Murat AKSOY
Kastamonu, Haziran, 2018.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

İÇİNDEKİLER VIII

ÖZET IV

ABSTRACT V

ÖNSÖZ VI

KISALTMALAR XI

GİRİŞ 1

I. BÖLÜM

MÜBADELEYE NEDEN OLAN OLAYLAR VE NÜFUS MÜBADELESİNİN LOZAN KONFERANSINDA GÖRÜŞÜLMESİ 8

1. NÜFUS MÜBADELESİNİN ORTAYA ÇIKMASINDA ETKİLİ OLAN SEBEPLER 8

1.1. Osmanlı Yönetimindeki Rumlar'ın Ayaklanması ve Devlet Kurmaları 9

1.2. Yerli Rum Ahali'nin Faaliyetleri 10

1.3. Türkiye'nin Nüfusa Olan İhtiyacı 14

1.4. Batılı Ülkelerin Tahrikleri 16

2. LOZAN KONFERANSINDA NÜFUS MÜBADELESİNİN GÖRÜŞÜLMESİ 18

2.1. Lozan Barış Görüşmeleri Öncesinde Mübadele Konusunda Atılan İlk Adımlar 18

2.2. Mübadele Meselesi'nin Müzakere Edilmesi 19

2.3. Türk ve Yunan Ahali'nin Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol 23

2.4. Mübadele Sözleşmesi'nin Türkiye Açısından Önemi ve Etkileri 33

II. BÖLÜM

NÜFUS MÜBADELESİNİN UYGULANMASI 35

1. Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'nin Kuruluşu 35
2. Mübadillerin Nakîlleri 38
3. İskân Bölgelerinin Tespit Edilmesi ve Mübadillerin İskânı 40
4. Mübadillerin İaşesi ve Geçici Barınma Sorunları 46
5. Mübadillere Yapılan Yardımlar 48

III. BÖLÜM

TASFİYE TALEPNÂMELERİNE GÖRE KASTAMONU'YA İSKÂN EDİLEN MÜBADİLLER 62

A. TASFİYE TALEPNÂMELERİNİN ÖNEMİ, BİÇİM VE İÇERİK ÖZELLİKLERİ 62

B. KASTAMONU'YA YERLEŞTİRİLEN (İSKÂN EDİLEN) MÜBADİLLERE AİT TASFİYE TALEPNÂMELERİ 66

1. Mübadillerin Geldikleri Bölgeler 75
2. Mübadillerin Kastamonu Vilâyetinde Yerleştirildikleri Bölgeler 89
3. Kastamonu Vilâyetine Yerleştirilen Mübadillerin Cinsiyet Durumları 100
4. Kastamonu Vilâyetine Yerleştirilen Mübadillerin Meslek Durumları 108

SONUÇ 112
KAYNAKÇA 115
EKLER 127

Ek-1 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmelerinin, "*Müsted'inin Hüviyeti*" başlığı altında kişinin kimlik bilgilerinin verildiği birinci sayfasıdır 127

Ek-2 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmelerinin, ikinci sayfasıdır.

Tasfiye Talepnâmelerinin İkinci ve üçüncü sayfalarında mübadilin bulunmuş olduğu yerdeki emval-i gayr-i menkûlesine ait bilgiler yer almaktadır 128

Ek-3 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmelerinin, üçüncü sayfasıdır.
Tasfiye Talepnâmelerinin İkinci ve üçüncü sayfalarında mübadilin bulunmuş olduğu yerdeki emval-i gayr-i menkûlesine ait bilgiler yer almaktadır 129

Ek-4 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmelerinin, dördüncü sayfası, " *Müsted'inin terk eylediği emval-i menkûle*" ye ait bilgiler yer almaktadır 130

Ek-5 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmelerinin, Beşinci sayfaya gelindiğinde "*vekâletnâme*" yer almaktadır. Bazı mübadillerin "*tasfiye muamelâtı için Muhtelit mübadele veya Tâli komisyonlar nezdinde kendilerini temsil ve hukuklarının müdafaası hususunda*" vekil tayini yaptıkları sayfadır..... 131

Ek-6 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmelerinin içerisine konmuş olan "*Müsadere Edilen Emvalin Beyanı*" başlığı altında ilâve sayfadır..... 132

Ek-7 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmelerinin içerisine konmuş olan, Yunanistan'ı 18 Ekim 1912 tarihinden evvel terk etmiş olan Türklerin, Yunanistan'da bulunan malları ile ilgili kayıtlarını bildiren, "*18 Teşrîn-i evvel 1912 Tarafından Beri İstimlak Edilmiş Olan Emlâk*" başlığı altında, ilâve sayfasıdır..... 133

ÖZGEÇMİŞ..... 134

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
a.g.tz	: Adı geçen tez
Ayrıca Bkz	: Ayrıca Bakınız
Bkz.	: Bakınız
s.	: Sayfa
T.B.M.M	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

Göç, üzerine yapılmış olan tüm tanımlamalar genel anlamda yer değiştirmeye dayalı bir sosyal değişime dikkat çekmekte olup, bu değişimi bir süreç olarak ele almaktadır.[1] Toplumsal olarak değişim ve dönüşümün en mühim neden ve sonuçları içerisinde yer alan göç[2], kişi ya da kişilerin hayatlarını devam ettirdikleri bir bölgeden ya da sosyo-kültürel çevreden ayrılarak başka bir bölge ya da sosyo-kültürel çevreye taşınmasıdır.[3] Göç[4] ile Muhaceret[5] kelimesi aynı anlama gelmektedir.[6] Göç'ün ortaya çıkmasında etkili olan sebeplerine genel olarak bakılacak olursa, geçim şartlarının yetersiz olması, daha iyi bir gelecek kurabilme düşüncesi, siyasî ve dinî nitelikler olarak sıralanabilir.[7] Göç, başlangıç aşamasından bitim sürecine kadar an itibariyle dinamik bir süreçtir.[8] Toplumların yada ülkelerin kişi sayılarının artmasını veya azalmasını sağlayan önemli faktörden birisidir.[9]

Kavram olarak çoklu yapıda olan göç çeşitli sınıflara ayrılmıştır.[10] Sebebine göre, gerçekleştiği mekânına göre ve katılan kişi sayısına göre farklılık göstermektedir.[11] Buradan hareketle iç göç, dış göç, zorunlu göç ve gönüllü göç olarak ayrıma gittiğimiz göç faktörü ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal ve birçok sebepten ortaya çıkmaktadır.[12] Ülke sınırları içerisinde kişi yada kişilerin yer değiştirme durumuna iç göç,[13] ülke sınırları dışına çıkılarak yapılan yer değiştirme durumuna ise dış göç

---

[1] Tuncay Ercan Sepetcioğlu, "*İki Tarihsel "Eski" Kavram, Bir Sosyo-Kültürel "Yeni" Kimlik: Mübadele Nedir, Mübadiller Kimlerdir?*", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 18, Özel Sayı: 3, Ocak 2014, s. 50.

[2] Mim Sertaç Tümtaş, Cem Ergun, "*Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri*", **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 4, Yaz 2016, s. 1347.

[3] Esma Durugönül, "*Sosyal Değişme, Göç Ve Sosyal Hareketler*", **Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi 20-21-22 Kasım 1996/Mersin**, T.C. Başbakanlık İstatistik Enstitüsü, Ankara 1997, s. 95.

[4] Bakınız: İntikâl, Hicret, Bir yerden bir yere göç etme. Şemseddin Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul 2009, s. 1191.

[5] (Hicret'den) muhacirlik, göç etme, göç. Bkz. Ferit Develioğlu, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara 2009, s. 665.

[6] Ercan Çelebi, *"Mübadele, İmar Ve İskân Vekâleti (Kuruluşu, Teşkilât Yapısı ve Faaliyetleri),* **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, 2005, s. 1.

[7] Nedim İpek, *"Göçmen Köylerine Dair"*, **Tarih ve Toplum**, Sayı: 150, Haziran 1996, s. 335.

[8] Erol Mütercimler, "*(Avusturalya Örneğinde) Türk Göçü Ve Sorunları (1967-1997)*", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, 1998, s. 5.

[9] Taylan Akkayan, **Göç ve Değişme**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1979, s. 20.

[10] Kemal Eker, "Türkiye'de Yasa Dışı Göç Sorunu", **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü,** Basılmamış Doktora Tezi, 2008, s. 11.

[11] Nedim İpek, **Mübadele Ve Samsun**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s. 1.

[12] Deniz Özyakışır, *"İç Göç Hareketleri Ve Geriye (Tersine) Göçün Belirleyicileri: Tra 2 Bölgesinden (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan,) İstanbul'a Gerçekleşen Göç Üzerine Bir Saha Araştırması"*, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, 2012, s. 1.

[13] Ayrıca Bakınız: **Uluslar arası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü**, IOM Uluslararası Göç Örgütü, No 18, 2009, s. 27

denilmektedir.[14] Bu iki göç çeşiti, göç edenlerin kendi istekleri doğrultusunda yapıldığında gönüllü göç, istekleri dışında yapıldığında ise zorunlu göç şeklinde tanımlanmaktadır.[15] Göç'ün sebeplerine bakılarak göç eden kişilere kelime olarak, antlaşmalara tabî göçmenler, milletlerarası göçmenler, tahliye olunanlar, millî göçmenler şeklinde tanımlamalar yapılmaktadır.[16]

Göç, bütün milletlerde görüldüğü gibi Türk Milleti'nin tarihsel sürecinde ve sosyal yapısı'nda da görülmekte olup, önemli ölçüde karakteristik[17] yapılarından birisi haline gelmiştir. Bu durum, tarih'in başangıcından itibaren, Orta Çağ'ın sonuna kadar sürmüştür.[18] Türk Tarihi, incelemeye alındığında karşılaşılan çok fazla göç faaliyeti bulunmaktadır. Türkler açısından tarihte bu durum bir gelenek halini almıştır. Geçmiş dönemlerde Türkler'in göç ile tanışması Avrupalı devletlere nazaran daha erken dönemlerde olmuştur.[19] İslâmiyet öncesi dönemde bir kısmı Asya'nın dışına çeşitli sebeplerle göç ederken diğer bir kısmı da Asya içinde göç faaliyetine katılmıştır.

Türkler, anayurtları olan Asya'dan, toprakların geçim bakımından yetersiz kalması, kuraklıkların yaşanması, nüfus kalabalığı ve otlakların darlığı gibi birçok sebepten dolayı başka bölgelere göç etmek zorunda kalmışlardır.[20] Türkler'in göç faaliyeti, ana yurt içine yapılan göçler ve ana yurt dışına yapılan göçler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.[21]

375 yılında Doğudan Batıya doğru Türk kavimleri'nin göç ettikleri bilinmektedir.[22] Seyhun(Sır-derya) ırmağının çevresine ulaşmadan evvel ki dönemde[23], X. yüzyıl'ın

---

14 İpek, a.g.e, s. 1.

15 Özyakışır, a.g.tz, s. 1.

16 İpek, a.g.e, s. 1.

17 Eski Türkler yaşadıkları dönemin genel karakteristik yapılarına bağlı olarak sürekli devingen (hareketli) ve göçebe topluluklardan meydana gelmektedir. Bkz. İsmail Doğan, **Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri**, Nobel, Ankara 2012, s. 36.

18 Ahmet Taşağıl, **Kök Tengri'nin Çocukları** (Avrasya Bozkırlarında İslam Öncesi Türk Tarihi), Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2015, s. 45.

19 Çelebi, a.g.tz, s. 4.

20 İbrahim Kafesoğlu, **Türk Millî Kültürü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005, s. 55.

21 Aydos Şalbayev, "*Oğuzların Göçleri Ve Yayılmaları (Başlangıçtan (VII.Yüzyıl) XIII. Yüzyıla Kadar)*", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, 2005, s. 2.

22 Niyazi Hüseyin Bahtiyar, "*Anadoludan Balkanlara Türk Göçleri*", **Tarih ve Toplum**, Sayı: 155, Kasım 1996, s. 296.

23 Zeki Atçeken-Yaşar Bedirhan, **Selçuklu Müesseseleri Ve Medeniyeti Tarihi**, Eğitim Kitabevi, Konya 2004, s. 64.

başlamasıyla birlikte Oğuz[24] boyları'nın çoğu göçebe yaşam sürdürmektedir.[25] XI. yüzyıl'a gelindiğinde ise Türk göçleri neticesinde Türk illeri'nin sınırları geniş alanlara yayılmıştır.[26] Böylece Asya ve Anadolu'ya[27] göçleri ile buradaki topraklara kendi kültür ve medeniyetlerini yaymışlardır.[28] Selçuklular[29] devrinden itibaren devlet yönetiminde özel bir teşkilâta bağlanmış olan İmar ve İskân işlerine Osmanlı Devleti döneminde büyük önem verilmiştir. Asya'dan gelen Türk Aşiretleri Anadolu topraklarında iskân edilirken, Anadolu'dan gönderilen birçok göçmende Balkanlar'da iskân edilmiştir.[30] Göç'e, faaliyet itibarı ile katılan kişi yada kişilere göçmen denilmektedir.[31] Türk Tarihi'nde "*Muhacir*" kelimesi 1683'ten itibaren ayrı bir anlam taşımıştır.[32] Bu dönemde Türkler'in Avrupa üzerindeki hâkim güçleri, II. Viyana Kuşatması sonrasında zayıflamaya başlamıştır.[33] Osmanlı Devleti'nde göçmen kelimesinden ziyâde " *Muhacir*" kelimesi daha çok kullanılmıştır. "*Muhacir*", 1683 yılından itibaren kelime anlamı olarak "*Düşmandan kaçıp Türk hakimiyetindeki Türk topraklarına sığınan kâhır-zede, zulum-dide Müslümanlar*" olarak anlaşılmaktadır. Bu kişiler daha çok malını bırakarak, savaş bölgesinden veya düşman zulümünden kaçanlar, savaş sonrası düşmanın eline geçmiş bölgelerde gördükleri zulüm ve baskılar sonucunda Anadolu topraklarına gelenlerdir.[34] Bunun yanında incelemeler neticesinde göçmen kelimesi yerine "*muhacir*", "*mülteci*",

---

[24] Türkler Anadolu fethini gerçekleştirdikten sonra bu toprakları iskâna tabî kılmıştır. Bu durum gerek Türk ve İslâm tarihinde gerekse dünya tarihinde önemli bir yer tutmuştur. Bu önemli gelişmenin temelinde Oğuzların, yeni bir yurt bulma amacıyla batı yönünde harekete geçmesi ve Anadolu topraklarını kendilerine hedef olarak seçmeleri bulunmaktadır. Bkz. Cevdet Yakupoğlu, **Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar**, Gazi Kitabevi, Ankara 2009, s. 15.

[25] Faruk Sümer, **Oğuzlar**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999, s. 66.

[26] Osman Turan, **Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009, s. 41.

[27] Selçuklu Devleti Hükümdarı Alparslan, 26 Ağustos 1071 yılında Malazgirt Zaferi ile Anadolu'nun kapılarını Türklere açarak Anadolu'yu Türk yurdu haline getirmiştir. Bkz. Mehmet Mandaloğlu, "*Doğu-Batı Kültürel Etkileşiminde Orta Asya'dan Göçler (M.S. VI. Yüzyıla Kadar)*", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, 2011, s. 49.

[28] İpek, a.g.e, s. 1.

[29] Malazgirt Zaferi sonrasında Büyük Selçuklu İmparatorluğu kontrolü altında, Anadolu'nun doğu'dan gelen yoğun Türk kitleleri tarafından iskânı Melikşah'ın cülûsunu takîben sistemli bir şekilde başlamıştır. XII. yüzyılda Anadolu topraklarına muhaceret devam etmiştir. Selçuklu İmparatorluğu, Anadolu topraklarını iskân uygularken büyük ve kuvvetli olan aşiretleri muhtelif parçalara ayırarak uzak bölgelerdeki sahalara sevk etmiştir. Selçuklular'ın Anadolu'nun fethini gerçekleştirmesinden sonra buraya gelerek yerleşen kitleler arasında Karluk, Kalaçlar, Kıpçaklar, Agaçeriler ve en büyük kitle olan Oğuz Türkmenleri teşkil etmiştir. Bkz. Fuad Köprülü, **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, Akçağ, Ankara 2003, s. 71-72.

[30] Ahmet Cevat Eren, **Türkiye'de Göç ve Göçmen Meseleleri Tanzimat Devri, İlk Kurulan Göçmen Komisyonu, Çıkarılan Tüzükler**, Nurgök Matbaası, İstanbul 1966, s. 26.

[31] Adnan Gümüş, "*Göç, Din Ve Asimilasyon*", **Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi 20-21-22 Kasım 1996/Mersin**, T.C. Başbakanlık İstatistik Enstitüsü, Ankara 1997, s. 243.

[32] İpek, "*Göçmen Köylerine..*", s. 335.

[33] İlber Ortaylı, **Türklerin Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul 2015, s. 27.

[34] Çelebi, a.g.tz, s. 3.

"*üsara-yı muhacirîn*", "*harikzede*", "*istilâzede*", "*felâketzede*", "*depremzede*", "*kahtzede*", "*ev göçü*", ve "*mübadil*" gibi farklı kelimeler de kullanılmıştır.[35] Büyük göçler'in oluşmasında şüphesiz Avrupa devletleri'nin Osmanlı Devleti üzerindeki uygulamış oldukları politikalar etkilidir. 18. yüzyıldan itibaren kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden Rusya; Balkanları, Kafkasları, Boğazları, Kuzey Karadeniz'i ele geçirmek için 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşı öncesi Kazan[36], Güney Volga, Kuzey Kafkasya ve Don bölgesinde yaşayan Türk, Tatar ve Moğolları yerlerinden ederek, Osmanlı Devleti'nin hakimiyetinde bulunan topraklara göç ettirmiştir.[37] Bu dönemden itibaren karşı karşıya kalınan sorunlardan biri de kaybedilen topraklardan gelen göçmenlerin iskânı olmuştur.[38] Bölgede bulunanlara karşı Rusya ıslahat adı altında tehcir politikası uygulamıştır.[39] 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'na bağlı olarak Kerç, Yenikale, Azak dolaylarında bulunan tarafsız alan olarak bilinen topraklar, Büyük ve Küçük Kabartay, Buğ ile Dinyeper nehirleri arasında kalan topraklar Rusya'nın kontrolüne girdikten sonra, Kırım[40] ve diger bölgelerde yaşayan Türkler de Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan topraklara göç etmişlerdir.[41] 1789-1800 yılları arasında Kırım bölgesinden yaklaşık olarak 300 ile 500 bin kişilik grup, Osmanlı Devleti yönetimi altında bulunan topraklara göç etmek zorunda kalmıştır. Göç eden kişiler ilk olarak Beserabya ve Dobruca'ya, daha sonra bir kısmı da Anadolu'ya yerleşmiştir.[42] Küçük Kaynarca Antlaşması'nı takîben 1789-1800 yılları içerisinde yaşanan birinci Kırım göçü sonrasında, 1828-1829 yılları arası Osmanlı ile Rusya arasında yaşanan savaş sonucu imzalanan Edirne Antlaşması ile Anapa ve Poti bölgeleri Rusların eline geçmiştir. Böylece ikinci Kırım göçü yaşanmıştır. Üçüncü Kırım göçü ise 1860-

---

35 Çelebi, a.g.tz, s. 4.

36 Kazan Hanlığı'nın düştüğü yıllarda bu bölgede birkaç milyonluk Türk nüfusu bulunmaktadır. Bkz. Nadir Devlet, **Rusya Türkleri'nin Millî Mücadele Tarihi (1905-1917)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s. 6.

37 Çelebi, a.g.tz, s. 4-5.

38 Fuad Dündar, "*Balkan Savaşı Sonrasında Kurulmaya Çalışılan Muhacir Köyleri*", **Toplumsal Tarih**, Sayı: 82, Ekim 2000, s. 52.

39 Ali Güner, "*Anadolu Ve Rumeli'nin Nüfus Durumu Ve Göçler*", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, 1996, s. 2.

40 1771 yılında Kırım'da yaşamlarını sürdürmakte olan nüfusun Osmanlı Devleti'nin yanında olan kesimi Ruslar'ın baskısı ve silâhlı saldırıları neticesinde bulundukları yerleri bırakarak Osmanlı Devleti'nin yönetimi altındaki bölgelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu durum Osmanlı Devleti'nin karşılaşmış olduğu ilk dış göç olgusudur. Bkz. Filiz Doğanay, "*Türkiye'ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi*", **Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi 20-21-22 Kasım 1996/Mersin**,T.C. Başbakanlık İstatistik Enstitüsü, Ankara 1997, s. 194.

41 Çelebi, a.g.tz, s. 5.

42 İlhan Tekeli, *"Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskan Sorunu"*, **Toplum Ve Bilim**, Sayı: 50, Yaz 1990, s. 55.

1864 yıllarında yaşanmış, yaklaşık olarak 400 bin kişi Osmanlı topraklarına yerleştirilmiştir. 1783-1922 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisine giren Tatarların sayısı 1.800.000'dir. 1829 tarihinden itibaren Kafkasya'da Ruslara karşı bağımsızlık mücadelesi veren Türk ve Çerkezlerin gayretleri 1859 yılında Şeyh Şamil'in esir olmasıyla zayıflamışsa da, 1863 yılına kadar mücadeleleri devam etmiştir. 1864 yılına gelindiğinde Rusya, Batı Kafkasya ve Kuban bölgelerinde bulunan Türk, Çerkez ve diğer müslüman grupları Kafkasya'yı terk edip başka bölgelere gitmeleri hususunda zorlamıştır. Daha sonra Rusya, burada ki 40 ile 50 bin kişilik grup'u göndermek amacıyla Osmanlı Devleti ile bir göç antlaşması yapmıştır. Bu duruma karşılık Karadeniz sahillerindeki Rum Ortodokslar Rusya'ya giderken, söz konusu antlaşmaya tabî olarak Kafkasyadan gelen 40.000 aile, Tuna'ya yerleştirilmiştir. Kafkasya'dan Anadolu'ya göç edenlerin sayısı 600.000 civarında olup, bu sayı Kırım'dan gelen göçmen gruplarla beraber 1.000.000'u aşmaktadır. Bunlardan 595.000 kişi Avrupa'da bulunan Türk topraklarına, 413.000 kişi Asya'da bulunan Türk topraklarına yerleştirilmiştir. Yunanistan'da ve Balkanlarda meydana gelen göçlerin temelinde ise 1804 yılında Sırbistan'da, 1820 yılında Mora'da çıkan isyanlar bulunmaktadır. Mora İsyanı 1826 yılında milletlerarası bir mesele haline geldikten sonra İngiltere ve Rusya aralarında antlaşma yapmışlardır. Yunan Devleti'nin kurulması konusunda karara varıldıktan sonra, burada yaşayan Türk ve Müslüman ahali yerlerinden edilerek göçe zorlanmıştır. Berlin Antlaşması'yla birlikte Romanya, Sırbistan ve Karadağ'ın bağımsızlıklarını kazanmasıyla bu bölgeden göçler hız kazanmıştır. Balkanlarda meydana gelen diğer bir göç dalgası "*Doksanüç Muhacereti*" olarak bilinen göç hareketidir.[43] Bu göç hareketine zorunluluk dahîlinde katılanların çektikleri sıkıntıların tümü "*Doksanüç Sökümü ve felaket*" olarak adlandırılmaktadır.[44] 1877-1878 tarihinde Osmanlı Devleti ile Rusya arasında çıkmış olan savaş'ın yaşanmasında ki etkili olan sebepler, Rusya'nın yürütmüş olduğu panslavizm politikası ve bu politika doğrultusunda yayılmacı bir tavır sergilemesidir.[45] Ege Denizi'ne kadar ki olan bölgede büyük bir Bulgar Devleti kurmak ve İstanbul'u serbest yapıda müstakil bir şehir haline getirmek gibi amaçları

---

43 Çelebi, a.g.tz, s. 6-8.

44 Hakan Asan, "*Devlet, Aşiret ve Eşkıya Bağlamında Osmanlı Muhacir İskân Siyaseti (1860-1914)*", **Göç Araştırmaları Dergisi**,Cilt: 2, Sayı: 3, Ocak-Haziran 2016, s. 38.

45 Fair Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasî Tarihi**, Alkım Yayınevi, İstanbul 2010, s. 695.

vardır.[46] Savaşın çıkması Kafkasya'da bulunan Müslümanlar üzerinde iki türden heyecan yaratmıştır. Birincisi savaşın kazanılmasıyla Rus baskısından ve kontrolünden kurtulma umudu, ikincisi ise kaybedildiği taktirde sonuçlarının ne olacağı endişesidir.[47] Savaş sırasında Ruslar ve Bulgarlar burada yaşayan Müslüman halkı silâhtan arındırarak müdafasız bir duruma getirmiştir. Bu durum karşısında savunmasız kalan Müslümanlar[48] burada katledilmiştir.[49] Savaş sonucu meydana gelen göçlerin merkezi Tuna ve Edirne vilâyetleri olurken[50], 1.500.000 kişi bu dönemde Osmanlı Devleti yönetimi altındaki topraklara göç etmiştir.[51] 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Tatar grupları önce Rumeli'ye yerleşirken oradan da sonraki süreçte Anadolu'ya göç etmişlerdir.[52] Burada iskân edildikleri alanlar ise İstanbul, İzmir, Eskişehir, Bandırma ve İnegöl gibi yerleşim yerleridir.[53]

1878-1900 yılları arasında Anadolu'ya yapılan göçlerin temelinde siyasal nedenler bulunmaktadır.[54] Ayrıca 1893-1902 yılları içerisinde Bulgaristan'dan 72.500 kişi göç etmiştir. 1912-1913 yıllarına gelindiğinde Balkan Savaşları sonunda Bulgarlar, Yunanlılar, Sırplar, Karadağlılar, Makedonya'nın ve Rumeli'nin Müslüman Türk ahalisini baskılarla bulundukları bölgelerden çıkmalarına ve Anadolu topraklarına göç etmelerine mecbur bırakmışlardır. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin topraklarına Balkanlar'dan gelen göçmenlerin sayısı yaklaşık olarak 640.000'dir. 1914-1915 tarihlerinde Birinci Dünya Savaşı dönemlerinde göç eden kişilerin sayısı 120.566'ya ulaşırken, 1920 yılında bu sayı 413.922'ye yükselmiştir.[55] Bu dönemde İşkodra,

---

[46] Nedim İpek, "*Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, 1991, s. 7.

[47] Süleyman Erkan, "*Kırım Kafkasya Ve Doğu Anadolu Göçleri (1878-1908)*", **Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, 1993, s. 77.

[48] 1877-1878 tarihlerinde 350 bin'i aşkın Müslüman -Türk şehit edilmiştir. Bkz. Hüseyin Memişoğlu, **Balkanlarda Pomak Türkleri**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2005, s. 42.

[49] Nedim İpek, "*Kafkaslar'lan Anadolu'ya Göçler (1877-1900)*", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, 1991, s. 101.

[50] Çelebi, a.g.tz, s. 8.

[51] Adil Adnan Öztürk, "*Rumeli'den İzmir'e Yapılan Göçler (1878-1912)*", **Tarih ve Toplum**, Sayı: 178, Ekim 1998, s. 246.

[52] Tekeli, a.g.m, s. 56.

[53] Ahmet Akgündüz, "*Osmanlı İmparatorluğu ve Dış Göçler, 1783-1922*", **Toplum Ve Bilim**, Sayı: 80, Bahar 1999, s. 145.

[54] Faruk Kocacık, *"Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890)"*, **Osmanlı Araştırmaları**, Sayı: 1, 1980, s. 143.

[55] Çelebi, a.g.tz, s. 8-9.

Selânik, Kosova, Manastır, Yanya ve Batı Trakya'da bulunan müslüman ahalinin nüfusunun yarısı Osmanlı Devleti'ne göç etmiştir.[56]

Yunanistan kuruluşundan itibaren sürekli olarak Osmanlı Devleti aleyhinde genişlerken, bu genişleme Yunan Ordusu'nun 1919'da Anadolu'nun batısını işgaliyle beraber en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu durum 1922 yılında Büyük Taarruz ile son bulmuştur.[57] İstiklâl Harbi sonunda imzalanan Lozan Antlaşması içerisinde bu antlaşmaya bağlı bulunan 30 Ocak 1923 tarihli Sözleşme hükümleri gereğince Yunanistan'dan Türkiye'ye göçler yapılmıştır. İmzalanan Sözleşme Türk ve Rum Ahali'nin mübadelesine dair olarak iki taraflıdır. Türk ve Rum ahalinin mübadelesine dair mukavelenâme ve buna ekli protoko l 1 Aralık 1926 yılında Atina Antlaşması ile tamamlanmıştır. Daha sonra Ahali Mübadelesine Dair Sözleşme ile Atina Antlaşması'nın uygulanışından doğan meselelerin çözümü için Yunanistan'la 10 Haziran 1930'da[58] ayrı bir sözleşme daha imzalanmıştır. Yunanistan'dan Türkiye'ye mecburî olarak yapılacak göçe, Batı Trakya'nın Müslüman Ahalisi hariç Yunan topraklarına yerleşmiş İslâm dininde Yunan yönetimi altındaki bireylerin tamamı bağlı olduğu gibi Türkiye'den de İstanbul'un Rum ahalisi hariç Türkiye topraklarında oturan Rum Ortodoks dininde bulunan Türk yönetimi altındaki bireylerin tamamı bağlıdır.[59] 1923-1927 tarihleri arasında Yunanistan'dan Türkiye'ye gelen mübadil sayısı 456.720'dir.[60]

Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan Nüfus Mübadelesi dönemin siyasî ve ekonomik temelleri doğrultusunda ortaya çıkmış bir durumdur. İki devlet arasında gerçekleşmiş olan nüfus değişimi hem Türkiye hem de Yunanistan açısından siyasî, sosyal, ekonomik ve daha birçok alanda önemli sonuçlara sebep olmuştur.[61]

---

[56] Mustafa Özdemir, "*I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Ülkesinde Yaşanan Göç Hareketleri*", **Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkilap Tarihi Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, 2007, s. 40.

[57] Yücel Bozdağlıoğlu, "*Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları",* **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 18, Sayı: 3, Ocak 2014, s. 9-10.

[58] "*Türk –Yunan itilâfı bugün birde imza edildi*" başlığı altında Akşam Gazetesi'nde 11 Haziran 1930 yılına ait sayısında Türkiye ve Yunanistan arasında 10 Haziran 1930 yılında imzalanan sözleşme verilmiştir. Ayrıca sözleşmenin maddeleri de yine aynı başlık altında verilmiştir. Bkz. **Akşam**, 11 Haziran 1930, s. 1.

[59] Yılmaz Altuğ, *"Balkanlardan Anayurda Yapılan Göçler"*, **Belleten**, Cilt: LV, Sayı: 212, Nisan 1991, s. 110.

[60] Necat Çetin, "*Mübadil Tasfiye Talepnamelerine Göre Denizli'ye İskân Edilen Mübadillerin Memleketleri Ve İskân Edildikleri İdari Birimler*", **Belgi**, Cilt: 1, Sayı: 6, Yaz 2013, s. 755.

[61] Gülin Öztürk, "*Tasfiye Talepnameleri Işığında Mübadillerin Yerleştirilmesi: "Adana Örneği"",* **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Sayı: XXXI/1, 2016, s. 249.

I. BÖLÜM

MÜBADELEYE NEDEN OLAN OLAYLAR VE NÜFUS MÜBADELESİNİN LOZAN KONFERANSINDA GÖRÜŞÜLMESİ

1. NÜFUS MÜBADELESİNİN ORTAYA ÇIKMASINDA ETKİLİ OLAN SEBEPLER

Türk ve Yunan Devleti'ni ahali değişimine iten ve bu değişimin 30 Ocak 1923 yılında Türk ve Rum Ahalisi'nin mübadelesi hususunda sözleşme ve protokol ile resmî bir yapıya bürünmesine olanak veren, birçok sebep olmakla birlikte, mübadele iki taraf açısından da kaçınılmaz bir durum halini almıştır. Türkiye'nin ve Yunanistan'ın millî bir devlet ve sosyal yapı inşaa etme çabaları, Türk ve Rum toplulukları'nın birbirlerine olan güvenlerinin kırılmasına ve yaşanan gelişmelerden ötürü iki topluluğun karşılıklı olarak düşmanlık duyguları beslemesine neden olmuştur. Netice de bu durum mübadeleye zemin hazırlayacak ortamın oluşmasına olanak verecek etkenlerin başında gelmektedir. Bunların yanında insan kaynağının önemli bir kısmını savaşlarda yitiren Türkiye'nin ekonomik ve sosyal hedeflerine ulaşmada nüfusa olan ihtiyacı da başka bir etken olmuştur.[62] Ayrıca Yunanistan'ın kendi çıkarları doğrultusunda uygulamış olduğu yayılmacı politika da önemli sebeplerdendir. İki ülke arasında nüfus değişimi yapılması gereği, Balkan Savaşları sırasında kendisini hissettirmiş ve I. Dünya Savaşı sonrası iki ülke arasındaki sorunların büyümesine neden olmuştur. Bunun yanında araya giren ülkelerin tahrikleri de önemli ölçüde etkili olmuş, iki topluluğun artık bir arada olamayacağını ortaya çıkarmıştır. Bundan ötürü nüfus değişimi kaçınılmaz hale gelmiştir.[63] Netice itibarı ile nüfus değişimi zarurî bir hal almıştır.[64] Bütün bu sebepler doğrultusunda Türk ve Yunan taraflarını ahali değişimine iten tarihi gelişim şu şekilde olmuştur.

---

62 Çelebi, a.g.tz, s. 15.

63 Ramazan Tosun, "*Türk-Rum Nüfus Mübadelesi"*, **Türkler**, Cilt: 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 597.

64 M. Cemil Bilsel, **Lozan**, Cilt: II, İstanbul 1933, s. 293.

1.1. Osmanlı Yönetimindeki Rumlar'ın Ayaklanması ve Devlet Kurmaları

1789 yılının Temmuz ayında başlayan Fransız İhtilâli ve bu ihtilâle bağlı olarak bütün dünya coğrafyasına yayılan bağımsızlık, uluslaşma ve ulus-devlet olma fikirleri kendisini fazlasıyla hissettirmiştir. Bu durum karşısında İmparatorluk durumunda olan devletler derinden etkilenmiştir.[65] 19. yüzyıl Balkan coğrafyasında milliyetçilik akımının ve Ruslar tarafından yürütülen panislavizm propagandası'nın yapıldığı en yoğun dönemdir.[66] Fransız İhtilâli sonrası, fikrî yönden etkilenen Rumlar, Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurabilme düşüncesini hedef olarak benimsemişlerdir.[67] Rumların bağımsızlık için attıkları ilk adım 1814'de Odesa'da iki Rum ve bir Bulgar olmak üzere üç kişilik tüccar grubu tarafından Etnik-i Eterya adında bir dernek yada cemiyet oluşturmalarıdır. Görünüşte eğitim ve öğretim amacı ile oluşturulan bu kuruluş, Rumların ayaklanması için para toplamış, silâh dağıtmış, propaganda faaliyetleri yürütmüştür.[68] İlk olarak Rumeli'den başlamak suretiyle özellikle İstanbul'a gelerek oradan hareketle de bütün Türk memleketleri'nde gizli yapılanmaların temelini atmıştır.[69] Rumlar arasında yayılan milliyetçilik akımı ve Etnik-i Eterya Cemiyeti'nin teşkîli, Osmanlı Devleti'ne karşı isyan plânlarını hazırlamıştır. İlk olarak 1820 yılında cemiyetin üst kademesinde bulunan Aleksandr İpsalanti'nin kontrolünde Eflâk ve Boğdan da bir isyan hareketliliği yaşanmıştır. Bu isyan hareketi sonuç itibarı ile başarısız olmuştur. Başarısızlıkla sonuçlanan girişimin üzerine Mora ve bazı Akdeniz adalarında yeni bir isyan için plânlar yapılmıştır. 1788 yılından itibaren Yanya Valiliği'nde bulunan Tepedelenli Ali Paşa isyanına karşı merkezî otoritenin müdahalesi sonucu bölgede oluşan boşluktan yararlanan Rum çeteleri ilk defa terör faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bu olay Rum isyanının ilk adımı olmuştur. 1821-1829 tarihleri arasında Rumlar, Osmanlı Devleti'ne karşı isyanda bulumuşlardır. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Avrupa devletleri'nin müdahale etmesi sonucunda 750.000 kişinin yaşamlarını sürdürdüğü 55.000 km^2

---

65 A. Kürşat Gökkaya - Cemil Cahit Yeşilbursa, **Yeni ve Yakın Çağ Tarihi**, Siyasal Yayınevi, Ankara 2010, s. 112-127.

66 Necla Günay, " *Filik-i Eterya* Cemiyeti", **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi** Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1, 2005, s. 266.

67 Çelebi, a.g.tz, s. 16.

68 Armaoğlu, a.g.e, s. 259.

69 Yılmaz Kurt, **Pontus Meselesi**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Basımevi, Ankara 1995, s. 31.

genişliğindeki bir bölgede bağımsız bir Yunan Devleti'nin kurulmasını istemeyerek de olsa kabullenmek zorunda kalmıştır.[70]

19. yüzyılın başında yaşanan Yunan isyanları amacına ulaşmış ve 1830 yılında Teselya'ya kadar uzanan bir alanda Yunan Devleti'nin kurulması neticesine varılmıştır. Yunan Devleti Teselya, Makedonya, Girit, Ege Adaları, Larissa ve Volvo bölgelerini hakimiyeti altına aldıktan sonra, burada ki Türklere baskı ve zulümler yapmıştır. Amacı Yunanistan'ı Yunanlılara ait bir devlet haline getirmektir. Bu sebepten dolayı bölgedeki Türk ve Müslümanlara baskı uygulamıştır. Osmanlı Devleti bu durumdan rahatsızlık duymuştur. Rumların Girit'te uygulamış oldukları politikalar neticesinde 1760 yılında 200.000 olan Müslüman nüfusu, 1876 yılında 120.000, 1881 yılında 73.000 ve 1901 yılında 33.000'e düşmüştür. 1909 yılından sonra adadaki Türkler'in baskılar sonucunda öldürülmeleri ve Türkiye'ye göç ettirilmek zorunda bırakılmalarından dolayı Girit'te az sayıda Türk kalmıştır.[71]

1.2. Yerli Rum Ahali'nin Faaliyetleri

Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleşen ahali değişimini, tek bir sebep görerek, Türkiye'nin nüfusunu arttırma gayretlerini ve sosyal çerçevede millîleşmekle açıklamak yeterli değildir. Yıllarca birlikte yaşamış olan Türk ve Rum ahalisi'nin son yüzyıl içerisinde yaşanan olaylar neticesinde birbirlerine olan güvenleri sarsılmıştır. Bu durum karşısında iki topluluğun birlikte yaşama imkânları ortadan kalkmıştır. Bu iki taraf arasındaki güvensizliğin oluşmasında şüphesiz Osmanlı tebası içerisindeki Rumlar'ın son dönemde yaptıkları ve özellikle Millî Mücadele yıllarındaki yürüttükleri faaliyetler etkili olmuştur. 19. yüzyıl başlarından itibaren devam eden gelişmeler neticesinde Türk ve Rum ahalisi'nin arasında telâfisi olmayan gergin bir cephe oluşmuştur. Gerçek anlamda yaşanan bütün bu olayların altında yatan sebep Yunan Megalo İdeası'dır.[72]

Megalo İdea; Yunanca'da "*Büyük Fikir*", "*Büyük Ülkü*" anlamını taşımaktadır. Yunan gayesi olarak bilinen Megalo İdea, asıl olarak 1798 yılından itibaren bu gaye

[70] İpek, a.g.e, s. 9-10.
[71] Çelebi, a.g.tz, s. 17-18.
[72] Çelebi, a.g.tz, s. 18.

peşinde giden Yunanlılar'ın emperyalist politikalarının amacıdır. Bu fikrin ismini ilk olarak, Yunanistan'daki Fransız yanlısı grubun başı olan İoannis Kolettis vermiştir.[73] Yunan Megalo İdeası, öncelik olarak Yunanistan'ın bağımsız olması, Batı Trakya, Selânik, Ege Adaları, On iki Ada, İmroz ve Bozcaada, Girit, Batı Anadolu, Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması, Pontus ve Bizans İmparatorluğu'nun yeniden kurulması gibi geniş çerçeveli bir Yunan hedef ve gayelerini taşımaktadır. Bu gayeden yola çıkarak 1829 yılında Yunan Devleti'nin kurulmasıyla bu istek ve gayelerin sona erdiğini söylemek doğru olmaz. Balkan Savaşları sonrasında kendi çıkarları doğrultusunda Yunan Devleti büyük oranda kendi emellerini gerçekleştirme konusunda çıkar elde etmiştir. I. Dünya Savaşı sürecinde İtilâf Devletleri kendi plânlarını uygulamaya geçirebilmek için Yunanistan'ı yanlarına alabilmek amacıyla teklifte bulunmuşlardır. Bu teklif Anadolu'da önemli miktarda toprak parçası verilmesi konusunda olmuştur. Yunanistan bu teklif doğrultusunda Anadolu'yu işgâle kalkışmış fakat plânları 1922 yılının Ağustos ayında bozulmuştur. Bu işgâl girişiminin altında yatan sebeplerden biri de şüphesiz Yunan Megalo İdeası'dır.[74]

15 Mayıs 1919 yılında Yunanlılar İzmir'i işgâl etmiş, İtilâf Donanması'nın desteği doğrultusunda Yunan birlikleri şehre girmiştir. İzmir'de halka türlü mezalimler yaparak evleri ve binaları ateşe vermişlerdir.[75] Yunan işgâlcileri İzmir'e girdikleri günden itibaren şehirde bulunan yerli Yunan işbirlikçileri ile ortak hareket ederek yağma faaliyeti yürütmüşlerdir. Yunan işbirlikçilerinden Hırisostomos, Patrikhane adına faaliyetleri organize etmiştir. Bu kişi Yunan işgâl kuvvetlerini dualar eşliğinde karşılamış ve yerli Rumları işgâl'e destek olmaya çağırmıştır.[76] İzmir'de Yunan askerleri ile işbirliği içerisinde olan Rumlar'ın yapmış oldukları mezalimler neticesinde bir milyon Türk'ün zor durumda kaldıkları ve Selçuk Rumları'nın oluşturdukları çetelerle Aydın'a kadar olan alanı kontrolleri altına aldıkları bilinmektedir. Rumlar'ın buralarda ki köyleri yağma ederek Müslümanları katlettikleri ve sadece Aziziye(Muğla) bölgesinde beş yüz Müslüman'ın Rumlar tarafından öldürüldüğü, ayrıca bölgede bulunan Rumlara ait evlerin birer silâh

---

[73] Oğuz Kalelioğlu, "*Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea*", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 41, Mayıs 2008, s. 108.

[74] Çelebi, a.g.tz, s. 19.

[75] Durmuş Yalçın-Yaşar Akbıyık, v.d., **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2011, s. 153.

[76] Ramazan Tosun, **Türk-Rum Nüfus Mübadelesi Ve Kayseri'deki Rumlar**, Tolunay Yayıncılık, Niğde 1998, s. 44.

deposu haline geldiği yine bilinmektedir. Aydın ve civarı'nın yakıldığı burada yaşayan Türkler'in öldürüldüğü, Büyük Menderes Nehri'nde binlerce Müslüman'ın cesetlerinin bulunduğu, bölgede bulunan telgraf telleri'nin Rum çeteleri tarafından kesildiği Kuşadası Kaymakamı'nın yardım için çekmiş olduğu telgrafta bizzat bildirilmiştir.[77]

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgâl edilmesi iki topluluk arasındaki bağların tamamıyla kopmasına sebep olmuştur. İşgâl sonrası Yunan ilerleyişi Haziran 1920 yılına kadar Manisa-Ayvalık (Milne Hattı) hattına ve bu tarihten itibaren 22 Haziran'da Akhisar, 23 Haziran'da Kırkağaç, Soma ve Salihli, 25 Haziran'da Alaşehir, 30 Haziran'da Karesi (Balıkesir), 2 Temmuz'da Mustafa Kemal Paşa, 3 Temmuz'da Nazilli, 6 Temmuz'da Mudanya ve 8 Temmuz 1920'de Bursa'yı işgâllerine kadar devam etmiştir. İşgâl sırasında Yunan Ordusu ilerlediği yerlerde Türklere karşı zulüm yaparak şehir, kasaba ve köyleri yakıp yıkmıştır. Bu tutumunu geri çekilirkende uygulamıştır. Ankara Hükümeti, 15 Eylül 1921'de Marmara Bölgesi'nde 20.000 Türk'ün Yunanlılar tarafından öldürüldüğünü İtilâf Devletleri'ne bildirmiştir. Ayrıca Doğu Trakya'da Yunanlılar'ın Türklere karşı yaptıkları mezalimleri Amiral Weeb 14 Şubat 1919 tarihli raporunda doğrulamıştır. Yine İsmet Paşa'nın Lozan görüşmelerinde ifade ettiği gibi Yunanlılar işgâl sırasında Anadolu'da 27 büyük şehir, 1400 köy ve 98.000 evi yakıp yıkmışlardır. Bütün bu zulümler neticesinde iç bölgelere göçler yaşanmıştır. Sadece Aydın ve çevresinden ilk aşamada yaklaşık olarak 80.000 kişi iç bölgelere göç etmiştir. Yerli Rum Ahalisi I. Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında Rum Patrikhanesi ve kiliseler, Etnik-i Eterya, Mavri Mira, Pontus Rum Cemiyetleri'nin etrafında birleşerek Türkler zararına faaliyetlerde bulunmuşlardır. Etnik-i Eterya, arkasına almış olduğu Rus desteği sayesinde Rum halkını silâhlandırmak ve ayrılıkçı fikirleri Rumlar arasında yaymakla görevlidir. Bu doğrultuda Megalo İdea'yı gerçekleştirmek adına bir hamle daha yapılmıştır. Etnik-i Eterya'nın gücünü kaybetmesi sonucunda İstanbul'da Fener Rum Patrikhanesi'nde Yunan kontrolü altında İngilizler'in desteğinde Mavri Mira

[77] **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da Ve Anadolu'da Yunan Mezâlimi II Anadolu'da Yunan Mezâlimi**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara 1996, s. 70.

Cemiyeti kurulmuştur.[78] Bu cemiyet illerde çeteler kurarak toplantı ve propagandalar yapmakta, Ermeniler'le düşünce birliği oluşturularak ortak hareket etmektedir.[79]

Anadolu'da Rumlar tarafından kurulmuş olan cemiyetler arasında en önemlisi ve faaliyet bakımından devleti en fazla uğraştıranı Pontus Rum Cemiyeti olmuştur.[80] Amacı: Doğuda Batum'dan başlayarak, batıda Sinop'a kadar olan topraklarda Pontus Devleti kurmaktır.[81] Rum Patrikhanesi ve kiliseleri 16 Mart 1919 tarihinde Yunanistan'a bağlanma isteğini dile getirmiştir. Yerli Rumlar işgal sırasında Yunan Ordusu'nu sevgi ile karşılarken bir çok insanın canına ve malına kast etmişlerdir. İşlenen cinayetleri araştırmak için uluslararası bir heyet oluşturularak incelemelerde bulunmuştur.[82]

Heyetin hazırlamış olduğu raporda:

> " *Mütarekeden sonra İzmir ve yöresinde Hristiyan halkın hayatının tehlikede olduğuna dair barış konferansına yanlış bilgi verilmiştir. Bu bilgiyi vermiş olan hükümetler ve kişiler sorumludur.*
>
> *İşgalden sonra Batı Anadolu'da yapılan öldürmelerin sorumluluğu Yunanlılara düşer.*
>
> *Yunan askerlerinin derhal geri çekilmesi ve yerlerine İtilâf kuvvetleri gönderilmesi lâzımdır.*
>
> *İzmir havalisinin, milliyet prensiplerine göre, Yunanistan'a katılması söz konusu olamaz. Çünkü bu yerlerde Türk çoğunluğu egemendir.*"[83]

ifadelerine yer verilmiştir.

Rumlar tarafından kurularak faaliyet yürütmüş olan, ismi geçen cemiyetlerin dışında başka cemiyetlerde bulunmaktadır. Bunlar; Rum Müdafaa-i Millîye, Rum Tüccar, İzci, Rum Edebi, Küçük Asya, Matbuat, Trakya, Müdafaa-i Meşru'a, Mukaddes

---

78 Çelebi, a.g.tz, s. 19-21.

79 Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, Devlet Matbaası, Cilt: 1, İstanbul 1934, s. 2.

80 Çelebi, a.g.tz, s. 21.

81 Selçuk Ural, "*Mütareke Dönemi'nde Pontus Devleti Kurmaya Yönelik Çalışmalar ve Alınan Karşı Önlemler*", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 27-28, Mayıs-Kasım 2001, s. 336.

82 Çelebi, a.g.tz, s. 21-22.

83 Tosun, a.g.e, s. 46.

Anadolu Rum, Rum Muhacirin, Kordos, Rum Millî Birlik cemiyetleridir.[84] Rumlar tutumlarını İstanbul'da da devam ettirerek, Beyoğlu'nda karşılıklı olarak tebrikler sunarak evlerine ve dükkanlarına Yunan bayrağı asmışlardır. Karadeniz'de Pontus çeteleri I. Dünya Savaşı'ndan 1920 yılının Eylül ayına kadar yerli Rumlarla birlikte 700 Türk'ün canına kast etmişlerdir. 41 Türk köyü ve 26 değirmeni yakmışlar, birçok Türk kadınına da tecavüzde bulunmuşlardır. Asırlar boyunca Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altında güven içerisinde yaşamış olan Rumların yaptıkları mezalimler şüphesiz Türk milletinin hafızasında unutulmayacak izler bırakmıştır. Millî Mücadele'nin kazanılması ve Yunan Ordusu'nun Batı Cephesi'nde yenilgiye uğratılmasıyla birlikte, Rum ahalinin önemli bir kısmı Yunanlılarla birlikte Yunanistan'a gitmiştir. Yerli Rumlar'ın, Memleketi terk etmelerinin altında yatan sebeplerden biri şüphesiz ki işgal sırasında Türklere karşı yaptıkları mezalimler olmuştur. 1922 yılı sonuna kadar yaklaşık olarak 1.000.000 Rum ülkeyi terk ederek Yunanistan'a gitmiştir.[85] Sonuç olarak Anadoluda yaşayan Rumların bir kısmı Yunan askerleriyle birlikte giderken, geri kalan kısmı da Lozan'da 30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Türk-Rum Mübadelesi'ne İlişkin Sözleşme ve Protokol ile 1924 yılında gitmiştir.[86]

1.3. Türkiye'nin Nüfusa Olan İhtiyacı

20. yüzyıl da Avrupa'da ulus devlet yapısı çerçevesinde homojen bir toplum yapısı oluşturulmuş ve sağlıklı şekilde çoğaltmak amacıyla çeşitli uygulamalara gidilmiştir. Özellikle Balkan Devletleri'nde mübadele ve toprak kanunu gibi resmî uygulamalarla sınırlar içerisinde homojen bir toplum oluşturulmaya çalışılmıştır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra da ulus devletlerin bu politikaları sürmüş, savaş sonrası üreten nüfusun arttırılması yoluna gidilmiştir. Avrupa'da bu amaçla çeşitli kongreler düzenlenmiş ve nüfus politikaları'nın nasıl yürütülmesi konusunda fikirler ileri sürülmüştür. Avrupa'daki bu gelişmeler, Türkiye'yi de etkilemiştir.[87] Aynı dönemde

---

[84] Yücel Özkaya, **İstiklal Harbinde Yararlı Ve Zararlı Cemiyetler**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2011, s. 102.

[85] Çelebi, a.g.tz, s. 22-25.

[86] Kemal Arı, "*Yunan İşgalinden Sonra İzmir'de "Emvâl-i Metrûke" Ve "Fuzûlî İşgal" Sorunu*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: V, Sayı: 15, Temmuz 1989, s. 691.

[87] İbrahim Erdal, "*Ülkü Mecmuasına Göre Erken Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikası(1923-1938)*", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 48, Güz 2011, s. 781-782.

Yunanistan'ı da etkileyen bu durum, birbirine bağlı olarak iki devletin nüfus değişimini de tetiklemiştir. Millî bir devlet ve sosyal yapı oluşturma çabası, Türkiye'yi yöneten hükümetlerin politikası haline gelmiş ve teşvik edilmiştir. Bu durum bir elçilik raporunda, Türkiye'nin konu dahîlindeki amacının Türk kimliğini içinde özümsemiş olan millî bir toplum oluşturma isteği olarak yazılmıştır.[88]

Nüfusun siyasî, iktisadî, ve askerî açıdan önemli derecede bir güç göstergesi olarak görüldüğü bir ortamda Osmanlı Devleti ve onu takip eden yeni kurulmuş Türk Devleti'nin "*eksik nüfus*" sorunu çözüm bekleyen bir meseledir.[89] Balkan Savaşı ile başlayan I. Dünya Savaşı ile devam eden ve Millî Mücadele dönemi ile sonuçlanan bu devrede, büyük bir karışıklık dönemi yaşanmıştır. Bu on yıl içerisinde Anadolu'nun nüfusu 17,5 milyondan 12 milyona düşmüştür. Yüzde 30'a yakın bir nüfus kaybı yaşamış bir toplum olarak, bu kaybın yüzde 20'sinin ölümlerden yüzde 10'nun nüfus'un zorunlu olarak yer değiştirmesinden ve göç hareketlerinden doğduğu tahmin edilmektedir.[90] Bu dönemde nüfusun arttırılması hususunda dışarıdan göçmen getirilmesinin uygun bir çözüm yolu olacağı düşünülmektedir.[91]

Mustafa Kemal Atatürk yeni kurulmuş olan Türk Devleti'nin nüfusa olan ihtiyacını şu sözlerle dile getirmiştir:

> "*Hudud-ı millîye haricinde kalan aynı ırk ve aynı harstan olan anasırı da getirmek ve onları da müreffeh bir halde yaşatarak, nüfusumuzu tezyid etmek lâzımdır ki, buna da tevessül olunacaktır. Eğer Rusya'dan da getirmek mümkün olursa, oradan da getireceğiz. Fakat bence Makedonya'dan, Garbî Trakya'dan kâmilen Türkleri buraya nakletmek lâzımdır.*"[92]

---

88 Çelebi, a.g.tz, s. 25-26.

89 Önder Duman, "*Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri (1923-1938)",* **bilig**, Sayı: 45, Bahar 2008, s. 24.

90 Tekeli, a.g.m, s. 59.

91 Önder Duman, "*Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923-1938)*", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 43, Bahar 2009, s. 474.

92 Arı İnan, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1996, s. 54.

Yıllarca süren uzun savaşlar neticesinde gittikce azalan nüfusun geniş alana yayılmış olan yurt topraklarına göre ekonomik, sosyal, askerî savunma yönlerinden olumsuz bir etki oluşturduğu görülmüştür. Bundan dolayı ekonomik ve sosyal plânlamalarda istenilen amaçlara ulaşabilmek için nüfusu arttırmaya yönelik önlemler alınmıştır. Aslında bütün bu çaba ve istekler ulusal bir toplum olarak Türklerin; özyurtlarına yönelik siyasal, ideolojik ve askerî saldırıları önleyebilmeleri, önemli bir değişimle gerçekleştirebildikleri "*ulus*" olma sürecini devam ettirebilmeleri için yaşamsal bir önem taşımaktadır.[93] Yeni kurulmuş olan Türk Devleti'nin hedeflemiş olduğu kalkınma programını 12 milyonluk nüfusla gerçekleştirmesi olanaksızdır. Durum itibarı ile Makedonya'da yaşayan Türk ve Müslüman ahalinin iyi derecede ziraat bilgilerine sahip ve makine kullanımına alışkın oldukları bilindiği için, bu bölgede bulunan Türkler ve Müslümanlar getirilecek olursa ülke hızlı şekilde ilerleme gösterebilecek, memleketten gitmiş olan Rumların yerleri, gelen Türk mübadillerce doldurulabilecektir. Böylece memleket bu 500.000 Türk'ün yapacağı işlerden faydalanabilecektir. Ayrıca 1.200.000 kişilik ekonomik yönden üretici konumunda olan yerli Rum'un memleketten ayrılması durumunda ekonomik alanda gerilemelere neden olacağı düşüncesi ve birde ekonomi'de millî politikalar'ın uygulanmasının sağlanması Türkiye'de yerli sermaye grubunun oluşmasını olumlu yönde etkileyecektir. Bütün bu nedenler doğrultusunda Yunanistan'la bir nüfus mübadelesi'nin yapılmasına dair görüş'ün, Türkler tarafınca güçlenmesine neden olmuştur.[94] Ayrıca mübadele, tarihsel sürecin zorunlu bir sonucu olarak yeni ulusal sınırlarını belirlemiş Türk vatanı'nın her açıdan özdeş bir nüfusa ulaşma sürecinin ilk ve en önemli aşaması olmuştur.[95]

1.4. Batılı Ülkelerin Tahrikleri

Fransız İhtilâli ile ortaya çıkan uluslaşma ve ulus-devlet olma isteği imparatorluk durumunda bulunan devletleri derinden sarsmıştır.[96] Bu dönemde Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan azınlık unsurlar yayılan bu fikrî düşünceden dolayı isyana

---

[93] Kemal Arı, "*Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 23, Mart 1992, s. 410.

[94] Çelebi, a.g.tz, s. 26-27.

[95] Kemal Arı, "*Cumhuriyet Döneminin İlk Yıllarında Türkiye'de Mübadele, İmar, İskân İşleri Ve Mustafa Necati*", **Mustafa Necati Sempozyumu, (Kastamonu 9-11 Mayıs 1991)**, Ankara 1991, s. 44-45.

[96] Gökkaya -Yeşilbursa, a.g.e, s. 127.

kalkışmıştır. İsyan hareketine katılan azınlıkların başında Rumlar gelmektedir. Bu durumu fırsat olarak gören Avrupalı devletler ve Rusya, Osmanlı Devleti üzerindeki emellerini gerçekleştirebilmek için Rumları kışkırtma yoluna gitmiştir.[97]

Rusya ilk olarak ihtilâl öncesi tarihlerde 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Mora'da yaşayan Rumları kışkırtmıştır. Rusya'nın yapmış olduğu etkiler sonucunda burada bir ayaklanma çıkmıştır.[98] Bu tür politikalarla Rusya'nın ulaşmak istediği hedefler şunlardır; Karadeniz ve boğazları alarak Akdeniz'e ulaşmak böylece sıcak denizlere inmek, Bizans'ı yeniden kurmak, Kafkaslar, Doğu ve Güney Doğu Anadolu üzerinden Orta Doğu ve Basra Körfezi'ne ulaşmak, Orta Asya ve Hindistan'a hakim olmaktır. Bu temel hedefler doğrultusunda Rusya politikalarını yürütmüştür. Ayrıca Balkanları kendisine hayat sahası olarak görmesinden ötürü buralardaki Rumları kendisine bağlayabilmek maksadı ile Ortodoksların hamisi sıfatı ile Osmanlı Devleti'ne karşı politikalar yürütmüştür.[99] Fransız İhtilâli sonrasında geniş alanlara yayılan ulusçuluk ve bağımsızlık düşünceleri Rusya'nın da desteği ile Rumlar arasında kuvvet bulmuştur. 19. yüzyıla gelindiğinde Rusya Panislavizm politikasını Balkan coğrafyasında yoğun şekilde yürütmüştür.[100]

1822 yılına gelindiğinde İngiltere'nin de duruma dahîl olması ve Mora'da ki Rumlara destek vermesi[101] üzerine Mora 1826 yılında milletlerarası bir mesele haline gelmiştir. 1828 yılı Osmanlı-Rus Savaşı sonrası imzalanan Edirne Antlaşması'yla Yunan Devleti'nin kuruluşuna,[102] ve bu kuruluşu 1830 yılında İngiltere'nin, Fransa'nın ve Rusya'nın aralarında imzaladıkları Londra Protokolü ile açıklamalarına kadar ki geçen süreçte [103] Osmanlı Devleti'nin içerisinde yaşayan Rumlar'ın batılı devletler tarafından kışkırtıldıkları görülmüştür.

---

97 Tosun, a.g.e, s. 8-10.
98 Armaoğlu, a.g.e, s. 257-258.
99 Tosun, a.g.e, s. 11-13.
100 Öztürk, a.g.m, s. 246.
101 Armaoğlu, a.g.e, s. 264-265.
102 Çelebi, a.g.tz, s. 17.
103 Tosun, a.g.e, s. 24.

2. LOZAN KONFERANSINDA NÜFUS MÜBADELESİNİN GÖRÜŞÜLMESİ

2.1. Lozan Barış Görüşmeleri Öncesinde Mübadele Konusunda Atılan İlk Adımlar

Osmanlı Devleti Balkan Savaşları sonrasında Meriç Nehri'nin batısında kalan topraklarını kaybettikten sonra Bulgaristan ve Yunanistan'a kalan topraklarda yaşayan Türkler, yerlerinden göç ettirilmiştir. Savaşın sona ermesiyle birlikte Yunanistan'ın Türklere karşı uygulamış olduğu baskılar sonucunda 200.000'den fazla göçmen Doğu Trakya, Makedonya ve Epir'den Osmanlı Devleti hakimiyeti altında bulunan Anadolu topraklarına göç ettirilmiştir. Meydana gelen göçler sonucunda ahali değişimi fikri oluşmaya başlamıştır.[104] Osmanlı Devleti ve Bulgaristan arasında 29 Eylül 1913 yılında imzalanan Antlaşma ile burada ki Türklerin hakları korunmaya çalışılmış ayrıca ilk mübadele uygulaması yapılarak ortak sınır dâhilinde 15 kilometrelik bir alanda kalan köylerin nüfuslarıyla birlikte mübadelesi hükme bağlanmış ve bunun için "*Muhtelit Komisyon*" oluşturulmuştur. Osmanlı Devleti ve Bulgaristan arasında yapılan bu antlaşma sonuçları itibarıyla nüfus değişimini sağlamış olan devletlerarası ilk antlaşmadır.[105] Bulgaristan'dan göç etmiş olan Türkler'in sayısı 48.570, Bulgaristan'a giden kişilerin sayısı ise 46.764 olarak bilinmektedir. Yunanistan'daki Türklere yapılan baskılar neticesinde Bulgaristan ile yapılan ahali değişim antlaşmasına benzer bir antlaşma Yunanistan Hükümetiyle de yapılmıştır. İngiliz gazetecilerinden olan Dr. Dilo'nun aracılığı ile İstanbul ve Yunan Hükümetleri arasında mübadeleye benzer bir antlaşma yapılarak iki tarafın temsilcilerinin bulunduğu bir komisyon tarafından konunun görüşülmesi kabul edilmiştir. 1914 yılında komisyon İzmir'de toplanmış Yunanistan'a giden Rumların geri dönmemeleri, malların tasfiyesi ve göç mıntıkasının Şarkî Trakya ve İzmir Vilâyeti Sahilleri'nin 30 kilometre dahîline kadar ki köylerde yaşayan Rumlarla, Makedonya'daki Türk köylerini kapsaması esas olarak kabul edilmiştir. I. Dünya Savaşı'nın çıkması sonucunda Trakya ve İzmir'den göç etmiş olan Rumlar,

---

[104] Çelebi, a.g.tz, s. 12.

[105] Selahattin Önder, "*Balkan Devletleriyle Türkiye Arasındaki Nüfus Mübadeleleri (1912-1930)*", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, 1990, s. 25-27.

müttefik olan devletlerin muhâfazası altında geri geldikleri gibi Türklerin tehciri de sürmüştür.[106]

2.2. Mübadele Meselesi'nin Müzakere Edilmesi

Büyük Taarruzla birlikte, Yunan Ordusu yenilgiye uğratılarak Anadolu'dan tamamıyla çıkartılmış ve onu takiben 3 Ekimde Mudanya Mütarekesi görüşmeleri başlamıştır. 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Mütarekesi ile Türkiye ile Yunanistan arasında çatışma durumu sona ermekle beraber, aynı dönemde de İtilaf Devletleri'ni, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin varlığını kabul etmek zorunda bırakmıştır. Mütareke sonrasında İtilâf Devletleri ile Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti arasında barış antlaşması yapılmasına karar verilmiştir.[107] Barış görüşmeleri 20 Kasım 1922 yılında İsviçre'nin Lozan kentinde başlamıştır. Lozan'a gidecek heyet belirlenmiş, İsmet İnönü başkanlığında, Sağlık Bakanı Rıza Nur, Maliye eski Vekili Trabzon Mebusu Hasan Saka ve yanında Askerî, malî, iktisadî, hukukî alanlardaki danışmanlarla diğer görevlilerden oluşan yirmi kişilik heyet gönderilmiştir. [108] Lozan Barış görüşmeleri'nde Türk-Yunan sorunları'nın yanında, İtilâf Devletleri ile Türkiye arasındaki sorunlarda görüşülmüştür.[109]

Sınırlar, kapitülasyonlar, azınlıklar, savaş tazminatı meselesi, Osmanlı borçları gibi konular görüşülmüştür. 20 Kasım 1922'de başlayan konferans, 4 Şubat 1923'e kadar sürmüş sonrasında kesintiye uğramıştır. Görüşmeler 23 Nisan 1923'de yeniden başlayarak, 24 Temmuz 1923 tarihinde antlaşmanın imzalanmasıyla sonlanmıştır.[110] Lozan Barış Antlaşması, 143 maddeden oluşmuş bir metindir.[111] Türkiye ile Yunanistan arasında gerçekleşen mübadele, Lozan'da ilk devre olarak kabul edilen 20 Kasım 1922 ile 4 Şubat 1923 tarihleri arasındaki dönemde görüşülmüştür.

---

[106] Çelebi, a.g.tz, s. 13-14.

[107] Ömer Budak, "*Mübadele Meselesi ve Lozan'da Çözümü*", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı: 26, Yaz 2010, s. 131.

[108] Yalçın, a.g.e, s. 371-372. Ayrıca Bkz. **Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl Lozan (1922-1923)**, T.C. Dışişleri Bakanlığı, 1973, s. 4-6.

[109] Kâmuran Gürün, "*Türk-Yunan İlişkileri Ve Lozan Andlaşması*", **Atatürk Türkiyesinde (1923-1983) Dış Politika Sempozyumu**, İstanbul 1984, s. 23.

[110] Çelebi, a.g.tz, s. 27.

[111] Eyüp Kaptan, **Lozan Konferansı'nda Azınlıklar Sorunu**, İstanbul 2002, s. 44.

30 Ocak 1923 tarihinde, taraflar arası yapılan ahali değişimi sözleşmesi, görüşmeler neticesinde karara bağlanarak imzalanmıştır.[112]

Ouchy Şatosunda, 27 Ocak 1923'te Lord Curzon başkanlığında toplanan Ülke ve Askerlik Sorunları Komisyonu'nda Nüfus Mübadelesi Alt Komisyonu Başkanı M. Montagne'nin sözlü raporu dinlendikten sonra hazırlanan antlaşma ile sözleşme tasarısı kabul edilmiştir. Böylece Yunanistan'da bulunan Müslüman-Türk ahali ile Türkiye'de bulunan Rumlar'ın mübadelesi meselesine çözüm bulunmuştur.[113] Komisyonda hazır bulunanlar: M. Child, Amiral Bristol, M. Grew (Amerika Düveli Müttehidesi); Marquis Curzon of Kedleston, Sir Horace Rumbold (Britanya İmparatorluğu); M. Bompard (Fransa); M. Veniselos, M. Caclamanos (Yunanistan); Marquis Garroni, M. Montagna, M. Lago (İtalya); Baron Hayashi, M.Otchiai (Japonya): M. Diamandy (Romanya); M. Rakitch (Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı); İsmet Paşa, Rıza Nur Bey (Türkiye)' dir.[114] Konferans'ta mübadele konusunda görüşülen konulardan ilk olanı, mübadele düşüncesinin kim tarafından dillendirildiği, diğer konu ise mübadelenin zarurî olarak mı yoksa hususî bir durum olarak mı ortaya çıktığıdır. Türkiye ve Yunanistan arasında yapılması düşünülen nüfus mübadelesi konusu, Lozan'dan önce görüşülmüştür.[115] Milletler Cemiyeti'nin 22 Eylül 1922 yılı toplantısında, göçmenlere yardım konusunda sorumlu kişisi Norveçli Dr. Nansen olmuştur.[116] Göçmen ve Mülteciler Komisyonu Başkanı olan Dr. Nansen, Türk ve Yunan topluluklarının mübadelesi konusunda çalışmalar yapmak üzere görevlendirilmiştir. 27 Eylül 1922'de Mustafa Kemal Paşa ile bu konu üzerine görüşen Dr. Nansen, 12 Ekim 1922 tarihinde İstanbul'da, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti adına Hamit Bey ile görüşmüştür.[117] Türk ve Yunan yetkililerileriyle görüşmüş olan Dr. Nansen sorunun çözümüne dair bir rapor hazırlamıştır. Raporda

---

112 Çelebi, a.g.tz, s. 28.

113 Mesut Çapa, "*Lozan'da Öngörülen Türk Ahâlî Mübâdelesinin Uygulanmasında Türkiye Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti'nin Katkıları*", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 2, Kasım 1988, s. 241.

114 **Yakındoğu Meseleleriyle İlgili Lozan Barış Konferansı Tutanakları 21 Kasım 1922-24 Temmuz 1923**, (Derleyen: Ahmet Yavuz), Dışişleri Bakanlığı, Ankara 1968, s. 1.

115 Çelebi, a.g.tz, s. 28.

116 Seçil Akgün, "*Birkaç Amerikan Kaynağından Türk-Yunan Mübadelesi Sorunu*", **Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri , Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri**, Ankara 1986, s. 248.

117 Çelebi, a.g.tz, s. 28-29.

mübadelenin ilk adımlarının atılmasına dair tekliflerden söz edilmiştir.[118] Yani Dr. Nansen, konferansa meselenin çözümü konusunda Türk-Yunan azınlıklarının karşılıklı olarak değiştirilmesini önermiştir.[119] İçerik olarak ilk öneri, Yunanistan'da bulunan Müslümanlarla, Anadolu'daki Ortodoksların isteklerine bağlı olarak değiştirilmesi ve İstanbul içerisinde yaşayan Rumların değişimin dışında tutulmasıdır. Türk tarafı, İstanbul'un değil, Batı Trakya'nın değişimin dışında tutulmasını istemiştir. Türkiye'nin buradaki amacı Batı Trakya'da yaşayan müslümanların burada azınlık değil çoğunluk olduğunu göstermektir. Yunan tarafı ise, Yunanistan'a gelen göçmenlerin[120] yığılmalarına dikkat çekerek ortaya çıkmış olan yer sorununu gündeme getirmiş ve bu duruma önlem olarak 350.000 Türk'ün hemen Anadolu'ya Rumların bıraktıkları yerlere gönderilmesini istemiştir. Dr. Nansen raporunu iki tarafında taleplerini dikkate alarak yeniden düzenlemiştir. Rapor, Lozanda konferans sırasında okunarak Dr. Nansen tarafından mübadele uygulamasının göçmenler açısından iyi bir çözüm olacağı bildirilmiştir.[121] Ahali değişimi Yunanistan tarafında da onay görmüş, Londra'da Yunan temsilcisi olarak bulunan ve sonradan Lozan'da Yunanistan'ı temsil edecek olan Venizelos da, 13 Ekim 1922'de Dr. Nansen ile haberleşerek, savaştan sonra Anadolu'dan Yunanistan'a giden Rumların neden olduğu yer sorununa dikkat çekmiş ve Yunanistan'da bulunan 350.000 Türk'ün Anadolu'ya taşınarak, Rumların boşalttıkları yerlere yerleştirilmesini talep etmiştir. Lozan Konferansı öncesi gelişmeler bu şekilde yaşanmıştır. Görüşmeler başladıktan sonra mübadele konusu ilk defa Ülke ve Askerlik Sorunları Komisyonu'nun 1 Aralık 1922 tarihli oturumunda, Türkiye ile Yunanistan arasındaki Trakya sınırı'nın belirlenmesi ve savaş esirleri değişiminin görüşülmeye başlanması ile gündeme gelmiştir.[122] Türk ve Yunan taraflarıyla görüşen Dr. Nansen her iki ülkeninde mübadeleyi istedikleri sonucuna varmıştır. Dr. Nansen'e göre mübadelenin ortaya çıkaracağı bir çok soruna karşılık (kimlerin mübadele edileceği, mübadillerin bırakacağı malların değerinin

---

118 Yusuf Sarınay, "*Türk-Yunan İlişkilerinde Mübadele Sorunu*", **Atatürk IV. Uluslararası Kongresi (25-29 Ekim 1999/Kazakistan)**, Cilt: 1, Kazakistan, 1999, s. 668.

119 Türel Yılmaz, "*Türkiye-Yunanistan Arasındaki Mübadele Sorunu Ve Batı Trakya Türklerinin Azınlık Haklarını Koruyan Antlaşmalar (Lozan Barış Antlaşması ve Sonrası)*", **Askeri Tarih Bülteni**, Sayı: 46, Şubat 1999, s. 20.

120 Türkiye'yi terk eden Rum sayısı 1.200.000'dir. bkz : Kemal Arı, "*Mübadele ve Ulusal Ekonomi Yaratma Çabaları*", **Toplumsal Tarih**, Sayı: 68, Ağustos 1999, s. 12.

121 Kemal Arı, **Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 16.

122 Çelebi, a.g.tz, s. 29-30.

tesbiti, tazminat ödemeleri vb.) sağlayacağı yararlar bu durumda daha fazladır. Savaştan dolayı zaten çok sayıda insan yer değiştirmiş, bu durum her iki ülkeye de ağır ekonomik zorluklar yüklemiştir. Yunanistan'a göç etmiş bir milyona yakın Rum'un varlığı bile mübadelenin hem ekonomik hemde insanî tarafını bize göstermektedir. Bu yer değiştirme nedeniyle Türkiye'de işlenecek konumdaki tarım alanları işlenememektedir. Mübadelenin gerçekleştirilmesi durumunda hem bu sağlanmış olacak, hemde Yunanistan'a sığınan göçmenlerin yerleştirilmesi sorunu ortadan kalkmış olacaktır.[123]

1 Aralık 1922 tarihli oturumda Lord Curzon, mübadele meselesinin isteğe bağlı yada mecburî olarak yapılmasının iyi araştırılması gerektiği yönünde konuşan Venizelos, "*ihtiyarî mübadeleye karar verilirse mübadele hitam bulmazdan evvel aylar geçebileceğini*" belirterek bir an önce mübadelenin gerçekleşmesini istemiştir. 1 Ocak 1923 tarihli Çarşamba oturumunda Tâli Komisyon'u mübadelenin kapsamının geniş olması doğrultusunda teklifte bulunmuş, Komisyon Reisi Montagna mübadelenin " *tazyik ve icbar tarikiyle icrasının hakikaten pek meş'um*" bir iş olduğunu belirtmiştir. Fakat Lord Curzon bu husus hakkında kendisine gelen birçok kişinin fikrine göre bu durumun yalnız "*en iyi usul değil, ahval-i hazırada kâbil-i ictinab olmayan bir suret-i hâl olduğunu*" ifade etmiştir. Aynı oturumda ayrıca Dr. Nansen, mecburî mübadeleyi teklif etmiş, Yunan Heyeti mübadelenin isteğe bağlı olmasını talep ederken, Türk Heyeti ise bu teklife karşı çıkarak reddetmiştir. Tâli Komisyon ise bu hususta mübadele meselesinin mecburî olmasını kabul etmiştir. Konferans sırasında mübadele meselesinin ve değişimin mecburî olması hususunda görüşün öne sürülmesi Türkiye tarafından olmamıştır. İsmet Paşa göre bu görüşün ilk olarak sahibi Dr. Nansen olmuştur. Konferansa Dr. Nansen'i davet edenler ise Yunanistan ve müttefikleridir. Bu duruma göre ahali değişimi fikri ilk olarak Dr. Nansen tarafından yapılmış, daha sonra resmî olarak ilk defa Venizelos ve akâbinde Lord Curzon yapmıştır.[124] Konferansta görüşülen diğer bir konuda sözleşmenin ikinci maddesi olmuş ve bu maddeye bağlı olarak İstanbul'da yaşayan Rumlar ile Batı Trakya'da oturan Müslüman halk mübadele dışında bırakılmıştır. 30 Ekim 1918

---

123 H. Cevahir Kayam, "*Lozan Barış Andlaşmasına Göre Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Ve Konunun T.B.M.M.'de* Görüşülmesi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: IX, Sayı: 27, Temmuz-Kasım 1993, s. 586-587.

124 Çelebi, a.g.tz, s. 32-33.

tarihinden önce belediye sınırları içerisinde olmak şartıyla İstanbul'a yerleşmiş Rumlar ile 1913 tarihli Bükreş Antlaşması'yla belirlenen sınırın doğusunda yerleşmiş olan Müslümanlar mübadeleye tâbi tutulmayacaklardır. 18 Ekim 1912 tarihinde yerlerini bırakarak göç eden Rumlar ve Müslümanlar mübadele kapsamındadır.[125]

Sonuç olarak; Türkiye şartlı olarak az miktarda Rum'un İstanbul'da kalmasını kabul etmiştir. Şartlar arasında İstanbul'a 30 Ekim 1918 tarihi sonrasında yerleşmiş olan Rumlar ile İstanbul Şehremaneti tarafından 1912'de belirlenen sınırlar haricinde yerleşmiş Rumların ve Türkiye karşıtı politikalarda bizzat faaliyet yürüten Rumlar ve onlara ait derneklerin İstanbul'dan çıkarılmaları bulunmaktadır. Konferans sırasında mübadeleye tâbi kişilerin geride bıraktıkları mallarla özellikle Yunanlıların çıkarmış oldukları kanunlarla burada yaşayan Türklerin geride bırakacakları malları Yunanistan tarafından müsadere ve istimlâk edilen mallar Türk tarafınca dile getirilerek belirtilmiştir. Yunanlılar farklı tarihlerde oluşturdukları istimlâk kanunları ile Türklere ait olan malları ucuza alarak, malların bedellerini de ödememiştir. Konferans esnasında Yunanlılar tarafından oluşturulan bu kanunlar, Rıza Nur Bey'in katkısı doğrultusunda delil hükmünde alt komisyona sunularak, malların bedellerini Yunanlılarca ödemeye mecbur bırakmaya çalışmıştır. Bu durumda Müttefik delegeler Türkiye'yi haklı bulmuş ve Türkiye'nin yararı doğrultusunda mesele çözüme kavuşturulmuştur.[126]

2.3. Türk ve Yunan Ahali'nin Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol

Oturum, Ouchy Şatosunda, saat 11'de M. Montagna'nın başkanlığı ile açılmıştır.[127] Alt Komisyon, İstanbul Rumları ve Batı Trakya Türkleri'nin konumları, Patrikhane sorunu, sivil ve askerî rehinelerin iadesi üzerine çalışmalar yapılarak genel durumlar hakkında uzlaşma sağlanmıştır. Uzlaşı sonucunda hazırlanan taslak 16 Ocak 1923'te

---

[125] Mustafa Keskin, "*Lozan Barış Antlaşması İle İkili Antlaşmalarda Türk ve Rum Azınlıkların Statüsü*", **Askeri Tarih Bülteni**, Sayı: 39, Ağustos 1995, s. 2-3.

[126] Çelebi, a.g.tz, s. 35-36.

[127] **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, (Çeviren: Seha L. Meray) Cilt: I, Takım I, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1970, s. 304.

Komisyon Reisi Montagna tarafından okunmuştur. Çalışmalar 27 Ocak 1923 tarihine kadar devam etmiştir.[128]

İsmet Paşa, 25 Ocak 1923 tarihli Heyet-i Vekile Riyasetine çektiği telgrafında:

> "*Mübâdele tâlî komisyonunda Rum ve Türk ahâlinin mübadelesi içün münâkaşa edilmekte olan mukavele tanzîm ve kabul olunmuştur. İki güne kadar üserâ mübâdelesi içün tanzîm kılınan mukavele ile birlikte bir iki güne kadar imza olunacak ve mevki-i mer'iyyete vaz'olunacaktır...*"[129]

şeklinde bildirmiştir.

30 Ocak 1923 tarihine gelindiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Yunanistan Hükümeti, arasında Lozan Antlaşmasına ek olarak " *VI No'lu Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol*" ile aynı zamanda "*Sivil Rehinelerin Geri Verilmesine ve Savaş Tutsaklarının Mübadelesine İlişkin Türk-Yunan Anlaşması*" nı imzalamışlardır. 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan Mübadele Sözleşmesi ve Protokolü,[130] 25 Ağustos 1923 tarihinde Türkiye ve Yunanistan tarafından onaylanarak, 19'uncu madde gereğince resmen yürürlüğe girmiştir.[131] Barış Antlaşması'nın 142. maddesi, Mübadele Sözleşmesi'ni Barış Antlaşması'nın içinde kabûl ederek, aynı değerde işlem görmesini sağlamıştır.[132] 30 Ocak 1923 yılında Lozan'da üç nüsha olarak imzalanmış olan sözleşmenin biri Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne, diğeri Yunanistan Hükümeti'ne, üçüncüsü ise katılan ve imzası bulunan diğer devletlere verilmek üzere Fransa Hükümeti Hazinei Evrakına verilecektir.[133]

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve Yunan Hükümeti tarafından anlaşmaya varılan hükümler şunlardır:

---

128 Çelebi, a.g.tz, s. 36.

129 Bilâl N. Şimşir, **Lozan Telgrafları I (1922-1923)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1990, s. 441.

130 "*Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Mukavelename Ve Protokol 30 Kânunusani 1923 tarihinde imza edilmiştir.*" Bkz. **Düstur**, 11 Ağustos 1339-19 Teşrinievvel 1340, 3. Tertip, Cilt: 5, İstanbul 1931, s. 205.

131 Çelebi, a.g.tz, s. 37., Ayrıca Bkz. **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Devre: II, İçtima: 1, Cilt: 2, T.B.M.M. Matbaası, Ankara 1942, s. 76.

132 M. Murat Baskıcı- Esra Dardağan, v.d., **Yaşayan Lozan**, T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2003, s. 786.

133 **Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl Lozan (1922-1923)**, s. 278.

*"**Madde 1:** Türk Topraklarından yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla,Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlıyarak, zorunlu mübadelesine (échange obligatoire) girişilecektir. Bu kimselerden hiç biri, Türk Hükümetinin izni olmadıkça Türkiye'ye, ya da Yunan Hükümetinin izni olmadıkça Yunanistan'a yeniden dönerek orada yerleşemeyecektir.*

***Madde 2:** Birinci Maddede öngörülen mübadele:*

a) İstanbul'da oturan Rumları [İstanbul'un Rum ahalisini];

b) Batı Trakya'da oturan Müslümanları [Batı Trakya'nın Müslüman ahalisini] kapsamayacaktır.

1912 kanunuyla sınırlandırıldığı biçimde, İstanbul Şehremaneti daireleri içinde, 30 Ekim 1918 tarihinden önce yerleşmiş (établis) bulunan bütün Rumlar, İstanbul'da oturan Rumlar [İstanbul'un Rum ahalisi] sayılacaktır.

1913 tarihli Bükreş Andlaşmasının koymuş olduğu sınır çizgisinin Doğusundaki bölgeye yerleşmiş (établis) bulunan Müslümanlar, Batı Trakya'da oturan Müslümanlar [Batı Trakya'nın Müslüman ahalisi] sayılacaklardır.

***Madde 3:** Karşılıklı olarak Rum ve Türk nüfusu mübadele edilecek olan toprakları 18 Ekim 1912 tarihinden sonra bırakıp gitmiş olan Rumlar ve Müslümanlar, 1 nci Maddede öngörülen mübadelenin kapsamına girer sayılacaklardır."*[134]

"İşbu Sözleşmede kullanılan "göçmenler" (émigrants) terimi, 18 Ekim 1912 tarihinden sonra göç etmesi gereken ya da göç etmiş bulunan bütün gerçek ya da tüzel kişileri kapsamaktadır.

[134] **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, (Çeviren: Seha L. Meray) Cilt: 2, Takım II, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1973, s. 89.

Madde 4: *Aileleri Türk ülkesini daha önce bırakıp gitmiş olup da kendileri Türkiye'de alıkonulmuş bulunan Rum halkından vücutça sağlam erkekler, işbu Sözleşme uyarınca, Yunanistan'a gönderilecek ilk kafileyi meydana getireceklerdir.*

Madde 5: *İşbu Sözleşmenin 9 ncu ve 10 ncu Maddelerindeki çekinceler [ihtirazî kayıtlar] saklı kalmak üzere, işbu Sözleşme uyarınca yapılacak mübadele yüzünden, Türkiye'deki Rumların ya da Yunanistan'daki Müslümanların mülkiyet haklarına ve alacaklarına bir zarar verdirilmeyecektir.*

Madde 6: *Mübadele edilecek halklara mensup bir kimsenin gidişine, herhangi bir nedenle olursa olsun, hiç bir engel çıkartılmayacaktır. Bir göçmenin, kesinleşmiş hapis cezası bulunduğu, ya da henüz kesinleşmemiş bir cezaya çarptırıldığı, ya da kendisine karşı ceza soruşturması yürütüldüğü durumlarda, söz konusu olan göçmen, cezasını çekmek ya da yargılanmak üzere kendisine karşı kovuşturmada bulunan ülkenin makamlarınca, gideceği ülkenin makamlarına teslim edilecektir.*

Madde 7: *Göçmenler, bırakıp gidecekleri ülkenin uyrukluğunu yitirecekler ve varış ülkesinin topraklarına ayak bastıkları anda, bu ülkenin uyrukluğunu edinmiş sayılacaklardır.*

İki ülkeden birini ya da ötekini daha önce bırakıp gitmiş olan ve henüz yeni bir uyrukluk edinmemiş bulunan göçmenler, bu yeni uyrukluğu, işbu Sözleşmenin imzası tarihinde edinmiş olacaklardır.

Madde 8: *Göçmenler, her çeşit taşınır mallarını yanlarında götürmekte ya da bunları taşıttırmakta serbest olacaklar ve bu yüzden kendilerinden çıkış ya da giriş vergisi ya da başka herhangi bir vergi alınmayacaktır.*

Bunun gibi, işbu sözleşme uyarınca, bağıtlı Devletlerden birinin ülkesini bırakıp gidecek her topluluk [cemaat, communauté] üyesinin (camiler,

tekkeler, medreseler, kiliseler, manastırlar, okullar, hastaneler, ortaklıklar, dernekler, tüzel kişiler ya da ne çeşit olursa olsun başka tesisler personelini de kapsamak üzere) kendi topluluklarına ait taşınır malları yanlarından serbestçe götürmek ya da taşıttırmak hakkı olacaktır.

11 nci Maddede öngörülen Karma Komisyonların tavsiyesi üzerine, her iki ülke makamlarınca, taşıma işlerinde en geniş kolaylıklar sağlanacaktır."[135]
"Taşınır mallarının tümünü ya da bir kısmını yanlarında götüremeyecek olan göçmenler, bunları, oldukları yerde bırakabileceklerdir. Bu durumda, yerel makamlar, bırakılan taşınır malların dökümünü [envanterini] ve değerini, ilgili göçmenin gözleri önünde saptamakla görevli olacaklardır. Göçmenin bırakacağı taşınır malların çizelgesini ve değerini gösteren tutanaklar dört nüsha olarak düzenlenecek ve bunlardan biri yerel makamlarca saklanacak, ikincisi, 9 ncu Maddede öngörülen Karma Komisyona sunulacak, üçüncüsü göç edilecek ülkenin Hükümetine, dördüncüsü de göçmene verilecektir.

Madde 9: *8 nci Maddede öngörülen göçmenlerin ve toplulukların kent ve köylerdeki taşınmaz mallarıyla, bu göçmenlerin ya da toplulukların bırakmış oldukları taşınır mallar, 11 nci Maddede öngörülen Karma Komisyonca;aşağıdaki hükümler uyarınca tasfiye edilecektir.*

Zorunlu mübadele uygulanacak bölgelerde bulunan ve mübadele uygulanmayacak bir bölgede yerleşmiş toplulukların din ya da hayır kurumlarına ait olan mallar da, aynı şartlar içinde, tasfiye edilecektir.

Madde 10: *Bağıtlı Tarafların ülkelerini daha önceden bırakıp gitmiş olan ve işbu Sözleşmenin 3 ncü Maddesi uyarınca nüfus [halkların] mübadelesinin kapsamına girer sayılan kimselere ait taşınır ya da taşınmaz malların tasfiyesi, 9 ncu Madde uyarınca, Türkiye ile Yunanistan'da, 18 Ekim 1912 tarihinden bu yana yürürlüğe konmuş kanunlarla her çeşit yönetmeliklere (tüzüklere) göre ya da başka herhangi bir zoralım*

[135] Meray, a.g.e, s. 90.

[müsadere], zorunlu satış, v.b. gibi, işbu mallar üzerindeki mülkiyet hakkını herhangi bir yoldan kısıtlayıcı nitelikte hiçbir tedbire konu olmaksızın yürütülecektir. İşbu Madde ile 9 ncu Maddede öngörülen mallar, bu çeşit bir tedbire konu olurlarsa, bu mallara, 11 nci Maddede öngörülen Komisyonca, bu tedbirler uygulanmamışcasına değer biçilecektir.

Kamulaştırılmış mallara gelince, Karma Komisyon, her iki ülkede mübadele kapsamına girecek kimselere ait olup da, mübadele uygulanacak topraklarda bulunan ve 18 Ekim 1912 den sonra kamulaştırılmış olan bu mallara yeniden değer biçecektir. Komisyon, bir zarar verilmiş olduğunu görürse, bu zararı malsahiplerinin yararına onaracak bir zarar-giderim [tazminat] saptayacaktır. Bu zarar-giderimin tutarı, malsahiplerinin alacak hesabına ve kamulaştıran ülke Hükümetinin borç hesabına geçirilecektir.

8 nci ve 9 ncu Maddelerde göz önünde tutulan kimseler, şu ya da bu yoldan, yararlanmadan yoksun bırakıldıkları malların gelirlerini elde edememişlerse, bu gelirlerin tutarlarının kendilerine geri verilmesi, savaş öncesi ortalama gelir esas alınarak ve Karma Komisyonca saptanacak yol ve yöntemler uyarınca, sağlanacaktır.

Yunanistan'daki Vakıf mallarının ve bunlardan doğan hak ve çıkarların, ve Türkiye'de Rumlara ait benzer tesislerin tasfiyesine girişirken, 11 nci Maddede öngörülen Karma Komisyon, bu tesislerin ve bunlarla ilgili bulunan özel kişilerin haklarını ve çıkarlarını tam olarak korumak amacıyla, daha önce yapılmış Andlaşmalarda kabul edilmiş ilkelerden esinlenecektir.

11 nci Maddede öngörülen Karma Komisyon, bu hükümleri uygulamakla görevli olacaktır.

***Madde 11:** İşbu Sözleşmenin yürürlüğe girişinden başlıyarak bir aylık bir süre içinde, Bağıtlı Yüksek Tarafların her birinden dört ve 1914-1918 savaşına katılmamış Devletlerin uyrukları arasından Milletler Cemiyeti*

Meclisince seçilecek üç üyeden oluşan ve Türkiye'de ya da Yunanistan'da toplanacak olan bir Karma Komisyon kurulacaktır. Komisyonun başkanlığını, tarafsız üç üyeden her biri sıra ile yapacaktır.

Karma Komisyon, gerekli göreceği yerlerde, bir Türk ve bir Yunanlı üye ile, Karma Komisyonca atanacak tarafsız bir Başkandan oluşacak ve Karma Komisyona bağlı olarak çalışacak alt-komisyonlar kurmaya yetkili olacaktır. Karma Komisyon, alt-komisyonlara verilecek yetkileri kendisi saptayacaktır.

Madde 12: *Karma Komisyon, işbu Sözleşmede öngörülen göçü denetlemek ve kolaylaştırmak ve 8 nci madde ile 9 ncu Maddede öngörülen taşınmaz ve taşınır malların tasfiyesine girişmekle yetkili olacaktır.*

Karma Komisyon, göçün ve yukarıda belirtilen tasfiyenin yol ve yöntemlerini saptayacaktır.

Karma Komisyon, genel olarak, işbu Sözleşmenin uygulanmasında gerekli göreceği tedbirleri almağa ve bu Sözleşme yüzünden ortaya çıkabilecek bütün sorunları karara bağlamağa tam yetkili olacaktır. Karma Komisyonun kararları oyçokluğuyla alınacaktır.

Tasfiye edilecek mallara, haklara ve çıkarlara ilişkin bütün itirazlar Karma Komisyonca kesin olarak karara bağlanacaktır.

Madde 13: *Karma Komisyon, ilgilileri dinledikten ya da dinlemeğe gereği gibi çağırdıktan sonra, işbu Sözleşme uyarınca tasfiye edilmesi gereken taşınmaz mallara değer biçme işlemine girişmek için tam yetkili olacaktır.*
Tasfiye olunacak mallara değer biçilmesinde, bunların altın para ile olan değeri esas alınacaktır.

Madde 14: *Komisyon, ilgili mal sahibine, elinden alınan ve bulunduğu ülkenin Hükümeti emrinde kalacak olan mallardan dolayı borçlu kalınan para tutarını belirten bir bildiri belgesi verecektir.*
Bu bildiri belgeleri esas alınarak borçlu kalınan para tutarları, tasfiyenin yapılacağı ülke Hükümetinin, göçmenin mensup olduğu Hükümete karşı bir borcu olacaktır. Göçmenin, ilke olarak, göç ettiği ülkede, kendisine borçlu bulunan paraların karşılığında, ayrıldığı ülkede bırakmış olacağı mallarla aynı değerde ve aynı nitelikte mal alması gerekecektir.

Yukarıda belirtilen biçimde bildiri belgeleri esası üzerinden, her iki Hükümetçe ödenmesi gereken paraların kesin hesabı, her altı ayda bir çıkartılacaktır.

Tasfiye işlemi tamamlandığı zaman, karşılıklı borçlar birbirine eşit çıkarsa, bununla ilgili hesaplar denkleştirilmiş [takas ve mahsup edilmiş] olacaktır. Bu denkleştirme işleminden sonra, Hükümetlerden biri ötekine borçlu kalırsa, bu borç peşin para ile ödenecektir. Borçlu Hükümet, bu ödeme işine süre tanınmasını isterse, yıllık en çok üç taksitle ödenmek şartıyla, Komisyon bu süreyi ona tanıyabilecektir. Komisyon, bu süre içinde ödenmesi gereken faizleri de saptayacaktır.

Ödenecek para oldukça önemli ise ve daha uzun sürelerin tanınmasını gerektirmekteyse, borçlu Hükümet, borçlu olduğu paranın % 20 sine kadar Karma Komisyonca saptanacak bir parayı peşin olarak ödeyecek, geri kalan borç için de, Karma Komisyonca saptanacak oranda faizli ve yirmi yıllık bir süre içinde anaparaya çevrilebilecek [amortise edilebilecek] borçlanma bonoları [istikraz tahvilleri] çıkarabilecektir. Borçlu Hükümet, bu borç için, Komisyonca kabul edilecek sağlancalar [rehinler]gösterecektir. Bu sağlancalar, Yunanistan'da Uluslararası Komisyonca ve İstanbul'da Devlet Borcu [Düyun-u Umumiye] Meclisince yönetilecek ve gelirleri toplanacaktır. Bu sağlancalar konusunda anlaşmaya varılamazsa, Milletler Cemiyeti Meclisi bunları saptamaya yetkili olacaktır.

Madde 15: *Göçü kolaylaştırmak amacıyla, ilgili Devletlerce, Karma Komisyonun saptayacağı şartlarla, Komisyona öndelik [avans] olarak ödemede bulunacaktır.*

Madde 16: *Türkiye ve Yunanistan Hükümetleri, işbu Sözleşme uyarınca, ülkelerini bırakıp gidecek olan kimselere yapılacak bildirilerle, bu kimselerin varış ülkesine taşınmak üzere yönelecekleri limanlara ilişkin bütün sorunlar üzerinde, 11 nci Maddede öngörülen Karma Komisyonla anlaşmaya varacaklardır.*

Bağıtlı Taraflar, mübadele edilecek halklara, gidişleri için konmuş tarihten önce yurtlarını bırakıp gitmelerine yol açacak, ya da mallarını ellerinden çıkartmak üzere, doğrudan ya da dolaylı hiç bir baskıda bulunmamayı karşılıklı olarak yükümlenirler. Bağıtlı Taraflar, ülkeyi bırakıp giden ya da gidecek olan göçmenleri hiç bir vergiye ya da olağanüstü resme bağlamamayı da yükümlenirler. 2 nci Madde uyarınca mübadele dışı bırakılacak bölgelerde oturanların, bu bölgelerde kalmak ya da oralara yeniden dönmek hakları ile Türkiye ve Yunanistan'da özgürlüklerinden ve mülkiyet haklarından serbestçe yararlanmalarına hiç bir engel çıkartılmayacaktır. Bu hüküm, mübadele dışı bırakılacak söz konusu bölgelerde oturanların mallarını başkalarına geçirmelerine ve bu kimselerden Türkiye'yi ya da Yunanistan'ı kendi istekleriyle bırakıp gitmek isteyeceklerin gidişine engel olmak vesilesi olarak öne sürülmeyecektir.

Madde 17: *Karma Komisyonun çalışmaları ve işlerinin yürütülmesi için gerekli giderler, Komisyonca saptanacak oranlar içinde, ilgili Hükümetlerce karşılanacaktır.*

Madde 18: *Bağıtlı Taraflar, işbu Sözleşmenin uygulanmasını sağlamak üzere, yasalarında gerekli değişiklikleri yapmağı yükümlenirler.*

Madde 19: *İşbu Sözleşme, Bağıtlı Yüksek Taraflar bakımından, Türkiye ile yapılacak Barış Andlaşmasının bir parçasıymış gibi, aynı güç ve aynı*

değerde sayılacaktır. İşbu Sözleşme, söz konusu Andlaşmanın Bağıtlı Yüksek Taraflardan her ikisince onaylanmasından hemen sonra yürürlüğe girecektir."[136]

Sözleşme görüldüğü üzere on dokuz madde olup, hükümlere göre 1 Mayıs 1923 tarihinden başlamak kaydı ile Türk topraklarında ikâmet etmiş olan Rumların ve Ortodoks dininde bulunan Türk vatandaşlarının, Yunan topraklarında ikâmet eden İslâm dininde bulunan Yunan vatandaşlarının mübadelesi zorunlu olmuştur. Mübadiller adı verilen hükümetlerin onayı olmadıkça ne Türkiye'de ne de Yunanistan'da kendi istekleri doğrultusunda yerleşemeyecekleri birinci madde de belirtilmiştir.[137] Antlaşmaya bağlı olarak bir buçuk milyona yakın Rum[138] ile Yunanistan'da yaşayan yarım milyona yakın Türk'ün yerleri değiştirilecektir.[139]
İkinci madde, 30 Ekim 1918 tarihinden önce İstanbul belediye sınırları içinde yerleşmiş Rumlar ile Batı Trakya'da yaşayan Müslümanlar bu hükmün dışında bırakılmıştır.[140]

30 Ekim 1918 tarihinden evvel belediye sınırları dahîlinde bulunmak şartıyla İstanbul'a yerleşmiş Rumlar ile 1913 tarihli Bükreş Antlaşması'yla belirlenen sınırın doğusunda yaşayan Müslümanlar mübadeleye tâbi tutulmayacaklardır. 18 Ekim 1912 tarihinde yerlerinden göç etmiş olan Rumlar ve Müslümanlar mübadele kapsamındadır. Yunanistan'a gidecek olan ilk grubu vücut olarak sağlıklı Rum erkekleri oluşturmaktadır. Hiç bir şekilde mübadilin gidişine engel olunmayacak, mübadeleye tâbi olan kişiler ulaştıkları ülkeye girdikleri andan itibaren o ülkenin vatandaşı sayılacaktır. Taşınır durumda olan mallarını beraberlerinde götürecekler ve kendilerinden bu sebepten dolayı vergi alınmayacaktır. Taşınır mallarını yanlarında götüremeyecek durumda olanların mallarının listesi yerel makamlar tarafından çıkartılarak değerleri ilgili göçmenin gözü önünde belirlenerek hazırlanacaktır. Dört nüsha şeklinde oluşturulacak olan belgenin biri yerel makamlarca saklanacak, biri

---

136 Meray, a.g.e, s. 91-94.
137 Çelebi, a.g.tz, s. 37.
138 1923-1926 yılları arasında Türkiye'den Yunanistan'a Mübadele Sözleşmesi kapsamında giden Rum sayısı 189.916'dır. Bkz. Hadiye Yılmaz, **Arşiv Belgeleri Işığında Pontus Meselesi**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010, s. 183.
139 Adil Özgüç, **Batı Trakya Türkleri**, Kutluğ Yayınları, İstanbul 1974, s. 34.
140 Mesut Çapa, "*Cumhuriyetin İlk Mübâdele, İmar Ve İskân Vekili Mustafa Necati Bey*", **Mustafa Necati Sempozyumu (Kastamonu 9-11 Mayıs 1991)**, Ankara 1991, s. 60.

tasfiye işini yürütecek karma komisyona, biri mübadilin gitmiş olduğu ülkeye, diğeri de göçmenin kendisine verilecektir. Birinci Dünya Savaşına katılmamış olan devletlerin vatandaşları arasından, Milletler Cemiyeti Konseyi'nin seçeceği üç üyeden oluşan bir Karma Komisyon kurulacaktır.[141] Bu komisyon mübadeleyi denetlemekle, kolaylaştırmakla, tedbir almakla ve taşınır durumda olan veya taşınmaz durumda olan malların tasfiyesi işleriyle ilgilenmekle yükümlüdür. Komisyon 1924 yılı haziran sonuna kadar Atina'da daha sonra ise İstanbul'da görev alacaktır.[142] Karma Komisyon, elinden alınan ve bulunduğu ülke hükümetinin eline kalacak olan mallar için borçlu olunmuş paranın tutarını belirten bir açıklama belgesini mübadeleye tabi olan kişiye verecektir. Sözleşmeye bağlı taraflar göçü kolaylaştırmak için Karma Komisyona avans desteğinde bulunacaktır. Antlaşmaya taraf ülkeler, mübadeleye tâbi kişilere belirlenen tarihten evvel yurtlarını bırakıp gitmelerine sebebiyet verecek hiç bir girişimde bulunmayacak, mallarını elden çıkarmak için bir baskı yapmayacaktır. Mübadele dışında kalanların ise Türkiye ve Yunanistan'da temel haklarından, hürriyetlerinden ve mülkiyetlerinden yararlanmalarına olanak sağlanacaktır. Mübadele dışı bölgelerde oturanların mallarını serbestçe başkalarının üzerine geçirmelerine izin verilecektir. Söz konusu kişilerden Türkiye'yi ve Yunanistan'ı kendi istekleri doğrultusunda bırakıp gitmek isteyenlerin gidişleri serbest olacaktır.[143]

2.4. Mübadele Sözleşmesi'nin Türkiye Açısından Önemi ve Etkileri

Sözleşme sonrası mübadele ile birlikte Anadolu toprakları sosyal açıdan millî bir yapıya gelerek Türk Yurdu halini almıştır. Orta Asya'dan sonra tarihte ikinci kez bir başka toprakta yani Anadolu'da millî bir sosyal yapı oluşturularak Türk Yurdu'nun her yönden homojen bir nüfus yapısının oluşmasına olanak sağlanmıştır.[144] Homojen yapıya sahip millî devlet oluşturmayı ilke edinmiş olan Türkiye için mübadele önemli bir unsur olmuştur.[145] Antlaşmanın uygulanmasından sonra Türkler, sanat ve ticaret alanlarına yönelmişler ayrıca millî ekonomiyi geliştirmeye başlamışlardır.

---

141 Çelebi, a.g.tz, s. 38.
142 Nükhet Adıyeke, "*Mübadeleye Dair Gizli Kalmış Bir Arşiv*", **Toplumsal Tarih**, Sayı: 76, Nisan 2000, s. 17.
143 Çelebi, a.g.tz, s. 38-39.
144 Çelebi, a.g.tz, s. 39.
145 Tosun, a.g.e, s. 95.

Mübadele ile Yunanistan'da bulunan Türklere karşı uygulanan zulüm ve imha politikası son bulmuş, oradaki Türkler Anadolu'ya getirilerek birer üretici halini almışlardır.[146] Böylece Türkiye'de tarım alanlarının genişletilmesinde ve yeni ekilen ürünlerin yetiştirilmesinde Anadolu'ya gelen göçmenlerin büyük katkıları olacaktır.[147] Göçmenlerin göç ettiklerinde iş, meslek ve öğrenim seviyelerine göre yeniden çalışmaları için devlet tarafından birtakım tedbirler alınmıştır. Örneğin; tarımla geçimini sağlayan çiftçi göçmenleri üretici konumuna getirmek maksadıyla toprak, kredi, tohumluk ve tarım araçları[148] gibi iktisadî yardımlar yapılmıştır.[149] Taraflar arası yaşanan mübadelenin önemli sonuçlarından biri de şüphesiz ki Anadolu üzerinde ki gerçekleşmesi imkânsız olan bir düşü sona erdirmiş olmasıdır. Yunanistan'ın Megalo İdeası, Anadolu'da Türklüğün kararlı duruşu karşısında yenilgiye uğratılmıştır. Mübadele Sözleşmesi'nin imzalanması Yunanistan'da yaşayan Türkler arasında sevinçlerle karşılanırken Rumlar arasında ise memnuniyetsizlikle karşılanmıştır. Yunanlılar, burada yaşayan Müslümanlara karşı uyguladıkları baskı ve zulümler sonucunda göç etmelerini isteyerek, Yunanistan sınırları içerisinde bulunan Müslümanlara ait malları ele geçirmeyi düşünmüşlerdir. Mübadele sonrası bu düşünceleri boşa çıkmıştır. Müslümanların bırakmış oldukları mallar, sözleşme gereğince Anadolu'dan gelecek Rumlara verilmiştir. Mübadelenin uygulanması gerçek anlamda taraflarca zor olsa da iki tarafında niyeti mübadelenin uygulanmasından yana olmuştur. Çünkü mübadillerin taşınması, iaşesi, sağlık ve barınma gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması, üretici konumuna getirilmesi, kendilerine yetebilen kişi yada kişiler konumuna eriştirilmesi savaştan yeni çıkmış, ekonomisi zarar görmüş iki millet içinde şüphesiz kolay bir durum olmamıştır.[150]

---

146 Çelebi, a.g.tz, s. 39.

147 Mahmut H. Şakiroğlu, **Lozan Konferansı Sırasında Kabul Edilen Türk-Yunan Ahali Değişimine Ait Tarihi Notlar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1985, s. 228.

148 "*Tavizen verilecek tohumluk, çift hayvanatı ve âlâtı ziraiyenin sureti tedarik ve tevziine müteallik talimatname*" Bkz. **İskân Tarihçesi**, Hamit Matbaası, İstanbul 1932, s. 27.

149 Cevat Geray, "*Türkiyede Göçmen Hareketleri Ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi*", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:3, Sayı: 4, Aralık 1970, s. 26.

150 Çelebi, a.g.tz, s. 40-41.

II. BÖLÜM

NÜFUS MÜBADELESİNİN UYGULANMASI

1. Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'nin Kuruluşu

Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan Nüfus Mübadelesi, çok sayıda insanı kapsadığı için her iki ülke de göç sırasında mübadillerin en az derecede zararla bu göçü atlatmalarını sağlamaya çalışmıştır.[151] Göçmenlerin başarılı bir şekilde iskân edilebilmesi için yalnızca mübadele işleriyle ilgilenen bir teşkilâta ihtiyaç vardır. Türklerin göç tarihine bakıldığında 1683-1839 tarihleri arasında göçmen işlerini yürüten hususî bir kurumun olmadığı görülmektedir.[152] Bu işlerin çözümü konusunda ilk 5 Ocak 1860'da Muhacirin Komisyonu kurulmuştur. Sonrasında ise İdare-i Muhacirîn Komisyonu, Muhacirîn Komisyonu Âlisi[153] ve Muhacirîn-i İslâmiyye Komisyonu isimleriyle anılan komisyonlar aracılığıyla sorunun çözülmeye çalışıldığı görülmektedir. 1916 yılına gelindiğinde merkez ve taşra birimlerinden oluşan Aşair ve Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyyesi ismiyle Dahîliye Nezareti'ne bağlı olmak üzere genel bir müdürlük kurulmuştur. Millî Mücadele döneminde ise göçle ilgili işleri Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiyye Vekâletine bağlı olan Muhacirîn Müdüriyeti yürütmüştür. Milli Mücadele sonrasında ise göçmenlerin işlerini Nafia, Maliye, Dahîliye ve Muavenet-i İctimaiyye Vekâletlerine bağlı alt kuruluşlar tarafından yürütülmüştür. İşlemler tek merkezden uyum içerisinde yapılmadığı için beklenen verim alınamamış ve aksaklıklar yaşanmıştır. Mübadillerin Türkiye'ye taşınması, beslenmesi, doğru şekilde iskân edilmesi, evlerin tamir edilmesi iskâna hazırlanması, mübadillere üretim araçları ve imkânlarının sağlanması zor ve iyi plân gerektiren konulardır. Göçmen işlerini belli bir düzende yapmak üzere tam yetki ile donatılmış bir kuruluşun yapacağı işlerle, göç dışında başka işleri yürütmekle sorumlu bir kuruluşun yapacağı işler kesin olarak kıyaslanılmayacak derecede farklıdır. Bundan dolayı durumun bilinmesi, Göçmen işlerinin önem kazanması, mübadillerin

---

151 Mehmet Pınar, "*Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Mersin Hilâl-i Ahmer Cemiyeti*", **Atatürk Dergisi,** Cilt: 1, Sayı: 1, Ocak 2012, s. 281.

152 İpek, a.g.e, s. 35.

153 Ferhat Berber, *"19. Yüzyılda Kafkasya'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler"*, **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı: 31, Güz 2011, s. 21.

korunması, göç hareketini ülkenin iktisadî çıkarları doğrultusunda yürütülmesi gibi sebeplerden yeni bir kuruma ihtiyaç duyulmuştur.[154] Tüm bu gerekçeler neticesinde 13 Ekim 1923 tarihinde Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti kurulmuştur.[155] Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'nin kuruluşu 352 numaralı kanunla gerçekleşmiştir.[156] Kanuna göre merkez ve taşra teşkilâtı şu şekilde olmuştur; Merkez teşkilâtı, "*Mübadele ve İskân Müdüriyet-i Umumiyesi*" ve "*İmar Müdüriyet-i Umumiyesi*" olmak üzere bir müsteşarlığı bulunan iki genel müdürlükten oluşmuştur. Bunların içerisinden "*Mübadele ve İskân Müdüriyet-i Umumiyesi*"nde birinci Sevkîyat ve Naklîyat Şubesi, ikinci Muhacirin Şubesi, üçüncü İaşe Şubesi, dördüncü İskân ve Emakin Şubesi bulumaktadır. "*İmar Müdüriyet-i Umumiyesi*"nde ise birinci Muamelât Şubesi, ikinci İnşaat ve Tamirat Şubesi, üçüncü Heyet-i Fennîye Şubesi ile Hukuk Müşavirliği bulunacaktır. Taşra teşkilâtında ise mıntıka iskân ve imar müdürleri, iaşe memurları, sevkîyat ve naklîyat memurları, iskân memurları, hesap memurları, kâtip ve seyyâr memurlar ile müstahdemler bulunacaktır.[157] Vekâlet göreve başladığında 6 milyon 95 bin 83 lira bütçesi vardır.[158] Vekâlet'in başına geçecek kişinin belirlenmesi konusunda, T.B.M.M.'de yapılan oylamada yüz elli sekiz oy ile Mustafa Necati Bey başkan seçilmiştir.[159]

Mustafa Necati Bey seçildikten sonra meclis kürsüsüne çıkarak şu konuşmayı yapmıştır:

> "*Arkadaşlar memleketimizin hayat ve saadetine taallûk eden bu en mühim ve âzametli işi bendenize tevdi ettiğinizden dolayı teşekkür ederim. Yüzbinlerce kardeşin hayat ve mematını teşkil edecek olan bu iş, hakikaten çok mühimdir. Fakat bundan evvel ifayı vazife eden selefi âliniz Birinci Büyük Millet Meclisi, nasıl bütün düşmanlar karşısında milleti zaferden zafere götürmüş ise-size istinadederek yürüyeceğimiz yol üzerinde de -İkinci Büyük Millet Meclisi imar işlerinde muzaffer olacak, memleketin imarını*

---

154 İpek, a.g.e, s. 35.

155 **İskân Tarihçesi**, s. 13.

156 **Resmi Gazete**, 18 Teşrîn-i Evvel 1339, Sayı: 35, s. 1.

157 Durdu Mehmet Burak, "*Türkiye ile Yunanistan Arasında Mübadele Meselesi ve Kırşehir'e Yerleştirilen Muhacirlerin İaşe* Sorunları", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı: 14, Yaz 2007, s. 35.

158 Mehmet Çanlı, "*Yunanistan'daki Türklerin Anadolu'ya Nakledilmesi*", **Tarih ve Toplum**, Sayı: 129, Eylül 1994, s. 189.

159 **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, (20 Teşrinievvel 1339 Cumartesi), Devre: II, Cilt: 2, İçtima Senesi: 1, s. 826.

temin edecektir. Bendeniz bütün azim ve bütün imanımla buna çalışacağımı bu kürsüi muallâdan arz ve vâdediyorum. Bunun için de bütün arkadaşlarımdan müzaharet isterim. Yegâne istinatgâhım sizlersiniz. İnşallah vazifemde muvaffak olacağım ve muhakkak surette de bu kardeşlerimizin refahını temin etmeye çalışacağım".[160]

Mustafa Necati Bey'in mecliste vekil seçilmesi basın tarafından da olumlu karşılanmıştır. Hakimiyet-i Milliye gazetesi "*gençliğine has olan hareket, samimiyet, Necati Beyin işe var kuvvetiyle sarılacağına ve azami faaliyet ibraz etmek isteyeceğine zerre kadar şüphe bırakmıyor*" sözleriyle Mustafa Necati Bey'e olan güveni anlatmıştır.[161] Ayrıca aynı gazete 1339 yılının 23 Teşrinievvel günü yayınlanan sayısında da Mustafa Necati Bey hakkında "*Biz muvafık buluyoruz...*" demiştir.[162] Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti kurulduktan sonra mübadelenin uygulanmasını kolaylaştırmak için İaşe Talimatnâmesi, Misafirhaneler Talimatnâmesi, İskân ve İmar Komisyonlarının Sureti Şekli Vezaifine Ait Talimatnâme, Muhacirlerin Kabul, İaşe, Sevk ve İskânları Hakkında Talimatnâme, Mübadillerin İskân Edilecekleri Mıntıkalardaki Emvali Metrukede Yapılacak Müstacel Tamiratı Cüziyeye Ait Talimatnâme, Muhasibi Mes'ullerin Vezaifi Hakkında Tanzim Kılınan Talimatnâme, Tavizen Verilecek Tohumluk, Çift Hayvanatı ve Âlâtı Ziraiyenin Sureti Tedarik ve Tevziine Müteallik Talimatnâmeler çıkartılmıştır.[163] Beş aylık görev süresinde bulunan Mustafa Necati Bey Vekâlet'in merkez ve taşra teşkilâtlanmasından, yasal olarak düzenlemelere kadar son derece idealist bir bürokratlık örneği göstermiştir. 6 Mart 1924 tarihine gelindiğinde yeni oluşturulmuş olan İsmet Paşa Hükümeti'nde Adliye Vekili olmuştur.[164]

Mustafa Necati Bey, 7 Mart 1924 tarihinde görevini Mahmut Celal Bayar Bey'e devretmiştir. Celâl Bey, 6 Temmuz 1924 tarihine kadar Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'nin başında vekillik etmiş daha sonra istifa etmiştir. 17 Temmuz 1924'te Bursa milletvekili Refet Bey İmar ve İskân Vekili olmuştur. Mübadele, İmar ve

---

[160] **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, (20 Teşrinievvel 1339 Cumartesi), Devre: II, Cilt: 2, İçtima Senesi: 1, s. 826.
[161] **Hakimiyet-i Milliye**, 22 Teşrinevvel 1339, s. 1.
[162] **Hakimiyet-i Milliye**, 23 Teşrinevvel 1339, s. 1.
[163] **İskân Tarihçesi**, s.17-27.
[164] Arı, a.g.e, s. 29.

İskân Vekâleti, 11 Aralık 1924'te kaldırılarak tüm yetkileri Dahîliye Vekâleti'ne bağlanmıştır.[165]

2. Mübadillerin Nakîlleri

Mübadele başladıktan sonra önemli ve zor aşamalarından biri mübadillerin taşınması meselesidir.[166] Türkiye'ye mübadil olarak gelenlerin taşınmasında takip edilecek ulaşım yollarından ilk olanı kara, ikincisi ise denizyoludur. Karayolu zor ve maliyeti yüksek olurken, denizyolu kolay ve maliyeti düşüktür. Mübadillerin önemli bir kısmının Türkiye'de sahil şehirlerinde iskân edilecek olması, denizyoluna ağırlık verilmesine sebep olmuştur. Bunun yanında Yunanlıların ve Yunan Ordusu'nun arkasından Yunanistan'a göç eden Anadoluda yaşamış Rumların, Yunanistan'da bulunan Türklere uygulamış oldukları şiddet ve baskılar neticesinde Türklerin iç bölgelerden Kavala ve Selânik gibi liman şehirlerine yönelmesi buralarda yoğunluğa yol açmıştır. Bu şehirlerdeki birikmiş olan insanları almak için vapurlar gönderilmesi kaçınılmaz bir durum halini almıştır. Bütün bu gelişmeler neticesinde Sevkiyat Müdüriyeti, mübadillerin taşınması hususunda bir ihale açmıştır.[167] İhalede Loid Tritino Şirketi uygun şartları sunmuş, fakat Türkiye'nin millî politikaları'nın gereği olarak mübadillerin taşınması işinin yerli şirketlere verilmesinin doğru olacağı düşünülmüştür. Bundan dolayı mübadillerin taşınması hususunda yerli şirketlerin görev alabilmesi için desteklenmesi yoluna gidilmiştir. Mustafa Necati Bey yerel şirketlerin güçlenmesi için vekâlet bütçesinden sevkiyat ve naklîye işlerini yürütmek amacıyla 600.000 lirayı vapur alımı için Seyrisefain İdaresine verilmesini isteyerek meclisin onayına sunmuştur.[168]

Mustafa Necati Bey meclis kürsüsünde bu konu hakkında şu sözleri söylemiştir:

> "*Efendim. Seyrisefain İdaresine 600 bin lira verilmek için teklifatta bulunmuştuk. Bu, Muvazenei Maliye Encümenince kabul edildi. Bugün*

---

[165] Çelebi, a.g.tz, s. 52-54.

[166] Cengiz Parlak, "*Çanakkale Merkeze Gelen Selanik Mübâdilleri*", **Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı**, Bahar 2007, s. 71.

[167] Çelebi, a.g.tz, s. 99-100.

[168] Kemal Arı, "*Mübadele Göçmenlerini Türkiye'ye Taşıma Sorunu Ve İzmir Göçmenleri (1923-1924)*", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, 1991, s. 26.

bunun müstacelen müzakere edilmesini rica edeceğim. (Niçin sesleri) Efendim arz edeyim: Seyrisefain İdaresi vapur almak mecburiyetinde bulunuyor. Mevcut parasına ilâveten gelecek kardeşlerimize sarf olunmak üzere verilen paradan 250 bin lirayı bendeniz vekâlet bütçesinden Seyrisefain İdaresine verdim. 600 bin lira ile vapur almak mecburiyetindedirler. Çünkü sevkiyat ve nakliyat başladığı için müstaceldir ve bunu Seyrisefain İdaresiyle ve millî şirketlerle yapmak istiyoruz. Onun için bu kanunun bugün müzakeresiyle derhal vapur almak hususunun teminini rica ederim.(Kabul sesleri)"[169] demiştir. Bu durum Resmi Gazate'de şu başlıkla yayımlanmıştır; " *Seyr-i Sefâin İdâresinin 1339 Senesi Bütçesinin Sekizinci Merâkib-i Bahriyye Faslına 600,000 Lira Tahsîsât-ı Munzamma Vaz'ına Dâir Kânun"*[170]

olarak yayımlanmıştır.

Yapılan görüşmeler ve açılan ihale neticesinde mübadillerin Türkiye'ye taşınması Seyrisefain İdaresi ile Türk Vapurcular Birliği'ne verilmiştir.[171] İmzalanan mukavele sonucunda nakîl işlemini yapacak şirketlere ait vapurların sayılarını ve kapasitelerinin tesbiti için İstanbul Liman İdaresi Riyaseti görevlendirilmiştir. Her bir vapur için sıhhî rapor hazırlayan idarenin, durum raporu verdiği vapurlarda bazı hazırlıklar yapılmıştır.

Vapurların kamaraları, hastalara, hamile kadınlara, yaşlılara göre hazır hale getirilmiştir. Ayrıca; Hilâl-i Ahmer'le yapılan itilâfname dolayısıyla sağlık ve beslenme sorunlarının giderilmesi için vapurlarda gerekli hazırlıkları cemiyet yapmaktadır. Her gemide en az iki sağlık memurunun desteği ile doktor bulundurulmasına çalışmıştır. Bu tür çalışmalar sürerken taşıma sürecinde ordunun menzil teşkilâtından da yararlanma yoluna gidilmiştir.[172] Mübadillerin asgâri fiyatla taşınması sağlanırken, çocuk ve muhtaç mübadillerin % 15'i ücretsiz olarak taşınmıştır.[173] Yunanistan'da Selânik, Kavala limanları ile Girit adasındaki Hanya,

---

[169] **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, (3 Kânunuevvel 1339 Pazartesi), Devre II, Cilt: 4, İçtima Senesi: 1, s. 15.
[170] **Resmi Gazete**, 20 Kânûn-i Evvel 1339, Sayı: 48, s. 1.
[171] Çelebi, a.g.tz, s. 102.
[172] Arı, a.g.m, s. 27.
[173] Çapa, *"Mübadele'de Kızılay (Hilâl-i Ahmer)..."*, s. 40.

Kandiye ve Resmo limanları bindirme iskelesi olarak belirlenirken, Türkiye'de ise İstanbul, Samsun, İzmir, Antalya ve Mersin limanları çıkarma iskelesi olarak tayîn edilmiştir.[174]

1924 yılının Mart ayına kadar mübadiller Akdeniz, Giresun, Ümit, Antalya, Sakarya, İnönü, Arslan, Teşvikiye, Türkiye, Kartal, Ankara, Trabzon, Rize, ve Sürat adında vapurlar ile taşınmışlardır. Ayrıca bu vapurların dışında Kırzâde, Nilüfer, Timsah, Bahr-i Cedid ve Moralızâde Kumpanyası'ndan kiralanan İsmet Paşa vapurlarıyla Sadıkzâde Kumpanyası'ndan kiralanan Kaplan vapuru da mübadillerin naklîyesi'nde kullanılmıştır.[175]

Mübadillerin taşınması sırasında düzensizlik, karışıklık ve aksaklık olmaması için limanlara İrkâp Heyetleri gönderilmiştir. Mübadiller göç sırasında yanlarında gelirken hayvanlarını da getirmeye çalışmışlardır. Büyük ve küçük baş olmak üzere 20.990 hayvan getirilmiştir.[176]

3. İskân Bölgelerinin Tespit Edilmesi ve Mübadillerin İskânı

İskân, kavram olarak geniş manâda beşerî bir yerleşmedir.[177] İskân kuralları gereği iskân edilecek kişilerin tarımsal yada şehirsel iskânları için yeni yerleşim yeri belirlenmesinin yapılması gerekmektedir. Yerleşim alanının belirlenmesi hususunda yapılacak işlerin başında sağlık, topoğrafik, morfolojik ve jeolojik açıdan incelemeler gelmektedir. Belirlenecek olan yerleşim yeri sağlık açısından incelenirken, zararlı su birikintileri, zehirli gaz tesisleri, ana karayolu, sulama yolu, demiryolu gibi hususların incelemesi yapılarak tespit edilir. Yeni yerleşim alanı belirlenirken iskân bölgesi'nin akarsu yada dere yatağında bulunup bulunmadığı, erezyon ve heyelan tehlikesi'nin olup olmadığı, taban su seviyesi'nin bulunup bulunmadığı konusunda araştırmanın iyi yapılması gerekmektedir. Ayrıca zemin durumuna bakılarak, bataklık, fay hattı, ve tektonik çöküntü, alüvyal dolgu, yumuşak ve dağınık dolgu

---

[174] Mesut Çapa, "*Yunanistan'dan Gelen Göçmenlerin İskânı*", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 5, 1990, s. 51-52.

[175] Çelebi, a.g.tz, s. 103.

[176] İpek, a.g.e, s. 47-48.

[177] Canan Emek İnan, "*Türkiye'de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir* İnceleme", **Göç Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 3, Ocak-Haziran 2016, s. 13.

durumları, kaya kayması yada düşmesi durumları dikkate alınmalıdır. Sonuç olarak, yeni seçilecek olan yerleşim yerinin orman içerisinde olmamasına, sağlık açısından uygun yerlerde bulunmasına, topoğrafik olarak yerleşime elverişli olmasına, ulaşım, pazar, alt yapı durumları'nın uygun olmasına, sosyal ve ekonomik yönünün iyi olmasına dikkat edilmelidir.

Dikkat edilmesi gereken bu hususlar daha önce yerleşim yeri olarak kullanıma açılmamış yerler için geçerli olan ilkelerdir. Mübadele kapsamında gelecek olan mübadiller ise şartlar gereği Rumlar'ın bırakmış oldukları yerlere iskân edileceklerdir. İskân sırasında uygulanacak yöntem, mübadilleri göç sırasında yerlerini terk etmiş olan göçmenlerin bırakmış oldukları yerlerdeki iklim ve hayat şartlarına uygun iskân mahallerine göndermek, kısa zamanda tüketici toplum yapısından üretici toplum yapısına geçmesini sağlamaktır. Bu şekildeki yerleşim alanlarının tespiti için incelemelere, nereden ne ölçüde ve ne seviyede mübadil gelecek, bunların yerleşimi için en uygun alanların nereler olduğu, buralara ne kadar mübadil yerleştirilebilir şeklindeki sorulara cevap olabilecek istatistikî bilgilere ihtiyaç vardır. Mübadele, 1923-1924 yılları arasında başlatılarak yerleşim yerleri hemen belirlenmiştir. İskân işlemine kıyı kent, kasaba ve köylerden başlanarak, demiryolu ve diğer araçların gidebileceği yerlere kaydırılması yönünde faaliyet yürütülmüştür.

İskân mıntıkaları belirlenirken, mübadillerin yerleştirilmesi, iskân edilecek yerin iklimine uyum sağlayacağı ve kabiliyetine uygun yerlere yerleştirilmesi ilke olarak benimsenmiştir.[178] Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti oluşturulmadan evvel mübadele işleriyle ilgilenen Muavenet-i İctimaiyye Müdürü Doktor Muhiddin Celâl Bey'in başkanlığında bir kurul toplanarak ilk defa mübadillerin yerleştirilmesi için ülkenin yedi iskân bölgesine ayrılmasını istemiştir.[179]

17 Temmuz 1923 yılında yayınlanan kararname sonucunda mübadil olarak gelecek kişilerin iskân alanlarına nasıl gidecekleri, ihtiyacı olanların iaşelerinin nasıl

[178] İpek, a.g.e, s. 40-41.
[179] İpek, a.g.e, s. 42.

karşılanacağı üzerinde durularak ülke sekiz iskân bölgesine ayrılmıştır.[180] İskân mıntıkaları şu şekildedir:

Tablo 1. İskân Mıntıkaları [181]

Geleceklerin Memleketleri	**Tütüncü**	**Çiftçi ve Bağcı**	**Zeytinci**	**Yekûn**	**İskân Olunacağı Yerler**
1- Bir kısım Dırama ve ekseri Kavala ahalisi	30,000	0	0	30,000	Samsun ve havalisi
2- Serez livası ahalisi	20,000	15,000	5,000	40,000	Adana ve havalisine
3- Kozana, Girebene, Nasliç ve Kesriye ahalisi	2,500	15,000	5,000	22,500	Malatya ve havalisine
4- Kayalar, Karafeyye, Vodine, Katerin, Alasonya, Lângaza, Demirhisar, Gevgilinin Yunanistan'a kalan köyleri, Yenicei vardar, Karacaabat	3,000	25,000	15,000	43,000	Amasya, Tokat, Sivas
5- Zeytüncü, Dırama ve Kavalalılarla Selânik ve ahalisi	4,000	20,000	40,000	64,000	Manisa, İzmir, Menteşe, Denizli ve havalisi
6- Kesendire, Poliroz, Sarışaban, Avrethisar, Nevrekop ve ahalisi	20,000	55,000	15,000	90,000	Çatalca, Tekirdağ livaları, Karaman, Niğde ve havalisi
7- Preveze ve Yanya havalisi	15,000	40,000	0	55,000	Antalya, Silifke ve havalisi
8- Midilli, Girit ve sair adalar	0	30,000	20,000	50,000	Ayvalık, Edremit, Mersin ve havalisi
Yekûn	95,000	200,000	100,000	395,000	

[180] Tosun, a.g.e, s. 85.
[181] **İskân Tarihçesi**, s. 18.

Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti, iskân mıntıkalarında ihtiyaç dahîlinde birkaç kez değişikliğe gitmiştir. İleri ki dönemde İskân mıntıka sayısı ihtiyaca göre vekâlet tarafından on'a çıkartılmıştır. Birinci Alan: Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Gümüşhane, Trabzon, Amasya, Çorum, Tokat'tır. İkinci Alan: Edirne, Tekfurdağı, Gelibolu, Kırkkilise, Çanakkale'dir. Üçüncü Alan: Balıkesir'dir. Dördüncü Alan: İzmir, Manisa, Aydın, Menteşe, Afyon'dur. Beşinci Alan: Bursa'dır. Altıncı Alan: İstanbul, Çatalca, Zonguldak'dır. Yedinci Alan: İzmit, Bolu, Bilecik, Eskişehir, Kütahya'dır. Sekizinci Alan: Antalya, Isparta, Burdur'dur. Dokuzuncu Alan: Konya, Niğde, Kayseri Aksaray, Kırşehir'dir. Onuncu Alan: Adana, Mersin, Silifke, Kozan, Ayıntab, Maraş'dır.[182]

Ankara, Çankırı, Yozgat, Sivas, Malatya ve Kastamonu vilâyetleri'nin idaresi merkezden yapılacaktır.[183] Birinci mıntıkanın merkezi Samsun, İkinci'nin Tekirdağ, Üçüncü'nün Balıkesir, Dördüncü'nün İzmir, Beşinci'nin Bursa, Altıncı'nın İstanbul, Yedinci'nin İzmit, Sekizinci'nin Antalya, Dokuzuncu'nun Konya, Onuncu'nun merkezi ise Adana'dır. Tarım ve ziraatle uğraşan mübadillerin daha çok köylere iskânı uygun görülürken, esnaf ve sanatkâr olan mübadillerin ise daha çok şehir ve kasabalara yerleştirilmesi düşünülmüştür. O bakımdan Tütün yetiştiriciliği ile uğraşan Drama ve Kavala'dan gelmiş mübadiller Samsun ve çevresine; Siroz'dan gelen Tütüncü mübadiller Adana ve çevresi, Kozana; Nasliç, Kesriye, Grebene'den gelen Tütüncü mübadiller Malatya ve çevresine; Kayalar, Vodina, Katrin, Alasonya, Langaza, Demirhisar'dan gelen Tütüncü mübadiller Amasya, Tokat, Sivas çevresine, yine bir kısım Drama, Kavala, Selânik'den gelen Tütüncü mübadiller Manisa; İzmir, Menteşe, Denizli çevresine; Kesendire, Sarışaban, Avrethisar, Nevrekop'dan gelen Tütüncü mübadiller Çatalca ve Tekirdağ çevresine; Preveze ve Yanya'dan gelen Tütüncü mübadiller Antalya ve Silifke çevresine yerleştirilmişlerdir. Bunların yanında Siroz'dan gelen Çiftçi mübadillerin Adana ve çevresine, Kozana, Nasliç, Kesriye, Grebene'den gelen Çiftçi mübadiller Malatya ve çevresine, Kayalar, Vodina Katrin, Alasonya, Langaza, Demirhisar'dan gelen Çiftçi mübadiller Amasya, Tokat

---

182 İpek, a.g.e, s. 43., Ayrıca Bkz. Arı, a.g.e, s. 52-53.

183 Mesut Çapa, "*Mübadele'de Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti'nin Rolü*", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 10, Güz 2001, s. 46.

ve Sivas çevresine, Drama, Kavala, Selânik'ten gelen Çiftçi mübadiller Manisa, İzmir, Menteşe, Denizli çevresine, Kesendire, Sarışaban, Avrethisar, Nevrekop'tan gelen Çiftçi mübadiller Çatalca, Tekirdağ çevresine, Preveze ve Yanya'dan gelen Çiftçi mübadiller Antalya ve Silifke çevresine, Midilli, Girit ve diğer adalardan gelen Çiftçi mübadiller Ayvalık, Edremit, Mersin ve adalara yerleştirilmişlerdir. Ayrıca Siroz ve çevresinden Bağcı ve Zeytincilikle geçimini sağlayan mübadiller Adana ve çevresine, Kozana, Nasliç, Kesriye, Grebene çevresinden gelen Bağcı ve Zeytinci mübadiller Malatya ve çevresine, Kayalar, Vodina, Katrin, Alasonya, Langaza, Demirhisar çevresinden gelen Bağcı ve Zeytinci mübadiller Amasya, Tokat, Sivas çevresine, Drama, Kavala, Selânik'ten gelen Bağcı ve Zeytinci mübadiller Manisa, İzmir[184], Menteşe, Denizli çevresine; Kesendire, Sarışaban, Avrethisar, Nevrekop'tan gelen Bağcı ve Zeytinci mübadiller Çatalca ve Tekirdağ çevresine; Midilli, Girit ve diğer adalardan gelen Bağcı ve Zeytinci mübadiller Ayvalık, Edremit, Mersin ve adalara yerleştirileceklerdir. Mübadiller arasında esnaf ve sanatkâr olarak gelenler İnebolu, Zonguldak, Kastamonu ve Çankırı gibi arazi darlığı çekilen bölgelere yerleştirilmesi uygun görülmüştür.[185] Ayrıca enaf ve sanatkâr olan mübadillerin bir kısmına mesleklerini devam ettirebilmeleri için dükkân verilirken, köy yaşamında zanaat dallarındaki ihtiyacları karşılamak için muallim, müderris, hoca, imam gibi meslek gruplarına sahip mübadillerin yanında marangoz, demirci, dülger, çilingir, nalbant ve sepetçilik alanında zanaatkâr olan mübadiller de köylere yerleştirilmiştir.[186] Limanlardan sevk'e tabî tutulan mübadiller sevkedildikleri kasaba ve köylerdeki metrûk binalara yerleştirilmeleri uygun görülürken tamire muhtaç binaların tamiratı yapılarak mübadil iskânına uygun hale getirilmesine uğraşılmıştır.[187] Dönemin Mübadele, İskân ve İmar Vekili Refet Bey'in meclis kürsüsündeki konuşmalarından anlaşılacağı üzere iskân mıntıkalarının durumunu anlatırken metrûk binaların kötü durumda olduklarını Rumlar'ın giderken binaları ateşe vererek yakıp yıktıklarını, harap duruma getirdiklerini ve bu binaların tamiri için uğraştıklarını dile getirmiştir. Ayrıca mübadillerin iskânını beş mıntıka

---

184 İzmir'de üzüm üretimi savaş öncesinde 62.500 ton iken, 1922 yılı sonunda bu sayı 25.900 tona düşmüştür. 1923 yılında bu sayı 36.608 tona yükselmiş, 1924 yılında 49.000, 1925 yılında 30.000, 1926 yılında 35.500, 1927 yılında bu sayı 48.000 tona çıkmıştır. Türkiye'ye gelen mübadillerin üretici duruma getirilmesiyle bu sayı ilerleyen yıllarda daha da artmıştır. Bkz. Arı, "*Mübadele ve Ulusal Ekonomi* ...", s. 13.

185 Çelebi, a.g.tz, s. 142-143.

186 İpek, a.g.e, s. 156-157.

187 **İskân Tarihçesi**, s. 22.

üzerinden anlatmıştır. Refet Bey'e göre Karadeniz bölgesinde beş yüze yakın irili ufaklı Rum köyü'nün bulunduğu harp sırasında bu köylerin Rumlar tarafından yakıldığı vekâlet olarak binaların tamiriyle meşkul olduklarını ve en çok uğraştıran mıntıkanın Karadeniz olduğunu dile getirmiştir. Sonra Trakya mıntıkasına geçerek buraya altmış bine yakın çiftçi yerleştirdiklerini söyleyerek devamında Anadolu'nun Marmara sahilleri ve Rum köylerinin bulunduğu yerler'in yüzde yetmişini Yunanlılar geri çekilirken yaktıklarından dolayı Vekâlet olarak buranın toparlanması aşamasında zorlandıklarını, ayrıca Aydın Vilâyeti'ndeki Rum ve Müslüman köyleri'nin de harap vaziyette olduğunu belirtmiştir. Bunların dışında Kayseri ve Niğde civarında bulunan Rum köylerine de değinerek durumunun iyi olduğunu dile getirmiştir. Refet Bey, konuşmasının devamında Samsun, Ordu, Giresun, Amasya ve Tokat vilâyetleri'nde iskân çalışmaları yoğun şekilde devam etmekte olup bu işi gerçekleştirmek için hazineden 1,5 milyon lira tahsis edildiğini, inşaat ve tamirat işlerine şehirlerde ve kasabalardaki harap olmuş tamire muhtaç evleri düzelterek başlanıldığını ve buna ek olarak yarım milyon liranın bu işe harcandığını bildirmiştir. Samsun mıntıkasında beş, Bilecik vilâyeti'nde bir, Hüdavendigâr vilâyeti'nde iki, İzmir mıntıkası'nda iki, Aydın'da iki, Mersin'de bir köyün yapılmakta olduğu konuşmalarından anlaşılmaktadır. Gelen mübadillerin Samsun, Trakya, Karasi, İzmir, Bursa, İstanbul, İzmit, Antalya, Konya, Adana, Sivas, Kastamonu vilâyetlerine yerleştirildiği anlaşılmaktadır.[188] İskân için sarfolunan yekûn 16.871,876'dır. İskân'a tâbi olan mübadillerin sayısı ise toplamda 499.239'dur.[189] Tamir ettirilen hane miktarı 19.279, yeniden yaptırılan iktisadî hanelerin sayısı 4.567'dir. 69 adet yeniden yaptırılan (nümune köyü 1) olup, bu köyler Antalya, Samsun, İzmir, Bilecik, Cebelibereket(Osmaniye), Mersin, Ankara ve Manisa vilâyetlerindedir. Bunlar için harcanan para toplamda 1.786.684'dür.[190]

---

188 **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, (27. 10. 1340 Pazartesi), Devre II, Cilt: 9, İçtima Senesi: 2, s. 59-60.

189 1923-1933 yılları arasında Türkiye'ye yerleştirilenlerin sayısı 379.913'ü mübadil, 248.392'si mübadele mıntıkası dışından olmak üzere 628.305 kişiyi bulmuştur. Aile ise 158.336'yı bulmuştur. Bkz. Ömer Lütfü Barkan, **Türkiyede Muhacir İskânı İşleri Ve Bir İç Kolonizasyon Plânına Olan İhtiyaç**, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1951, s. 3.

190 **İskân Tarihçesi**, s. 135-140.

4. Mübadillerin İaşesi ve Geçici Barınma Sorunları

Mübadiller'in Yunanistan'dan Türkiye'ye gelmesiyle birlikte başlayan ve kendilerine yetebilecek seviyeye ulaşıncaya kadar devam eden dönemde çözüme kavuşturulması gereken en mühîm konulardan birisi mübadillerin iaşe meselesidir. 15 Haziran 1921 tarihli Muhacîrin Nizamnâmesi'ne göre mübadillerin iaşesi meselesinde düzenleme yapılmıştır. Nizamnâmeye göre mübadillere verilen iaşe konusundaki yardımlar üç ay boyunca, on yaşının üstünde olan kişilere yarım okka, on yaşının altında olan kişilere ise 250 gram ekmek, yiyecek olarak belirlenmiştir. Netice olarak mübadillerin iaşe ihtiyacını karşılama hususunda yetersiz kalındığından iaşe sorunun çözüme kavuşturulması için 25 Kasım 1923 tarihinde İaşe Talimatnâmesi yayınlanmıştır.[191] Talimatnâmeye göre tahaffuzhanelerde[192], yollarda, misafirhanelerde, iskân alanlarında gelen mübadillerin beslenme açısından iaşelerinin verilme süreleri, verilen iaşenin cinsi ve miktarları belirlenmiştir.[193] Mübadillere tahaffuzhanelerde sabahtan itibaren ekmek ve çay, akşam saatleri'nde sıcak yemek, ihrâç iskelelerine kadar ki süreçte ise ekmek ve katık verilmektedir. İhrâç iskelelerinde bulunan misafirhanelerde mübadillere sabahları ekmek ve çay, akşamları da etli yemek verilecektir. Misafirhanelerdeki aydınlatma ve yakacak ihtiyacını karşılamak için her bir nüfus'a 30 gram gaz ve 1 kg. odun verilecektir. İhrâç iskeleleri'nden iskân bölgelerine ulaşıncaya kadar yolculuk sırasında mübadillere ekmek ve katık verilirken, iskân mıntıkalarında ise iki ay süreyle ekmek, un yada bu gıda maddeleri'nin bedelleri verilecektir. Mübadiller içerisindeki emzikli durumda olan kadınlara, üç yaşına kadar ki çocuklara iki gün de bir, koyulaştırılmış şekilde bir kutu şekerli süt verilecektir. Hasta durumunda olan mübadillerin iaşe durumları doktorlar tarafından belirlenecektir. Mübadillere verilecek olan iaşe'nin miktarı Ekmekte; yemeksiz ve katıksız verildiğinde büyüklerde 900 gram, on yaşından küçüklerde ise 450 gram, sıcak yemekle çay verildiğinde ekmeğin gramı büyüklerde 500 gram küçüklerde ise 250 gram'dır. Katık olarak verilen iaşe ise nüfus başına 160 gram zeytindir. Sıcak yemek olarak verilen iaşe nüfus başına 100

---

191 İpek, a.g.e, s. 56.

192 Tahaffuzhane: Karantina yeri. Bkz. Develioğlu, a.g.e, s. 1016., Tahaffuzhanede göçmenlere sağlık denetimi yapıldıktan sonra aşı kartları kontrol edilmektedir. Aşıları eksik olan mübadillere ise aşıları tam olarak yapılmaktadır. Ayrıca temizliğe ihtiyacı olanlara da temizlik hizmeti verilmektedir. Ayrıca Bkz. Arı, a.g.e, s. 97.

193 **İskân Tarihçesi**, s. 17.

gram et, 10 gram fasulye ve benzeri kuru yiyecekler, 5 gram sade yağ, 8 gram tuz, 1 gram çay, 10 gram şeker, 700 gram taam odunu olarak hesaplanmıştır. Mübadillerin iskân bölgelerinde iki ay içerisinde kendilerine yetebilmeleri olanaksız olduğundan[194] meselenin çözümü için Mübadele, İmar ve İskân Vekili tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde teklif sunularak sorun müzakere edilmiştir.[195] Mübadele, İmar ve İskân Kanunu'nun ilk maddesine ek olarak 22 Nisan 1924 tarihinde ek madde konulmuştur. 24 Mayıs 1924 tarihindeki Resmi Gazete'de de yayınlanmıştır.[196] Ek olarak konulan maddeye göre mübadiller arasında yardıma ihtiyacı olan mübadillerin iskân oldukları bölgelerde kendi ürünlerini yetiştirene kadar iaşeleri'nin karşılanması yetim, dul, kimsesiz kadınlar ile aciz durumda olanların iaşe sürelerinin Darüleytam ve Darülaceze'ye sevklerine kadar sürdürülmeleri hükme bağlanmıştır.[197] İaşeleri verilen mübadil sayısı 1924 yılının Ağustos ayında 458.000'dir. Yine aynı yıl içerisinde iaşe konusunda mübadillere harcanan para miktarı ise 4.952.208 Türk lirasıdır.[198]

Mübadiller Anadolu'da limanlara indirildiklerinde ilk olarak çeşitli kontrol'lerden geçmektedirler. Güvenlik, anarşi, casusluk gibi hususlarda etkin olmamış mübadillerin geçişine izin verilmiştir. Hilâl-i Ahmer doktorları'nın sağlık amaçlı yaptıkları taramadan geçen mübadiller, hazırlanan misafirhanelere götürülerek dinlenmeleri sağlanmıştır.[199] Mübadiller geldiklerinde iki çeşit misafirhanelere yerleştirilmişlerdir. Bunlardan birincisi temizlik ve sağlık ihtiyaçlarının yürütülmesi için oluşturulmuş tahaffuzhaneler, ikinciside gerçek misafirhanelerdir. İstanbul'da Tuzla, İzmir'de Klazumen misafirhaneleri gibi büyük misafirhanelerin yanında, Samsun, Mersin, Aydın, Gelibolu, Çanakkale, Fethiye, Ayvalık, Erdek, Çeşme ve Bayındır misafirhaneleri de bulunmaktadır. Tahaffuzhanelerde kontrolleri biten mübadiller oradan gerçek misafirhanelere yönlendirilmektedir.[200]Yardıma ihtiyacı olan mübadiller misafirhanelerde ağırlanırken, durumu iyi olan mübadiller ise kendi

---

194 İpek, a.g.e, s. 56.

195 **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, (22. 4. 1340 Salı), Devre II, Cilt: 8/1, İçtima Senesi: II, s. 1019.

196 **Resmi Gazete**, 24 Mayıs 1340, Sayı: 71, s. 16.

197 İpek, a.g.e, s. 57.

198 H. Yıldırım Ağaoğlu, **Osmanlıdan Cumhuriyete Balkanların Makûs Talihi Göç**, İstanbul 2001, s. 295-296.

199 İpek, a.g.e, s. 53-54.

200 Ağaoğlu, a.g.e, s. 295.

imkânları dahîlinde şehirlerdeki otellere yerleştirilmişlerdir.[201] 28 Kasım 1923 tarihinde çıkartılan Misafirhaneler Talimatnâmesi'ne göre İhrâç İskelesi, Konak Yerleri ve İskân Mıntıkaları'nda kamu kurum ve kuruluşlarına ait binaların yanında, hayır kurumlarının binaları, terk edilmiş oturmaya elverişli durumda olan binalar, ihtiyaç halinde yerli halktan kiralanacak olan binalar belirlenerek birer misafirhanelere dönüştürülecektir. Mübadillerin misafirhanelerde kaldığı sürece ihtiyaçları dahîlinde kullanabilecekleri yatak, yorgan gibi temel eşyalar Emvali Metrûke'den ve Askeriye'den sağlanacaktır. Buralarda Hilâl-i Ahmer'e ait on yataklı birer revir açılarak her türlü tıbbi ihtiyacı ve aleti bulundurulacaktır. Misafirhanelerde mübadiller geldiklerinde çay ve sıcak yemekleri Hilâl-i Ahmer ve yardımseverler tarafından temin edilecektir. İmkânların bulunmadığı yerlerde veya durumlarda ise mübadillerin iaşeleri hükümet tarafından sağlanacaktır.[202] Misafirhanelerde geçici olarak ağırlanan mübadillerin işlemler sonrasında yaşayacakları iskân yerlerine sevkleri yapılacaktır.[203]

5. Mübadillere Yapılan Yardımlar

Yunanistan'dan Anadoluya göç etmiş olan mübadillerin üretici duruma getirilebilmesi için yapılan yardımları öncelikle tarım ve tarım dışı olarak ikiye ayırmakta fayda vardır.[204] Türkiye'ye gelen ve burada iskân edilen mübadillerin kendilerine yetebilmeleri, üretici konumuna gelebilmeleri için tarımla uğraşan mübadillere arazi, bağ, bahçe, zeytinlik, meyve ağaçları verilmesinin yanında çift hayvanı, tohumluk, ziraat araçları verilmesi, ekonomik olarak mübadillerin kredilerle desteklenmesi sağlanmalıdır. Sanatkâr olan mübadiller ise dükkân, mağaza, imalâthane ve fabrika gibi üretimi gerçekleştirebilecek ekipmanlarla donatılması gerekmektedir. Mübadillere verilecek olan araç ve ekipmanların ne kadar ve ne derecede olacağının belirlenmesi için mübadillerin Yunanistan'da bulunan mallarının Türkiye'ye gelmeden önceki durumlarını kayıt altına aldırmaları gerekmektedir. Ayrıca; mal bildirim belgesinde malların tanzimi yapılmış olması gerekmektedir. Mübadillerin mallarına yönelik tasfiye işleminin gerçekleştirilmesi Karma Komisyon

---

201 İpek, a.g.e, s. 54.
202 **İskân Tarihçesi**, s. 19-20.
203 İpek, a.g.e, s. 55.
204 Geray, a.g.m, s. 23.

tarafından iki aşamalı yöntem dahîlinde olmuştur. İlk aşaması mübadillerin yerleşme açısından sorununun çözümü için evlerinin değerinin belirlenmesi, ikinci aşaması ise tarlaların, bağların, bahçelerin, ağaçların ve diğer taşınmaz durumda olan malların kıymetlerinin belirlenmesidir.[205]

16 Nisan 1924 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisin'de görüşülen ve kabul olan "*Mübadeleye Tâbi Ahaliye Verilecek Emval-i Gayri Menkule Hakkında Kanun*"[206] 17 Mayıs 1924 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.[207] Kanuna göre Yunanistan'dan göç eden mübadillere emval-i metrukenin nasıl ve hangi şartlarda verileceği belirlenmiştir. Kanunda bulunan mübadillere verilecek olan arazi maddesinde tasarruf senetlerinde 50 bin liraya kadar emlâk ve arazisi bulunan mübadillere, yazılı olan değerin % 20'si kadar emval-i gayr-i menkule verileceği belirtilmiştir. 50 bin liradan fazla emlâk'a sahip olan mübadiller için 50 bin lira üzerinden % 20'si kadar menkul verilecektir. Fazlalık durumunda olan miktarın değerinin mübadele sonuçlanana kadar verilmeyeceği belirtilmiştir.[208] Üretimin devamı için sürekli bakıma ihtiyaç duyulan bağ, bahçe ve zeytinlik gibi alanlar,[209] her daim işletebilecek ve ürün yetiştirebilecek mübadillere dağıtılacaktır. Ayrıca taşınmaz durumda olan her türlü mallar mübadillerin yerleştirildikleri iskân bölgelerinden verilecektir.

Mübadillerin terk ettikleri mahallerde kendisine ait herhangi bir malı bulunmayan muhacir ile üzerlerine kayıtlı malı bulunan ve elinde tasarruf senedi olan muhacir'in emlâk ve arazinin, verilişi sırasında gördükleri muameleler farklılık göstermektedir. Üzerlerine ait bir malı ve tasarruf seneti bulunmayan mübadiller vekâletin uygun göreceği yerlerde iskâna tabî tutulmuştur. Kendilerine kira karşılığında arazi verilerek, uzun vade de taksitlerle emlâk ve tarım aletleri temin edilmiştir.[210] Yunanistan'da üzerinde malı olan resmi kayıtlara geçmiş, tasarruf senetleri bulunan mübadillere ise senetleri üzerinde yazılı olan değerin % 20'si kadar arazi, bağ ve bahçe verilmiştir.[211] Tasarruf senetlerindeki % 20'lik kısmın verilecek olması mübadiller açısından şikâyete neden olmuştur. Kendilerine verilen payın yetersiz

---

205 Çelebi, a.g.tz, s. 196-208.

206 **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, (16. 4. 1340 Çarşamba), Devre II, Cilt: 8/1, İçtima Senesi: II, s. 784-796.

207 **Resmi Gazete**, 17 Mayıs 1340, Sayı: 70, s. 2.

208 Çelebi, a.g.t, s. 208.

209 **İskân Tarihçesi**, s. 39.

210 Çelebi, a.g.tz, s. 208-209.

211 **İskân Tarihçesi**, s. 40.

olduğunu ileri sürerek vekâlete miktarın arttırılması yönünde talepte bulunmuşlardır. Bu durum üzerine vekâlet, arazi ve emlâk'ın geriye kalan kısmının kiralanması esasını kabul etmiştir. Yapılan uygulama neticesinde mübadiller iskân bölgelerinde almış oldukları emlâk ve arazi'nin beşte birinde hak sahibi olacaklar geri kalan kısmında ise kiracı sayılacaklardır.[212] Hububat arazileri, tütün tarlaları, bağlar, sebze bahçeleri, zeytinlikler ve diğer meyve ağaçları gibi tarım unsurlarının belirli bir düzende mübadillere nasıl dağıtılacağının temel esasları 6 Temmuz 1924 tarihinde çıkartılan Tevzii Talimatnâmesi ile verilmiştir. Talimatnâmeye göre ilk olarak her vilâyette ve kaza merkezlerinde vali veya kaymakamların başkanlığında Tevzii Komisyon'u oluşturulacak mal dağıtımı bu komisyonlar marifeti ile yapılacaktır.[213] Vali ve kaymakamların başkanlık ettiği bu komisyonda, mıntıka müdüriyeti memurlarından ve umur-ı tasarrufiye memurlarından birer kişi, maliye, ziraat ve fen memurlarından yine birer kişi bulunacaktır. Bunların yanında birde ölçücü ve kâtip olarak birer kişi olacaktır. Oluşturulan her komisyonda mübadiller ve yerli halk içerisinden kendisini kanıtlamış üçer kişinin katılmasına izin verilmiştir. Tevzii Komisyonu mübadillere dağıtılacak olan arazilerin ölçümünü arazi sınırlarına yakın köylerin ihtiyar heyetleri huzurunda, tapuda bulunan resmi kayıtlar dahîlinde yapacaktır. Ayrıca konuya dahîl olmuş arazinin ölçümü yapılırken geçmişindeki sınırlarını bilen kişiler tarafından verilen bilgiler de dikkate alınacaktır. Çevre köylerin ihtiyar heyetleri eğer çizim sırasında itirazda bulunursa resmî belgeler dahîlinde itirazın doğruluğunun kanıtlanılmasına gidilecektir. Ölçüm memurları, mübadile verilecek olan arazinin sınırlarını belirleyerek 1/10.000 yada 1/20.000 ölçekli krokisini çizecek sayısal verilerini tespit edecektir. Arazilerin bulunduğu yer ve verimlilik durumuna göre orta halli, düşük ve yüksek olarak üç kısıma ayrılmasını takîben, taksim edilecek olan arazinin kaç aileye yetebileceği tespiti yapıldıktan sonra her aileye verilecek arazi miktarı kura çekilerek belirlenecek ve tevzii adı verilen defterlere işlenecektir.[214] Arazi Tevzii Defterleri olarak bilinen bu kayıtlarda mübadil'e verilmiş olan arazinin dönümü, sınırları, verimliliği, hangi tarıma uygunluğu, muhacir'in aile bireyleri'nin isimleri, yaşları ve meslekleri yazılacaktır.[215] Bu doğrultuda ortalama beş kişilik nüfusu olan bir aileye hububat

---

212 Çelebi, a.g.tz, s. 209.
213 **İskân Tarihçesi**, s. 29-30.
214 Çelebi, a.g.tz, s. 209-211.
215 Nedim İpek, "*Mübadil Göçmenlerle İlgili Defterler*", **Tarih ve Toplum**, Sayı: 144, Aralık 1995, s. 357.

arazilerinden 75 ile 100 dönüm, tütün tarlalarından 13 ile 18 dönüm, sebze bahçelerinden 7,5 ile 12,5 dönüm, bağlardan 8 ile 12,5 dönüm, zeytin ağaçlarından ise 120 ile 150 adet olmak üzere dönüm ve adetleri belirlenmiştir. Portakal ve limon bahçeleri hususunda herhangi bir karar olmadığından mahallî idarenin insîyatifine bırakılmıştır. İskân mıntıkalarında yetiştirilen tarım ürünleri dışında kalan diğer ürünler ise nispet dairesinde mübadillere dağıtılmıştır. Köylere iskân edilmiş olan mübadiller arasından sanayi ile uğraşan kişilere, öğretmenlere belirtilen miktarın yarısı verilirken ziraat, doktorluk ve veterinerlik okullarından mezun olmuş mübadillere ise belirlenen miktarın bir misli fazlası verilmiştir.[216] Yunanistan'dan gelen ve Türkiye'de iskân edilen mübadillere dağıtılan arazi miktarı ve cinsi şu şekildedir; 88.700 aile'ye 5.000.000 dönüm arazi, bağ, bahçe dağıtılırken, 4.300.000 adette zeytin, incir ve benzeri ağaç türleri dağıtılmıştır.[217] Toprak verilmesi sırasında iskân edilen kimi mübadiller kendilerine düşen araziden fazlasını alırken, kimileri de Yunanistan'da bıraktıkları arazi değerinden düşük değerde toprak almıştır. Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti 8 Ekim 1924'de bir talimatnâme yayınlayarak bu gibi durumların ortaya çıkmasına engel olmuştur.[218]

Mübadillerin kendilerine yetebilmeleri, üretici duruma gelebilmeleri için toprak dağıtımı yapıldıktan sonra toprağın işlenmesi, ürün veriminin sağlanması hususunda gerekli tohumlukların ve aletlerin bir an önce verilmesi şart olmuştur. Çünkü mübadiller'in üretimi hızlı şekilde yapması ve kendilerine yetebilecek duruma gelmeleri iktisadî yapı ile bütünleşmeleri açısından önemlidir.[219] Türkiye'den ayrılan Rumlar'ın bırakmış olduğu tarla, bağ, bahçe, tohumluk ve tarım araçları mübadillerin üretici konuma gelmesinde gerekli olmuştur. Türkiye, mübadillerin üretici olması için Yunanistan'a oranla tarım üzerine daha ağırlık vermiştir. Çünkü Türkiye'ye gelen mübadillerin %90'ı tarımla uğraşırken, Türkiye'den ayrılan Rumlar'ın %30'u tarımla uğraşmaktadır. Türkiye'ye gelen nüfusun ekonomik potansiyel ve sektörel dağılım özellikleri tarıma ağırlık verilmesini gerektirmiştir.[220] İhtiyacı olan mübadillere çeşitli hayvan, tohumluk ve zıraat aletleri'nin verilmesi karşılığında

---

216 Çelebi, a.g.tz, s. 211-212.
217 **İskân Tarihçesi**, s. 138.
218 Çelebi, a.g.tz, s. 212-213.
219 Fahriye Emgili, "*Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'nin Türkiye Cumhuriyeti'nin Millî İktisadının Oluşumundaki Etkisi*", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Özel Sayı: 3,Yıl: 18, Ocak 2014, s. 109-110.
220 Arı, a.g.e, s. 130.

üretim sonunda kazandıkları gelirden belirli miktarda taksitler şeklinde bedellerinin alınması uygun görülmüştür.[221] Mübadillere üretim açısından tohumluk, çift hayvanları ve tarım aletleri'nin verilmesi ile ilgili şartlar yayınlanan talimatnâmede verilmiştir. Buna göre çift hayvanı olmayan evlere iki adet hayvan, ihtiyaç durumuna ve tahsîs edilen araziye göre tohumluk verilecek yada bedeli ödenecektir. Mübadiller verilen yardımları satmayacak yada başka işler için kullanmayacaktır. Bu duruma resmîyet kazandırmak için bulundukları yerin ihtiyar heyetlerinden kefaletnâme alacaklardır. Mübadillere yardımlar aynî olarak yapılamadığı durumlarda mübadil ailelerine tohumluk için 75, çift hayvanları için 100, tarım aletleri için 50 lira verilecektir. Mübadiller içerisinde ihtiyacı olanların belirlenmesi ve ihtiyaç listelerinin hazırlanması hususu İmar ve İskân Komisyonları'na aittir. Yapılan yardımlara karşılık mübadillerden borç karşılığında senet alınacak ve mübadil senetlerin düzenlenme gününden bir sene sonra on taksitte ödeyecektir.[222] Talimatnâme sonrasında mübadillere çift hayvanı, tohumluk ve tarım aleti dağıtılması hususunda gerekli tedbirleri mıntıka müdürleri almıştır. Tohumluklar çiftçi mübadillere iki kaynaktan sağlanmıştır. Birinci kaynak, Rumlar'ın bırakmış oldukları ve hükümet emrinde olan tarım ürünleri, ikinci kaynak ise yerli halktan satın alınarak şehirlerdeki ürün depolarına konulan ürünlerdir. Çiftçilere ayrılan tohumluklar satın alınmakta ve sonrasında mübadillere dağıtılmaktadır. Tohumluk ihtiyacının karşılanması maksadıyla Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü ile görüşmeler yapılarak mübadillere tohumluk bedelleri için kredi verilmesine olanak sağlanmıştır.[223] Mübadillere tohumluk yardımının yapılabilmesi için Hazine'den Ziraat Bankası'na iki milyon lira para aktarılmıştır.[224]

Mübadillere yapılan yardımlar arasında tarım için gerekli olan alet ve edevâtlarda bulunmaktadır. Tarım alanında desteğe ihtiyacı olan ailelere tohumluk ihtiyacı verildikten sonra balta, kazma, pulluk gibi tarım için gerekli olan alet ve edevât'ın temini sağlanarak muhtaç olan mübadillere teslim edilecektir. Bu kapsamda tarım aleti dağıtımının yanı sıra nakît olarak da yardım yapılmıştır. Mübadele, İmar ve

---

221 Muhammed Sarı, "*Atatürk Dönemi İç Anadolu Bölgesi'nde İmar İskân Faaliyetleri (1923-1938)*", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Doktora Tezi, 2011, s. 198.

222 **İskân Tarihçesi**, s. 27-28.

223 Çelebi, a.g.tz, s. 214-216.

224 **Resmi Gazete**, 18 Teşrîn-i Sânî 1339, Sayı: 43, s. 2.

İskân Vekâleti kendisine ayrılan bütçeden 21.000 pulluk, 11 traktör, 28.642 kazma ve çapa, 13.975 bel, 2.285 çatal bel, 5.139 bağ bıçağı, 1.818 yeni bağ malzemesi, 1.007 ziraat'te kullanılmak üzere kükürt, bir miktar tırmık, orak, ot biçme aleti, kükürt göz-taşı, kireç, düğen, pulvarizatör, gibi çeşitli aletler dağıtılmıştır.[225] Tarımsal üretimin yapılabilmesi gerekli alet edevât'ın dağıtılması Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'nin bütçesine bağlı olarak yapılmıştır. Dağıtılan pulluk ve traktör tarzı tarım araçlarının mübadillere verilmesi Türkiye'nin devlet olarak tarımda makineleşmeye ağırlık verdiğinin bir göstergesi'dir. Pulluklar dağıtılırken her iki aileye pulluk verilmesi uygun görülmüştür. Toplu şekilde mübadil iskânı bulunan yerlerde ortak şekilde traktör alımı yapılması için mübadillerin onaylarının alınması, traktör bedeli, kullanan kişinin ücreti, tamir ve işletme masraflarının her aileye 50 lira yansıması, çift hayvanına ihtiyacı olmayanlarda dahîl 150 lirayı geçmemesi, traktörler'in demir aksamlarının mahallelerde uygun şekilde tamir ettirilmesi istenmiştir. Ortaklığın bozulduğu durumlarda traktör'ün kenara çekilip kullanılmaması durumunu önlemek için mübadillerden ortaklığın devam ettirilmesi istenilmiştir.[226] 1924 yılının Ağustos Ayı'nın 11. gününde Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde çıkmış olan haberde Yunanistan'dan gelen mübadillere bazı zirâi aletler dağıtıldığından bahsedilmiştir. Haberde verilen bilgiye göre Mayıs Ayı'nda 113 bel, 266 pulluk, 1129 bağ bıçağı, 310 orak, 208 elek vekâlet tarafından dağıtılmıştır.[227] Mübadillere verilen tarım aletleri yardımı 1923-1933 yılları arasında şu şekilde olmuştur; 12 traktör, 20 araba, 2 tırmık, 27.501 pulluk, 20 çayır makinası, 5 orak makinası dağıtılmıştır.[228]

Mübadillere yapılan arazi, alet, edevât ve nakdî yardımlar'ın yanında çift hayvanı desteği de verilmiştir. Mübadiller Yunanistan'dan gelirken yanlarında 200.000 kadar hayvanı getirebilmişlerdir. Muhacir aileler arasında hayvanı bulunmayanlara çift hayvanı desteği yapılması yönetmelikle sağlanmıştır. Her haneye bir çift hayvanı verilirken, bazende üç yada dört haneye bir çift hayvanı verilmiştir. Manda, öküz, sığır gibi çift hayvanlarının dağıtılması uygun görülmüştür. Vekâlete tahsis edilen hazineden mahallî idarelere para akışı sağlanırken mübadillere dağıtılan hayvan

---

225 İpek, a.g.e, s. 131-132.
226 Çelebi, a.g.tz, s. 216-219.
227 **Hakimiyet-i Milliye**, 11 Ağustos 1340, s. 2.
228 Geray, a.g.m, s. 27.

kaynağı ise yerli halktan satın alınan çift hayvanlarıdır. Mübadele İmar ve İskân Vekâleti kendisine tahsîs edilen para ile genel olarak diğer alet ve edevâtlar dışında almış olduğu hayvanlar, 6.000 ve üzeri çift öküzü, 89 ester ve merkep, 267 inek ve dişi manda dağıtılmıştır.[229] 1923-1933 yılları arasında toplamda mübadillere 22.994 çift hayvanı dağıtılmıştır.[230] Hakimiyet-i Millîye Gazetesi'nin 1924 yılının 11 Ağustos sayısında bulunan bir haberde, Mayıs ayı'nda mübadil yardımlarına ait göçmenlere dağıtılan tarım aleti ve edevâtı'nın yanında 310 adet hayvan dağıtımı yapıldığına dair bilgiler verilmiştir.[231]

Mübadiller için yapılmış yardımlar arasında mübadillerin vergilerden muaf tutulması ve Ziraat Bankası tarafından kredi verilerek desteklenmesi de bulunmaktadır. Mübadiller kendisine yeter duruma gelebilecek şekilde üretici olabilmeleri için bir takım vergilerden muaf tutulmuşlardır. İmar ve İskân Kanunu'nun 12. Maddesi gereği emlâk, 14. Maddesi gereği de ithâl edilecek olan makine, alet ve edevâtlardan alınan gümrük vergilerinden muaf tutulmuşlardır. Mübadillere, yaşamlarını sürdürdükleri hanenin vergisini üç taksitte ödemeleri hususunda kolaylık sağlanırken, daha sonra 1944 numaralı kanun dahîlinde tapu harçlarının ödenmemiş kısmında bulunan vergi borçları silinmiştir.[232]
Mübadele, İmar ve İskân Kanunu mecliste kabul edilirken kanun'un 12. maddesi ve 14. maddesi şu şekilde verilmiştir;

> 12. madde "*1338 senesinden beri yeniden inşa edilmiş ve edilecek akaarat 1340 senesinden itibaren 1344 ve mesakin 1340 senesinden itibaren 1349 senei maliyeleri nihayetine kadar Emlâk ve Müsakkafat Vergisinden muaftır.*
>
> *Bu muafiyet Şarki-Anadolu'da düşman tarafından tahribedilen mahallerde 1334 senesinden itibaren yeniden inşa edilen mebaniede şâmildir. İdarei hususiyetlerle belediyelere ait hisse muaf değildir."*

---

229 İpek, a.g.e, s. 130-132.
230 Geray, a.g.m, s. 27.
231 **Hakimiyet-i Milliye**, 11 Ağustos 1340, s. 2.
232 Çelebi, a.g.tz, s. 222.

14.madde "*Düşman tarafından tahribedilen mahallerdeki yıkılan fabrika ve tezgâhların yeniden ihya ve tesisi zımnında getirilecek makina ve alât ve edevat Gümrük Resminden muaftır.*"[233]

İskân Tarihçesi'nde Tapu Harçları konusunda konuyla alâkalı bilgiler şöyle verilmiştir; "*Mübadele suretile verilmiş veya meccanen temlik edilmiş olan mallardan tapu harcı alınması muvafık görülemediğinden bunlar harçtan istisna edilmiştir.*"[234] Böylece mübadiller için kendilerine uygulanan vergi muafiyetleri sayesinde hayatlarını geçindirebilmeyi başardıkları gibi ülkenin ekonomilerine de katkıda bulunmayı sağlamışlardır.[235] Ayrıca; mübadiller için ihtiyaç halinde Ziraat Bankası'ndan da kredi desteği verilmesi uygun görülmüştür.[236] Kredilerin geri ödemelerinde mübadillere kolaylıklar sağlanarak faizsiz şekilde borçlarını kapatma imkânı sunulmuştur.[237]

Tarım dışı yardımlar olarak, sanatkâr durumda olan mübadiller de destek almışlardır. İskân olundukları yerlerde sanatkâr olan mübadiller sermaye eksikliğinden veya olmayışından dolayı kendi dükkânlarını açamamışlar ve gerekli olan malzemeleri alamamışlardır. Bu durumun sona erdirilip sanatkâr olan mübadiller'in üretici olabilmeleri için İcra Vekilleri Heyeti'nin 30 Nisan 1924 tarihli toplantısında sanatkâr durumda olan mübadillere yapılacak olan yardımların temel hususları belirlenmiştir. Mübadiller arasındaki sanayi erbabına bir dükkân veya arsa, sanayi için gerekli olan alet edevât, sermaye desteği verilmektedir.[238] Talimatnâmeye göre sanatkâr olan mübadillere meşkûl oldukları sanat dallarıyla alâkalı olarak dükkân, fırın, imalâthane gibi işlerin kurulabileceği bina yada baraka verilecektir. Aynı ailede birden fazla sanatkâr varsa o aileye tek bina verilecek ve kira bedeli alınmayacaktır. Muhtaç durumda olan mübadile gerekli aletlerin verilmesi hususunda mıntıka müdürlüğü başkanlığında bir komisyon kurulacaktır. İhtiyacı olan mübadillerin listesi bulundukları köylerin ihtiyar heyetleri tarafından oluşturulacaktır.

---

233 **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, (8 Teşrinisani 1339 Perşembe), Devre II, Cilt: 3, İçtima Senesi: 1, s. 294-300. Ayrıca Bkz : **Resmi Gazete**, 18 Teşrîn-i Sânî 1339, Sayı: 43, s. 1.

234 **İskân Tarihçesi**, s. 131.

235 İpek, a.g.e, s. 134.

236 **İskân Tarihçesi**, s. 34-35.

237 Çelebi, a.g.tz, s. 223-224.

238 **İskân Tarihçesi**, s. 77.

Mübadillerin aldıkları yardımları bir başkasına satmaları yasak olurken, kendilerine bu konu hakkında kefaletnâme imzalatılacaktır. Mübadillerin aldıkları aletlere karşılık kendilerinden borç seneti alınarak, borçların geri ödemeleri üç sene boyunca altı taksitte Ziraat Bankası'na yapılacaktır.[239] 1923-1933 yılları arasında sanatkâr mübadillere yapılan yardımlara bakıldığında 7.886 sanatkâr mübadil ailesine, verilen döner sermaye 15.238 lira'dır. Sanatkâr aile başına düşen kredi miktarı ise 1.932 lira'dır.[240]

Mübadiller için önemli yardımlardan biri de yakacak ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Kış ayının gelmesiyle birlikte soğukların mübadilleri etkilemesi üzerine İcra Vekilleri Heyeti'nin 2 Aralık 1924 tarihindeki toplantısı sonrasında ısınma sorunlarının çözümü hususunda kışlık yakacak odun ve kömür bedellerinin muhtaç durumda olan mübadil ailelere dört ay müddetle, her ay için 5 lira yakacak bedelinin verilmesi sağlanmıştır.[241]

Yunanistan'dan gelen mübadilleri üretici duruma getirmek, kendilerine yetebilen kişiler haline getirebilmek için yapılan yardımların dışında şüphesiz Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin (Kızılay) yapmış olduğu yardımlarda son derece mühimdir. I. Dünya Savaşı yılları ve o yılları takîben Millî Mücadele yıllarında büyük yararı olan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin[242] tecrübe ve faaliyetlerinden Mübadele'nin uygulanılmasında da yararlanılmıştır. 5 Eylül 1923 tarihinde Bakanlar Kurulu ve Hilâl-i Ahmer Cemiyeti arasında yapılan toplantı da Hilâl-i Ahmer'in mübadele konusunda yapabileceği yardımlar tespit edilerek belirlenmiştir. Yunanistan'daki çıkış kapılarının her birinde tam donanımlı sağlık heyeti bulundurulacaktır. Mübadiller'in naklî sırasında gemilerde bulunan hastaların iyileştirilmesi ve iaşeleri'nin verilmesi sağlanacaktır. İskân sırasında indirme iskelelerinde 10'ar yataklı dispanserlerin açılması, ihtiyacı olanlara çamaşır, fanilâ, çorap, ayakkabı dağıtılması sağlanacaktır. Hasta, ihtiyar, çocuk ve muhtaç olanları indirme iskelelerinden iskân mıntıkalarına

---

239 Çelebi, a.g.tz, s. 224-225.

240 Geray, a.g.m, s. 29.

241 Çelebi, a.g.tz, s. 226-228.

242 I. Dünya Savaşı'nda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti geniş coğrafyalarda fedakârca ve kahramanca faaliyet yürütmüştür. Millî Mücadele yıllarında ise fedakârlığın en üst seviyeye ulaştığı dönem olmuştur. Bu dönemde 33.172 yaralı ve hastanın tedavi edildiği, hastahaneler, dispanserler, aşhaneler, çayhaneler kurarak başarılı faaliyetler gerçekleştirmiştir. Bkz. İsmail Hacıfettahoğlu, **Mîllî Mücadelede Hilâl-i Ahmer**, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, 2009, s. 16.

geçişini sağlayan, sayıları iki ile beş arasında olan donanımlı kamyonların tahsîs edilmesi, mübadiller'in geçici olarak iskânları için Hilâl-i Ahmer'e ait çadır ve barakalardan yararlanılması gibi konularda, cemiyet yardımcı olmuştur. 5 Mart 1924 yılına gelindiğinde Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti ile Hilâl-i Ahmer Cemiyeti arasında yapılan mesai programı neticesinde Samsun, İzmir, Adana, Konya, İzmit ve Trakya merkezleri'nde murahhaslar bulundurulması kabul edilmiştir. Hilâl-i Ahmer Şubeleri'nin mübadillere yardım amaçlı toplanacak olan iânelerin Vekâlet tarafından tebliğ olunacak, kurallara göre kullanılmasına çalışılacaktır. Murahhas bulunan mıntıkalar dışında Ankara'nın da içinde bulunduğu 37 vilâyet'ten toplanacak olan iâneler de mübadillerin temel ihtiyaçları için kullanılacaktır.[243] Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti tarafından 1 Mart 1924 tarihinden başlanarak 30 Haziran 1924 akşamına kadar ki dört aylık sürede belirtilen vilâyetlerden toplanan hâsılattan 40.000 lira tahsil edilerek Hilâl-i Ahmer'e gönderilecektir. Ayrıca Vekâlet tarafından tahsilâtın eksik olan kısmı tamamlanacaktır. Kamyon ve kamyonetlerle muhtaç durumda olan mübadillerin eşyaları, hasta durumda olanlar, zayıf ve ihtiyarlar, çoçuk ve emzirecek vâziyette olan anneler, 12 yaşına kadar ki çoçuklar, Hilâl-i Ahmer'e ve Vekâlet'e ait olan eşyalar ve erzâklar taşınabilecektir.[244] 5 Mart 1924 tarihli mesai programı dönem içerisinde eskisi gibi hükümlerini yerine getiremez duruma gelince 17 Nisan 1924 tarinde Hilâl-i Ahmer ile Vekâlet arasında yeni bir mesai programı daha kararlaştırılmıştır. Buna göre önceden kararlaştırılan altı mıntıkaya Hilâl-i Ahmer murahhasları'nın gönderilmesi ertelenmiştir. 38 otomobil Vekâlet bünyesine devredilerek, 5 Mart tarihli karar sonucunda Vekâlet, Cemiyet'e vermeyi kabul ettiği 40 bin liraya mahsuben, 20 bin lirasını 10 gün içerisin de verecektir. Vapurlarda nakîl sırasında mübadiller'e verilecek olan iaşe'nin temini için Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne 30 liralık bir avansın verilmesi, İstanbul Misafirhanelerin'deki mübadillere verilen iaşe dağıtımı işinin 23 Nisan 1924 tarihinden itibaren Vekâlet bünyesinden yapılması kabul edilmiştir. Anlaşmalarla Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, üstlenmiş olduğu sorumluluklarla birlikte mübadillerin taşınması, iaşeleri, barınmaları ve sağlık sorunlarıyla ilgilenilmesine kadar birçok konuda muhtaç durumda olanlara yardımda bulunmuştur.[245] Bu tür konularda Yunan Kızılhaçı'nın

---

[243] Çapa, "*Mübadelede Kızılay...*", s.31-33. Ayrıca Bkz. **İskân Tarihçesi**, s. 19-20.

[244] **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928**, (Yayına Hazırlayanlar: Murat Uluğtekin- M. Gül Uluğtekin), Türk Kızılayı, Ankara, s. 335.

[245] Çelebi, a.g.tz, s. 232.

yedi ayrı ABD heyeti'nden aldıkları yardımlarla gerçekleştirdikleri faaliyetleri, T.B.M.M. ve Hilâl-i Ahmer Cemiyeti birlikte Türkiye'de başarılı bir şekilde yürütmüşlerdir.[246]

Mübadillere yapılan yardımlara ek olarak, ihtiyaçların karşılanması için halktan maddî yardımlar da toplanılması yoluna gidilmiştir. Bu amaç doğrultusunda ülke genelinde vatandaşların öncülüğünde yardım cemiyetleri oluşturulmuştur. Ülke içinde çıkmış olan gazeteler aracılığıyla halk mübadiller için yardım etmeye çağırılarak teşvik edilmiştir.[247] Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde 1924 yılının 3 Kanunisani'sinde çıkmış sayısındaki habere göre mübadillere iane yardımlarının devam ettiği belirtilmiştir. Haberde bu tarihe kadar toplanılan ianenin miktarı Eskişehir'den 48.895 kuruş, Mardin'den 20.000 kuruş, Zonguldak'tan 60.000 kuruş, Maraş'tan 24.435 kuruş olmuştur.[248] Yine aynı gazetenin 1924 yılının 7 ve 17 Kanunisani'sinde çıkmış olan sayılarında toplanan yardımın miktarı İzmit'ten 43.008 kuruş, 6.581 lira, Bitlis'in Ahlat kazası'ndan 1.300 kuruş, Çatalca'dan 142.800 kuruş, Konya'nın Sultaniye kazasın'dan 4.100 kuruş,[249]Çanakkale'den 38.622 kuruş, Kocaeli'nden 304.845 kuruş, Silifke'den 118.077 kuruş, Gelibolu'dan 4.170 kuruştur.[250]Yapılan yardım kampanyaları dahîlinde halk bilinçlendirilerek yardımlara destek olunması konusunda katkı sağlanıyordu. Resmi ve özel kuruluşlarda oluşturulan yardım kampanyalarına destek verilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde de yardımlar için bir kutu oluşturularak ianeler toplanmıştır. Mübadiller için toplanan her yardım Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne teslim edilerek oradan muhtaç olan mübadillere harcanmıştır. Ayrıca mübadiller için giyim yardımları toplanmasında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, halkı teşvik etmiştir. Kadınlar'da yardım kampanyalarına destek olmuşlardır. Örneğin; Samsunda yardımsever kadınların oluşturmuş olduğu komisyonlar aracılığı ile toplanan eşyalar Hilâl-i Ahmer'in binasında muhtaçlara dağıtılmıştır.[251] Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti ile Hilâl-i Ahmer Cemiyeti arasında 6 Mart 1924 tarihli anlaşmaya göre toplanan yardımların

---

[246] Seçil Akgün, Murat Uluğtekin, "*Hilâl-i Ahmer Ve Kurtuluş Savaşı*", **Askeri Tarih Bülteni**, Sayı: 39, Ağustos 1995, s. 124.
[247] İpek, a.g.e, s. 60.
[248] **Hakimiyet-i Milliye**, 3 Kanunisani 1340, s. 3.
[249] **Hakimiyet-i Milliye**, 7 Kanunisani 1340, s. 4.
[250] **Hakimiyet-i Milliye**, 17 Kanunisani 1340, s. 3.
[251] İpek, a.g.e, s. 60-61.

tümü mübadillere harcanacak olup, açık olması halinde Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti tarafından karşılanacaktır.

Mübadillere ülke içerisinde toplanan yardımın yanında birde ülke dışında da yardımlar toplanmıştır. Yardım konusunda ilk olarak Hindistan Müslümanları'ndan talepte bulunulmuştur. Hindistan Müslümanları, Doksanüç ve Balkan Savaşları sırasında yaşanan göçler faaliyetlerin de yardımda bulunmuşlardır. Mübadillere yardım toplanılması konusunda Mustafa Kemal Paşa'nın imzalamış olduğu beyannâmeleri dağıtmak ve yardım toplamak amacıyla Hindistan'a Hilâl-i Ahmer'den bir heyet gönderilmiştir. Hint Müslümanları'ndan mübadiller için toplanan yardım 6.979 liradır. Mübadiller için toplanmış olan aynî yardımlar, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin şubelerinden ihtiyaç sahibi mübadillere dağıtılmıştır. Parasal olarak yapılan yardımlar ile mübadiller'in ceket, pantolon, kaput, çamaşır, ayakkabı, çorap, battaniye, yatak takımı, kumaş, erzak, tıppî alet, ilâç malzemeleri alınması sağlanmıştır. Taşınmaları için kamyon, kamyonet, otomobil gibi ulaşım araçları temini de yapılmıştır. Bunların yanında çadır, lata, oluklu saç levha, baraka, hastahane ve aşevi malzemesi de alınmıştır. Temin edilen malzemeler'in dağıtım işide Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti tarafından yapılmıştır. Yardım toplanması konusunda mübadiller de kendi aralarında birliktelik oluşturmuşlardır.[252]

Türkiye'ye göç etmiş olan mübadillere yardım konusunda sağlık alanında da destek verilmiştir. 9 Aralık 1923 tarihinde Vekâlet tarafından kabul edilen "*Muhacirlerin kabul, iaşe, sevk ve iskânları hakkında Talimatname*" ile sağlık ve temizlik konusunda mübadillere tahaffuzhanelerde sıkı bir tarama yapılmaktadır.[253] Mübadillerin Türkiye'ye gelişlerinden ve iskân mıntıkaları'na yerleştirilmelerine kadar ki süreçte yakalanabilecekleri; grip, bağırsak iltihabı, tifüs, zatürre, kızamık, çiçek, dizanteri, lekeli humma, veba, sıtma gibi hastalıklara karşı mübadiller'in tedavisi'nde son derece titiz davranılmıştır. Çünkü her hangi bir olumsuzluk halinde bu hastalıkların bütün ülkeye sıçrama ihtimâline karşın Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti vilâyetlerde dikkatli davranılması konusunda yetkililere uyarılarda bulunmuştur. Vekâlet, hastalıklar konusunda gerekli tedavilerin yapılması için ilgili

[252] İpek, a.g.e, s. 61-62.

[253] Eda Özcan, "*Ahali Mübadelesi VeYardımların İstanbul Örneği*", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,** Cilt*:* IX, Sayı: 20-21, 2010/Bahar-Güz, s. 65.

aşıların temin edilmesinin sağlanması, indirme iskeleleri ve iskân mıntıkalarında dispanserler ve hastaneler açılmasını istemiştir.[254]

1924 yılı itibariyle mübadiller için sağlık hizmeti veren hastahaneler, dispanserler ve mevcut durumları şu şekildedir:

Tablo 2. 1924 yılı itibariyle mübadillerin hizmetinde faaliyet yürüten hastahaneler, dispanserler ve mevcut durumları[255]

Hastahanenin Bulunduğu Mahal	**Mevcut Yatak Sayısı**	**Nev-i**	**İhtiyat-ı Hastahane Malzemesi**	**Hastahane Etıbbası**	**Seyyar Tabip**	**Hasta bakıcı**
İzmit	30	Hastahane	10	İki Tabip	1	1
Samsun	20	“	25	“	2	1
Mersin	10	Dispanser	20	Bir Tabip	2	2
Mudanya	30	Hastahane	0	1	2	1
Tekirdağ	30	“	0	1	2	2
Uzunköprü	30	“	0	1	2	2
Kalikratya	15	Dispanser	0	Bir Tabip	1	1
Darıca	10	Hastahane	0	“	1	1
Çatalca	15	Dispanser	0	“	1	1
İstanbul	5	Hastahane	0	İki Tabip	1	1
Bandırma	20	“	10	“	0	0
Erdek		“	0	0	1	1
Ayvalık		“	0	0	1	1
Edremit		“	0	0	1	1
Burhaniye		“	0	0	1	1
Karesi Mıntıkası		“	0	0	1	1
Antalya	20	Dispanser	0	Bir Tabip	0	0
Niğde	20	Hastahane	10	“	0	0
Ulukışla	20	“	10	“	0	0
Konya Mıntıkası	0	“	0	0	3	0
Sivas	20	Hastahane	10	Bir Tabip	1	1
Vapurda	0	“			11	20

[254] Çelebi, a.g.tz, s. 242-243.

[255] **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928**, s. 336-337.

Edirne'de	0				1	1
Selanik	3	Tabip				
Drama	1	""				
Kavala	2	""				

Mübadillerin tedavileriyle ilgilenen sağlık işlerini yürüten hastahane ve dispanserlerin yanında birde Hilâl-i Ahmer tarafından, İmdat Sıhhî Heyetleri oluşturulmuştur. Heyetler içerisinde doktorlar, hastabakıcılar ve çeşitli sıhhî memurlardan oluşan kadrolar bulunmaktadır. Kendilerine tıp açısından gerekli görülen her türlü malzeme verilerek mübadillerin sağlıkla ilgili sıkıntılarını çözmeye çalışmalarının yanında, ihtiyaç duydukları malzemelerin dağıtımını da yapmışlardır. İmdat Sıhhî Heyetleri'nin bir kısmı Yunanistan'da ve Adalar'daki bindirme iskelelerinde görev yaparken, diğer bir kısmı da Türkiye'de bulunan indirme iskeleleri ve iskân mıntıka merkezlerinde görev yapmaktadır. Birinci İmdat Sıhhî Heyeti 12 kişiden oluşmakta olup Dr. Hikmet Bey başkanlığında Ayvalık'a gönderilecektir. Daha sonra Selânik, Kavala, Drama, Hanya, Kandiye, Kayalar ve Kozana'ya da heyet gönderilmiştir. Türkiye'ye, gelen mübadiller için de İmdat Sıhhî Heyetleri gönderilmiştir. Samsun, İstanbul, Antalya, İzmir, Mersin, İzmit, Tekirdağ, Edirne, Uzunköprü, Tuzla, Kalikratya, Çatalca,, Bandırma, Erdek, Niğde ve Ulukışla'ya da heyet görevlendirilmiştir.[256] Mübadillerin tedavisi konusunda faaliyet yürüten hastahaneler, dispanserler ve oluşturulan İmdat Sıhhî Heyetleri mübadillere son derece önemli hizmetler sunmuştur.

[256] Çelebi, a.g.tz, s. 243- 250.

III. BÖLÜM

TASFİYE TALEPNÂMELERİNE GÖRE KASTAMONU'YA İSKÂN EDİLEN MÜBADİLLER

A. TASFİYE TALEPNÂMELERİNİN ÖNEMİ, BİÇİM VE İÇERİK ÖZELLİKLERİ

Türk ve Rum Ahali'nin Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol, 30 Ocak 1923 tarihinde Lozan'da Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanmıştır. Mübadillerin, yanlarında götürebileceği yada terk edebilecekleri mallar ve bu malların tasfiye işlemi ve kıymetlerinin belirlenmesine ilişkin bütün kural ve esaslar Mübadele Sözleşmesi ile belirlenmiştir.[257] Sözleşmenin uygulandığı tarihten itibaren bir ay içerisinde Birinci Dünya Savaşı'na katılmamış devletler içerisinden Milletler Cemiyeti tarafından seçilmiş üye dahil olmak üzere, Türk ve Yunan taraflarında Muhtelit Mübadele Komisyon'u kurulacaktır.[258] Komisyon'un kurulmasındaki amaç, 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan Mübadele Sözleşmesi'nin uygulanabilirliğini sağlamak ve arada oluşabilecek uyuşmazlıkları ortadan kaldırmaktır.[259] Komisyon başkanlığı tarafsız üç üye tarafından sıra esasına göre olurken, yine bu komisyon[260] çalışmaları yürütmek üzere alt komisyonlar kurabilecektir.[261] Kimin ne derecede üzerinde mal varlığı ve tapusu var ise bu mallar belgelere kayıtlanmalıdır. Belgeler "*Muhtelit Komisyonlar*" tarafından tasdîk edilmelidir. Asıl amaç anlaşmadaki taraf hükümetlerin hazırlanmış olan bu talepnâmelere göre terk edilen ülkede ne derece mal varlığının bırakıldığının, belgelenmesidir. Bu belgelerin değerlerinin hesaplanması sonucunda ortaya çıkacak olan alacaklı veya borçluluk durumuna göre

---

257 Ercan Çelebi, "*Mübadillerin Yunanistan'daki Mal Kayıtları Ve Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye* Talepnameleri", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: V, Sayı: 12, Bahar 2006, s. 36.

258 Mehmet Kaya, Aysun Deveci, "*Tasfiye Talepnamelerine Göre Ankara Vilayetinde Mübadillerin* Yerleştirilmesi", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: XIV, Sayı: 29, Güz 2014, s. 176.

259 Ercan Çelebi, "*Türk ve Rum Ahalinin Mübâdelesine Dair Oluşturulan Komisyonlardan Muhtelit Mübâdele Komisyonu ve Faaliyetleri*", **Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 1, 2006, s. 108.

260 Muhtelit Mübadele Komisyonu, mukavelename yürürlüğe girdikten sonra yaklaşık sekiz aylık bir görev süresinin ardından ilga edilmiştir. Mukavelenamenin altıncı maddesinde bu süre ile ilgili hüküm şu şekilde verilmiştir: "*Muhtelit Mübadele komisyonu, işbu mukavelenamenin mer'iyete vaz'ından itibaren sekiz aylık bir mühletten sonra ilga edilecektir.*" Bkz. **Mübadeleye Dair Türkiye Ve Yunanistan Arasında İmza Olunan Mukavelenameler** (Muhtelit Mübadele Komisyonu Kararları, Bitaraf Azaların Hakem Kararları), (Çeviren: Mehmed Esad Atuner), Damga Matbaası 1937, s. 36., İlga: Lağvetme, kaldırma, bozma, yürürlükten kaldırma, hükümsüz bırakma. Bkz. Develioğlu, a.g.e, s. 427.

261 Kaya, Deveci, a.g.m, s. 176.

karşı taraftan ne derece talepte bulunacağının belirlenmesidir.[262] Bu süreçte uyuşmazlıklar da yaşanmıştır. Malların kıymetlerinin belirlenmesi hususunda Akşam Gazetesi'nin 1929 yılının 8 Teşrinisani'sinde Cuma günü çıkmış olan sayısında, kıymet takdiri uyuşmazlığının çözümü konusunda bir beklenti içerisinde olunduğunu bildiren haberde; Bu tarihe kadar taktiri kıymet heyetlerinin Atina Antlaşması'na göre işlem yaptığı, kıymet takdir edilecek mahallin çevresindeki arazinin kıymetlerinin o arazinin hususi durumu dikkate alınarak 10 senelik icar bedeline göre kıymet konulmasının uyuşmazlıklara yol açtığını, oluşan uyuşmazlıkların çözümü konusunda yeni çıkartılacak olan talimatnâme[263] ile sağlanacağı düşünülmektedir.[264] Mübadele Sözleşmesi'ne göre: "*Göçmenler, her çeşit taşınır mallarını yanlarında götürmekte ya da bunları taşıttırmakta serbest olacaklar ve bu yüzden kendilerinden çıkış ya da giriş vergisi ya da başka herhangi bir vergi alınmayacaktır.*"[265] Ancak emval-i menkûlelerinin tamamı veya bir kısmını yanlarında getiremeyecek durumda olan mübadiller mallarını mahalleri'nde bırakabileceklerdir. Bu durumda bırakılacak olan malın envanteri çıkartılarak değeri mal sahibinin görmesi sağlanacak şekilde bir "*zabıt varakası*" düzenlenecektir.[266] Tasfiye Talepnâmesi olarak adlandırılan bu belgeler dört nüsha şeklinde hazırlanmış olup biri yerel makamlar tarafından alınacak, diğeri yerel komisyon'a verilecek, bir başkası gidilen ülkeye verilecek, son nüsha ise mübadilin kendisinde kalacaktır.[267]

Hazırlanmış olan bu belgeler mübadillerin gelirken yanlarında getirmeleri gereken en önemli belge niteliği taşımaktadır. Mübadillere ait Tasfiye Talepnâmeleri, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı tarafından tasnîf edilmiş olup, "*Muhtelit Mübadele Komisyonu*

---

262 Necat Çetin, "*Tasfiye Talepnamelerine Göre Kocaeli İline İskân Edilen Mübadillerin Memleketleri Ve İskân Edildikleri İdari* Birimler", **Uluslararası Gazi Akça Koca Ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu**, Cilt: 3, Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kocaeli 2015, s. 1377.

263 Türk ve Rum ahalinin mübadelesine dair mukavelenâme ve buna ekli protokol 1 Aralık 1926 yılında Atina Antlaşması ile tamamlanmıştır. Daha sonra Ahali Mübadelesine Dair Sözleşme ile Atina Antlaşması'nın uygulanışından doğan meselelerin çözümü için Yunanistan'la 10 Haziran 1930'da ayrı bir sözleşme daha imzalanmıştır. Bkz. Altuğ, a.g.m, s. 110., 10 Haziran 1930 tarihli Etabli Antlaşması Ankara'da imzalanarak, Batı Trakya'da bulunan Türklerin kişisel hakları yanında menkul ve gayrimenkul mallarına ilişkin haklarda büyük oranda güvence altına alınmıştır. Ayrıca Bkz. Yılmaz, a.g.m, s. 27. 1933 yılına gelindiğinde yine bir başka Ankara Antlaşması daha imzalanmıştır. Bkz. Baskın Oran, **Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara 1986, s. 49.

264 **Akşam**, 8 Teşrinisani 1929, s. 1.

265 Meray, a.g.e, s. 90.

266 Çelebi, *Mübadillerin Yunanistan'daki Mal Kayıtları ...* , s. 36-37.

267 Kaya, Deveci, a.g.m, s. 177.

Tasfiye Talepnâmeleri Kataloğu" adı altında 21 cilt olarak araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. Tasfiye Talepnâmeleri, mübadillerin ifadeleri üzerine doldurularak şahitleri ile birlikte mübadilin bulunduğu yerin mahalli idaresi tarafından onaylanmıştır.[268]

Komisyonlar tarafından hazırlanmış olan Tasfiye Talepnâmeleri, dil açısından Osmanlı Dönemi Türkçesi, Yunanca ve Fransızca şeklinde hazırlanmıştır.[269] Tasfiye Talepnâmeleri'nde ilk sayfada "*kayıt tarihi*" ve "*kayıt numarası*" verildikten sonra "*İhtar*" başlığı yazılarak altına "*eshab-ı müracaatın yanlış veya mübalâğalı beyannâme ita etmesinin"* kendi zararına olacağı belirtilmiştir. Sonrasında kişinin kimlik bilgilerine geçilmek üzere "*Müsted'inin Hüviyeti*" başlığı altında kişinin "*isim ve pederinin ismi*", gelmiş olduğu "*memleket (livası, kazası, şehri ve karyesi)*", Türkiye'de "*sakin bulunduğu mahal (livası, kazası, şehri, karyesi)*", ve daha sonra " *san'atı*" mübadilden belirtmesi istenilmiştir. İkinci ve üçüncü sayfalara gelindiğinde ise mübadilin bulunmuş olduğu yerdeki emval-i gayr-i menkûlesine ait bilgiler içeren cetvelden oluşmaktadır. (Cetvel a) olarak belirtilmektedir. Dokuz sütundan oluşmakta olan bu cetvelde, mübadilden sırayla "*Emlâk ve arazinin cinsi ve nev'i (hane, mağaza, tarla, bağ, bostan, orman, mera vs.)*", " *Mesaha-i sathiyyesi (dönüm veya arşın murabba'i)*", "*Arazinin yetiştirdiği mahsulâtın nev'i (hububat, tütün, bağ vs.)*, "*Emlâk ve arazinin kâ'in bulunduğu mahal (mahalle, mevki, sokağın ismi ve numarası)*", "*Emlâk ve arazinin suret-i tasarrufu (ferağ, intikâl, hibe)*", "*Tapu senetlerinin veya diğer vesaik-i tasarrufiyenin tarih ve numaraları (suretleri rapt olunacaktır)*", "*Tapu senedi kimin adına mukayyettir*", "*Emlâk ve arazinin tapu senedinde mukayyet kıymeti (altın Türk Lirası hesabıyla)*", hanelerini mübadilden doldurması istenilmiştir. Dördüncü sayfa " *Müsted'inin terk eylediği emval-i menkûle*" ye ait olan cetveldir. (Cetvel b) olarak belirtilmektedir. Bu cetvel mübadile ait "*Eşya-i beytiyye(altın Türk Lirası üzerinden mecmu'u kıymeti)*", ve "*hayvanat (adedi, cinsi, altın Türk Lirası üzerinden kıymet mecmu'ası)*" olmak üzere üç haneden oluşmaktadır. Beşinci sayfaya gelindiğinde "*vekâletnâme*" yer

---

268 Çelebi, *Mübadillerin Yunanistan'daki Mal Kayıtları ...* , s. 37.

269 Mehmet Kaya, "*Tasfiye Talepnamelerine Göre Mübadillerin Kuşadası'na* İskânları", **İzmir Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 1, 2015, s. 3.

almaktadır.[270] Bazı mübadillerin "*tasfiye muamelâtı için Muhtelit mübadele veya Tâli komisyonlar nezdinde kendilerini temsil ve hukuklarının müdafaası hususunda*" vekil tayini yaptıkları görülmektedir. Mübadillerin Yunanlılar tarafından müsadereye uğrayan malları var ise müsadere edilen mallarını belgelemeleri durumunda, Yunan makamları tarafından mallarının tanzim edileceği kendilerine bildirilecek, malları müsadereye uğramış olan mübadiller mallarını gösterir belgeyi de Tasfiye Talepnâmelerine ilâve olarak içerisine koydukları görülmektedir.[271] "*Müsadere Edilen Emvalin Beyanı*" başlığı altında, "*1) Müsted'inin hangi tarihten itibaren (a) ve (b) cedvellerinde irae olunan emvali tamamen veya kısmen müsadere edilmiştir.*" Ve yine "*2) Müsadere edilen emvalin 1909 ile 1914 seneleri zarfındaki vâridât-ı seneviyye mikdarı ne idi ?*"[272] Burada mübadillerden "*(a) ve (b) cetvellerinde belirttikleri emvallerinin hangi tarihte müsadere edildiğini" ve yine "müsadere edilen emvallerinin 1909 ile 1914 yılların arasındaki senelik gelirinin ne kadar olduğunu*" beyanlarında sunmaları istenilmiştir.[273]

Tasfiye Talepnâmeleri içerisinde görülen bir diğer belge de, Yunanistan'ı 18 Ekim 1912 tarihinden evvel terk etmiş olan Türklerin, Yunanistan'da bulunan malları ile ilgili olan kayıtlarıdır.[274] "*18 Teşrîn-i evvel 1912 Tarafından Beri İstimlak Edilmiş Olan Emlâk*" başlığı altında, "*1)İstimlak edilen emlâkın cinsi ve istimlak tarihi.*" Ve yine "*2)İstimlak edilen emlâka takdir edilen kıymet. Müsted'i bu meblağı almışmıdır? Müsted'inin istimlak edilmiş olan bu emlâk içün kendisinin takdir ettiği kıymet nedir?*" şeklinde mübadilden yazması istenirken, Alt kısımda; "*mahalle tanzim*", "*tarihi*", "*Müsted'inin imza veya mührü*" istenilmektedir.[275]

Tasfiye Talepnâmeleri incelendiğinde içerisindeki vermiş olduğu bilgilerden yola çıkarak mübadillerin şahsi bilgilerini, mesleklerini, geldikleri yerleri, Türkiye'de ilk olarak nerelere yerleştirildiklerini, sahip oldukları menkûl ve gayr-i menkûl malları

---

270 Çelebi, *Mübadillerin Yunanistan'daki Mal Kayıtları ...* , s. 37-38, Ayrıca Bkz. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

271 Çelebi, *Mübadillerin Yunanistan'daki Mal Kayıtları ...* , s. 38.

272 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/280.836.12.

273 Çelebi, *Mübadillerin Yunanistan'daki Mal Kayıtları ...* , s. 38.

274 Çelebi, *Mübadillerin Yunanistan'daki Mal Kayıtları ...* , s. 38.

275 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/354.1284.3.

ve bu mallardan yola çıkılarak ekonomik durumları hakkında bizlere önemli bilgiler vermektedir.[276] Ayrıca mübadillerin cinsiyet durumları da yine bu belgelerden öğrenilebilmektedir.

B. KASTAMONU'YA YERLEŞTİRİLEN (İSKÂN EDİLEN) MÜBADİLLERE AİT TASFİYE TALEPNÂMELERİ

Türkiye ve Yunanistan arasında mübadeleye ilişkin sözleşme ve protokol 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanmıştır.[277] Sözleşmeye göre Batı Trakya'daki Türkler ile İstanbul'daki Rumların yerlerinde kalmaları şartıyla Anadoluya önemli derecede göç yaşanmıştır.[278] Gelen mübadillerin yerleştirilmesi için 17 Temmuz 1923 tarihli İcra Vekilleri Heyeti Kararnâmesi ile birtakım iskân mıntıkaları belirlenmiştir. İlk aşamada sekiz olan iskân mıntıkası daha sonra 10'a çıkartılmıştır.[279] Kastamonu mıntıkası Ankara, Çankırı, Yozgat, Sivas, Malatya vilâyetleri gibi merkezden idare olunmuştur.[280]

Mübadiller'in gelirken terk edeceği yada yanlarında götürebilecekleri mallar ile ilgili kurallar, bu malların tasfiyesi ve kıymetlerinin belirlenmesi hususundaki hükümler sözleşmede belirlenmiştir. Bu duruma göre mübadiller her çeşit mallarını yanlarında götürmekte serbest olacaklar, bu sebepten dolayı kendilerinden herhangi bir vergi alınmayacaktır. Ancak emval-i menkûlelerinin tamamını veya bir kısmını yanlarında götüremeyecek olan muhacirin bunları mahallerinde bırakabilecek, bu halde bırakılacak olan malın envanteri çıkarılarak değeri mal sahibi mübadilin gözü önünde belirlenerek zabıt evraklarına kayıt edilecektir. Dört nüsha şeklinde hazırlanan bu belgenin biri mahalli memura, diğeri tasfiye işlerini yürütecek olan muhtelit komisyona, diğeri göç ettiği ülkenin hükümetine ve sonuncusu da mübadilin kendisine verilecektir.[281]

---

276 Çelebi, *Mübadillerin Yunanistan'daki Mal Kayıtları ...* , s. 43.
277 Meray, a.g.e, s. 89.
278 Kaya, Deveci, a.g.m, s. 175.
279 İpek, a.g.e, s. 41-43.
280 Çapa, *"Mübadele'de Kızılay (Hilâl-i Ahmer)..."*, s. 46.
281 Çelebi, *Mübadillerin Yunanistan'daki Mal Kayıtları ...* , s. 36-37.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan belgelerden mübadillerin geldikleri bölgeler, Türkiye'de yerleştirildikleri iskân mıntıkaları, cinsiyet durumları ve meslek durumları bilgisine ulaşılabilmektedir. Anadoludaki diğer vilâyetler gibi Kastamonu'yada mübadil iskân edilmiştir. Bu çalışmada Kastamonu'ya ait 78 adet Tasfiye Talepnâmesi incelenmiştir. Kullanılan 78 adet Tasfiye Talepnâmesi dipnotlarda ve kaynakçada sadece fon kodu esas alınarak gösterilmiştir. Bununla birlikte Edirne ve Girit vilâyetlerine ait birer belge olduğu için dipnotlarda fon kodu'nun yanı sıra yer no'larıda verilmiştir. Aşağıdaki tabloda Kastamonu'ya iskân edilen mübadillere ait Tasfiye Talepnâmeleri gösterilmiştir.

Tablo 3. Kastamonu Vilâyetine Ait Belgelerin Künyeli Sıralı Listesi

1-	Selânik Vilâyeti'nden gelip, Kastamonu ili Tosya kazasında iskân edilen Talip oğlu Hıfzı'ya ait tasfiye talepnâmesi. (16.04.1925)	130.16.13.2/411.348.12.
2-	Selânik Vilâyeti'nden gelip, Kastamonu ili Tosya kazasında iskân edilen Kunduracı Talip oğlu Hıfzı'ya ait tasfiye talepnâmesi. (03.03.1926)	130.16.13.2/410.343.37.
3-	Selânik Vilâyeti'nden gelip, Kastamonu ili Tosya kazasında iskân edilen Lofçalı Ayşe ve Ömer Kızı Fatma Yaşare'ye ait tasfiye talepnâmesi. (03.03.1926)	130.16.13.2/410.343.35.
4-	Selânik Vilâyeti'nden gelip, Kastamonu ili Tosya kazasında iskân edilen Memur Sadık oğlu Abdülkerim'e ait tasfiye talepnâmesi. (03.03.1926)	130.16.13.2/388.196.12.
5-	Selânik Vilâyeti'nden gelip, Kastamonu ili Tosya kazasında iskân edilen Kunduracı Cemali oğlu Mustafa'ya ait tasfiye talepnâmesi. (03.03.1926)	130.16.13.2/388.196.11.
6-	Selânik Vilâyeti'nden gelip, Kastamonu ili Tosya kazasında iskân edilen Mustafa kızı Fethiye'ye ait tasfiye talepnâmesi. (09.03.1926)	130.16.13.2/388.196.10.
7-	Selânik Vilâyeti'nden gelip, Kastamonu ili Tosya kazasında iskân edilen Memur Sadık oğlu Abdülkerim'e ait tasfiye talepnâmesi.	130.16.13.2/372.88.14.

	(16.04.1925)	
8-	Selânik Vilâyeti'nden gelip, Kastamonu ili Tosya kazasında iskân edilen Terzi Mustafa kızı Fethiye eşi Mehmet'e ait tasfiye talepnâmesi. (24.08.1925)	130.16.13.2/372.86.25.
9-	Selânik Vilâyeti'nden gelip, Kastamonu ili Tosya kazasında iskân edilen Lütfü kızı Remziye'ye ait tasfiye talepnâmesi. (16.04.1925)	130.16.13.2/372.86.18.
10-	Selânik Vilâyeti'nden gelip, Kastamonu ili Tosya kazasında iskân edilen Ayakkabıcı Cemal oğlu Mustafa'ya ait tasfiye talepnâmesi. (16.04.1925)	130.16.13.2/372.86.17.
11-	Selânik Vilâyeti'nden gelip, Kastamonu ili Tosya kazasında iskân edilen Ali kızı Fatma'ya ait tasfiye talepnâmesi. (16.04.1925)	130.16.13.2/372.86.15.
12-	Selânik Vilâyeti Yenicei Vardar kazasından gelip, Kastamonu ili Cide kazası iskân edilen mal müdürü İsmail oğlu İbrahim Hulusi'ye ait tasfiye talepnâmesi. (13.03.1928)	130.16.13.2/648.1915.15.
13-	Selânik Vilâyeti Siroz livası Esliha Hatun Mahallesinden gelip Kastamonu ili Araç kazasında iskân edilen Hacı Mehmet oğlu Abdullah Lütfü ve kızı Ayşe'ye ait tasfiye talepnâmesi. (14.08.1924)	130.16.13.2/703.2219.15.
14-	Selânik Vilâyeti Siroz kazası Esliha Hatun Mahallesinden gelip Kastamonu ili Araç kazasında iskân edilen Binbaşı Hacı Mehmet oğlu Abdullah Lütfü ait tasfiye talepnâmesi. (01.07.1926)	130.16.13.2/679.2105.14.
15-	Selânik Vilâyeti Siroz kazası Esliha Hatun Mahallesinden gelip, Kastamonu ili Araç kazasında iskân edilen Hacı Mehmet oğlu Binbaşı Abdullah'a ait tasfiye talepnâmesi. (01.07.1926)	130.16.13.2/671.2055.15.
16-	Selânik Vilâyeti Siroz kazası Esliha Hatun Mahallesinden gelip, Kastamonu ili Araç kazasında iskân edilen Hacı Mehmet oğlu Bektaş Abdullah'a ait tasfiye talepnâmesi. (10.08.1924)	130.16.13.2/670.2052.28.
17-	Selânik Vilâyeti Karaferye kazasından gelip, Kastamonu ili Araç kazasında iskân edilen Osman kızı Meryem'e ait tasfiye talepnâmesi.	130.16.13.2/559.1379.8.

	(30.11.1925)	
18-	Selânik Vilâyetinden gelip, Kastamonu ili Araç kazasında iskân edilen Demir Ali kızı Makbule Havva'ya ait tasfiye talepnâmesi. (22.12.1925)	130.16.13.2/377.129.2.
19-	Selânik Vilâyetinden gelip, Kastamonu ili Araç kazasında iskân edilen Mustafa Hamdi oğlu Abdürrezzak'a ait tasfiye talepnâmesi. (22.12.1925)	130.16.13.2/377.129.1.
20-	Selânik Vilâyeti Drama livasından gelip, Kastamonu ili Tosya kazasında iskân edilen Mehmet kızı Münire'ye ait tasfiye talepnâmesi. (06.12.1926)	130.16.13.2/787.2653.25.
21-	Selânik Vilâyeti Kesendire kazası Tilkili köyünden gelip, Kastamonu ili Tosya kazasında iskân edilen çiftçi Tosyalı Hüseyin oğlu Mustafa'ya ait tasfiye talepnâmesi. (09.01.1924)	130.16.13.2/565.1422.13.
22-	Selânik Vilâyetinden gelip, Kastamonu ili Tosya kazasında iskân edilen posta ve telgraf müdürü Kahraman oğlu Niyazi'ye ait tasfiye talepnâmesi. (13.10.1927)	130.16.13.2/416.385.7.
23-	Selânik Vilâyetinden gelip, Kastamonu ili İnebolu kazasında iskân edilen Selim kızı Zehra'ya ait tasfiye talepnâmesi. (13.04.1925)	130.16.13.2/401.282.3.
24-	Selânik Vilâyetinden gelip, Kastamonu ilinde iskân edilen Dülger Sadık oğlu Ömer'e ait tasfiye talepnâmesi. (26.05.1927)	130.16.13.2/385.173.26.
25-	Selânik Vilâyetinden gelip Kastamonu ilinde iskân edilen Abdullah kızı Huriye'ye ait tasfiye talepnâmesi. (28.12.1925)	130.16.13.2/377.128.17.
26-	Selânik Vilâyetinden gelip, Kastamonu ilinde iskân edilen Mehmet kızı Naime'ye ait tasfiye talepnâmesi. (28.12.1925)	130.16.13.2/377.128.16.
27-	Selânik Vilâyetinden gelip, Kastamonu ili İnebolu kazasında iskân edilen Osman Zayi kızı Atiye'ye ait tasfiye talepnâmesi. (16.04.1925)	130.16.13.2/372.88.15.
28-	Selânik Vilâyeti Kargı köyünden gelip, Kastamonu ili İnebolu kazasında iskân edilen Eyüp oğlu Mustafa Haşim'e ait tasfiye talepnâmesi.	130.16.13.2/372.88.13.

	(16.04.1925)	
29-	Selânik Vilâyetinden gelip, Kastamonu ili İnebolu kazasında iskân edilen Memur İbrahim oğlu Mehmet Şevket'e ait tasfiye talepnâmesi. (15.04.1925)	130.16.13.2/372.87.17.
30-	Selânik Vilâyetinden gelip, Kastamonu ilinde iskân edilen işçi Ahmet oğlu Hüseyin'e ait tasfiye talepnâmesi. (24.08.1925)	130.16.13.2/372.86.8.
31-	Selânik Vilâyetinden gelip, Kastamonu ili İnebolu kazasında iskân edilen Memur Mehmet oğlu Hüseyin'e ait tasfiye talepnâmesi. (16.04.1925)	130.16.13.2/372.86.2.
32-	Selânik Vilâyetinden gelip, Kastamonu ilinde iskân edilen İşçi Mustafa Hamdi oğlu Abdürrezzak'a ait tasfiye talepnâmesi. (02.09.1926)	130.16.13.2/370.77.5.
33-	Selânik Vilâyetinden gelip, Kastamonu ilinde iskân edilen Demirci Bekir oğlu İbrahim'e ait tasfiye talepnâmesi. (02.09.1926)	130.16.13.2/370.77.4.
34-	Selânik Vilâyetinden gelip, Kastamonu ilinde iskân edilen Demir Ali kızı Makbule Havva'ya ait tasfiye talepnâmesi. (02.09.1926)	130.16.13.2/367.56.25.
35-	Selânik Vilâyeti Avrethisar kazası Ramne köyünden gelip, Kastamonu ilinde iskân edilen Hüseyin oğlu Salih'e ait tasfiye talepnâmesi. (26.09.1928)	130.16.13.2/365.45.12.
36-	Selânik Vilâyeti Siroz kazası Tatar Hatun Mahallesinden gelip, Kastamonu ilinde iskân dilen Süleyman eşi Hatice Feryal ve kızı Fatma'ya ait tasfiye talepnâmesi. (14.06.1926)	130.16.13.2/681.2111.7.
37-	Selânik Vilâyeti Siroz kazası Çeşnigir İlyas Mahallesinden gelip, Kastamonu ili Arız Mahallesinden iskân edilen Mahir eşi Hüsniye'ye ait tasfiye talepnâmesi. (12.09.1925)	130.16.13.2/672.2065.14.
38-	Selânik Vilâyeti Siroz kazasından gelip, Kastamonu ili İnebolu kazasında iskân edilen Nedim eşi Rukiye'ye ait tasfiye talepnâmesi. (12.09.1926)	130.16.13.2/672.2065.13.
39-	Selânik Vilâyeti Siroz kazası Kara Hamza Mahallesinden gelip, Kastamonu ilinde iskân edilen Mustafa kızı Faize'ye ait tasfiye	130.16.13.2/672.2060.7.

	talepnâmesi. (21.09.1925)	
40-	Selânik Vilâyeti Siroz kazasından gelip, Mersin ve Kastamonu illerinde iskân edilen Halim kızı Vehbiye ve Abdülhalim oğlu Hasan'a ait tasfiye talepnâmesi. (07.05.1929)	130.16.13.2/669.2043.5.
41-	Selânik Vilâyeti Siroz kazası Hacı Ali Mahallesinden gelip, Kastamonu ilinde iskân edilen Hüseyin oğlu Hafız Tevfik'e ait tasfiye talepnâmesi. (28.08.1929)	130.16.13.2/669.2042.2.
42-	Selânik Vilâyeti Vodina kazasından gelip, Kastamonu ilinde iskân edilen maden memuru Moşe Ali Ağa oğlu Mustafa'ya ait tasfiye talepnâmesi. (20.02.1927)	130.16.13.2/626.1798.17.
43-	Selânik Vilâyeti Karaferye kazasından gelip, Kastamonu ili İnebolu kazası Camii Kebir Mahallesinde iskân edilen İbrahim oğlu Ramiz'e ait tasfiye talepnâmesi. 26.08.1926	130.16.13.2/559.1377.7.
44-	Selânik Vilâyeti Karaferye kazasından gelip, Kastamonu ili İnebolu kazası iskân edilen Polis Memuru İbrahim oğlu Ramiz'e ait tasfiye talepnâmesi. (27.07.1925)	130.16.13.2/559.1377.4.
45-	Selânik Vilâyeti Doyran kazasından gelip, Kastamonu ili İnebolu kazasında iskân edilen Hafız İbrahim oğlu Cemal'e ait tasfiye talepnâmesi. (19.10.1925)	130.16.13.2/470.781.8.
46-	Selânik Vilâyeti Doyran kazasından gelip, Kastamonu ili İnebolu kazasında iskân edilen Kunduracı Hafız İbrahim oğlu Cemal'e ait tasfiye talepnâmesi. (24.01.1926)	130.16.13.2/470.778.11.
47-	Selânik Vilâyeti Nevrekop kazasından gelip, Kastamonu Vilâyeti Cebrail Mahallesinde iskân edilen Ali kızı Raife'ye ait tasfiye talepnâmesi. (15.09.1926)	130.16.13.2/1037.4163.14.
48-	Selânik Vilâyeti Nevrekop kazasından gelip, Kastamonu Vilâyeti Arız Mahallesinde iskân edilen Ali kızı Raife'ye ait tasfiye talepnâmesi. (22.12.1925)	130.16.13.2/1037.4163.4.

49-	Selânik Vilâyeti Siroz livası Demirhisar kazası Gradşınca köyünden gelip, Kastamonu ilinde iskân edilen İmam Berber Demir kızı Ayşeye'ye ait tasfiye talepnâmesi. (01.07.1926)	130.16.13.2/716.2284.7.
50-	Selânik Vilâyeti Siroz livası Demirhisar kazası Gradşınca köyünden gelip, Kastamonu ilinde iskân edilen Demir kızı Ayşe'ye ait tasfiye talepnâmesi. 29.12.1925	130.16.13.2/716.2283.3.
51-	Selânik Vilâyeti Siroz kazasından gelip, Kastamonu ili Bedirgazi Mahallesinde iskân edilen Hacı Mehmet oğlu Kaymakam Abdullah Lütfi Bey'e ait tasfiye talepnâmesi. (15.12.1925)	130.16.13.2/708.2242.29.
52-	Selânik Vilâyeti Siroz livasından gelip, Kastamonu ili Bedirgazi Mahallesinde iskân edilen Mustafa Asım kızı Fitnat'a ait tasfiye talepnâmesi. (22.12.1925)	130.16.13.2/708.2242.28.
53-	Selânik Vilâyeti Siroz livası Kara Hamza Mahallesinden gelip, Kastamonu ili Bedirgazi Mahallesinde iskân edilen Osman Nuri oğlu Süleyman Tevfik'e ait tasfiye talepnâmesi. (26.01.1929)	130.16.13.2/708.2241.23.
54-	Selânik Vilâyeti Siroz livası Esliha Hatun Mahallesinden gelip, Kastamonu ili Bedirgazi Mahallesinden iskân edilen Esnaf Abdullah Lütfü ve çocukları Mehmet, Cemal, Huriye, Muzaffer, ve Hilmi'ye ait tasfiye talepnâmesi. (31.12. 1928)	130.16.13.2/708.2241.20.
55-	Selânik Vilâyeti Siroz livası Hakim Davut Mahallesinden gelip, Kastamonu ili İnebolu kazasında iskân edilen Hacı Mehmet kızı Afife'ye ait tasfiye talepnâmesi. (13.08.1924)	130.16.13.2/702.2209.2.
56-	Selânik Vilâyeti Siroz kazasından gelip, Kastamonu ili İnebolu kazası Camii Kebir Mahallesinde iskân edilen Memur Hacı Mustafa oğlu Hacı Ali Rıza'ya ait tasfiye talepnâmesi. (25.05.1925)	130.16.13.2/696.2178.24.
57-	Selânik Vilâyeti Siroz kazası Kara Hamza Mahallesinden gelip, Kastamonu ili Amed Tekke köyünde iskân edilen Telgraf Memuru Osman Nuri oğlu Süleyman Tevfik'e ait tasfiye talepnâmesi. (25.05.1925)	130.16.13.2/696.2178.23.
58-	Selânik Vilâyeti Siroz kazası Kara Hamza Mahallesinden gelip,	130.16.13.2/696.2178.22.

	Kastamonu ili Amed Tekke köyünde iskân edilen Telgraf Memuru Mustafa kızı Faize'ye ait tasfiye talepnâmesi. (25.05.1925)	
59-	Selânik Vilâyeti Siroz kazası Hakim Davut Mahallesinden gelip, Kastamonu ili Deveciler Mahallesinde iskân edilen Yüzbaşı Mustafa kızı Fitnat'a ait tasfiye talepnâmesi. (11.07.1925)	130.16.13.2/691.2154.4.
60-	Manastır Vilâyeti Kozana livası Kayalar kazası Salpova köyünden gelip, Kastamonu ili İnebolu kazasında iskân edilen Süvari Çavuş Karahasanoğullarından Hacı Mehmet oğlu Adem'e ait tasfiye talepnâmesi. (13.09.1925)	130.16.13.2/354.1284.3.
61-	Manastır Vilâyeti Kozana livası Kayalar kazası Karaağaç köyünden gelip, Kastamonu ili Daday kazasında iskân edilen Davut oğlu Mehmet Niyazi'ye ait tasfiye talepnâmesi. (06.06.1925)	130.16.13.2/340.1204.3.
62-	Manastır Vilâyeti Kozana livası Grebene kazası Viroştan köyünden gelip, Kastamonu ili Arız Mahallesinde iskân edilen Murat kızı Azize'ye ait tasfiye talepnâmesi. (22.12.1925)	130.16.13.2/289.893.13.
63-	Manastır Vilâyeti Kozana livası Serfiçe kazasından gelip, Kastamonu ili Abana kazasında iskân edilen Hakim Ali eşi Zarife ile evlâtları Sait ve Sıtkıye'ye ait tasfiye talepnâmesi. (09.09.1926)	130.16.13.2/280.836.12.
64-	Manastır Vilâyeti Kozana livası Nasliç kazasından gelip Kastamonu ili Akkaya Nahiyesinde iskân edilen Nahiye Müdürü Yahya oğlu Fevzi'ye ait tasfiye talepnâmesi. (14.02.1926)	130.16.13.2/273.794.15.
65-	Manastır Vilâyeti Kozana livası Alasonya kazasından gelip, Kastamonu ili İnebolu kazasında iskân edilen Öğretmen Ali oğlu İbrahim Ethem 'e ait tasfiye talepnâmesi. (07.04.1926)	130.16.13.2/259.713.4.
66-	Manastır Vilâyeti Kozana livası Nasliç kazasından gelip, Kastamonu ili Tosya kazasında iskân edilen Ali oğlu Sadık Ruhi'ye ait tasfiye talepnâmesi. (31.12.1924)	130.16.13.2/267.760.17.
67-	Manastır Vilâyeti Kozana livası Nasliç kazası Mazgan köyünden gelip, Kastamonu ili Tosya kazasında iskân edilen Zeynel oğlu Ahmet'e ait tasfiye talepnâmesi.	130.16.13.2/267.760.16.

68-	Manastır Vilâyeti Kozana livası Nasliç kazası Dislab köyünden gelip, Kastamonu ili Tosya kazasında iskân edilen İslam kızı Sünbüle'ye ait tasfiye talepnâmesi. (31.12.1924)	130.16.13.2/267.759.1.
69-	Edirne Vilâyeti Dedeağaç livasından gelip, Kastamonu ilinde iskân edilen Abdullah kızı Fahriye'ye ait tasfiye talepnâmesi. (10.12.1925)	130.16.13.2/36.5.13.
70-	Yanya Vilâyeti Filat kazasından gelip, Kastamonu ilinde iskân edilen Mustafa kızı Şaziye'ye ait tasfiye talepnâmesi. (12.01.1926)	130.16.13.2/1028.4120.12.
71-	Yanya Vilâyetinden gelen ve Kastamonu'da iskân edilen Süreyya kızı Vasfiye'ye ait tasfiye talepnâmesi. (29.08.1926)	130.16.13.2/1026.4104.14.
72-	Yanya Vilâyeti Petre Mahallesinden gelip, Kastamonu ili Kırıkçeşme Mahallesinde iskân edilen Mehmet kızı Nuriye'ye ait tasfiye talepnâmesi. (08.06.1927)	130.16.13.2/1024.4093.15.
73-	Yanya Vilâyeti Kanlı Çeşme Mahallesinden gelip, Kastamonu ilinde iskân edilen Hayri oğlu Yahya'ya ait tasfiye talepnâmesi. (16.05.1924)	130.16.13.2/1023.4086.4.
74-	Yanya Vilâyetinden gelip, Kastamonu ilinde iskân edilen Abdullah kızı Vasfiye'ye ait tasfiye talepnâmesi. (13.06.1925)	130.16.13.2/1022.4081.8.
75-	Yanya Vilâyeti Aydonat kazasından gelip, Kastamonu ilinde iskân edilen Doktor Hacı İslam torunlarından Hamit oğlu Talat'a ait tasfiye talepnâmesi. (02.08.1926)	130.16.13.2/1028.4121.17.
76-	Yanya Vilâyeti Aydonat kazasından gelip, Kastamonu ilinde iskân edilen Doktor Hamit oğlu Talat'a ait tasfiye talepnâmesi. (17.06.1925)	130.16.13.2/1028.4122.17.
77-	Yanya Vilâyeti Preveze livasından gelip, Kastamonu ili Araç kazasında iskân edilen İbrahim oğlu Ömer'e ait tasfiye talepnâmesi. (11.05.1925)	130.16.13.2/1030.4133.37.

78-	Girit Vilâyeti Kandiye livasından gelip, Kastamonu ili İnebolu kazasında iskân edilen Polis Ali oğlu Ahmet Rauf Sakızlaki'ye ait tasfiye talepnâmesi. (18.03.1926)	130.16.13.2/79.286.10.

1. Mübadillerin Geldikleri Bölgeler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmelerine göre 1924-1929 yılları arasında Kastamonu iskân mıntıkasına Selânik, Manastır, Edirne, Yanya ve Girit[282] vilâyetlerinden gelen mübadiller yerleştirilmişlerdir.

Bahse konu 78 Tasfiye Talepnâmesi'nden 59'u Selânik, 9'u Manastır, 1'i Edirne, 8'i Yanya ve 1'i Girit'ten gelen mübadillere aittir.

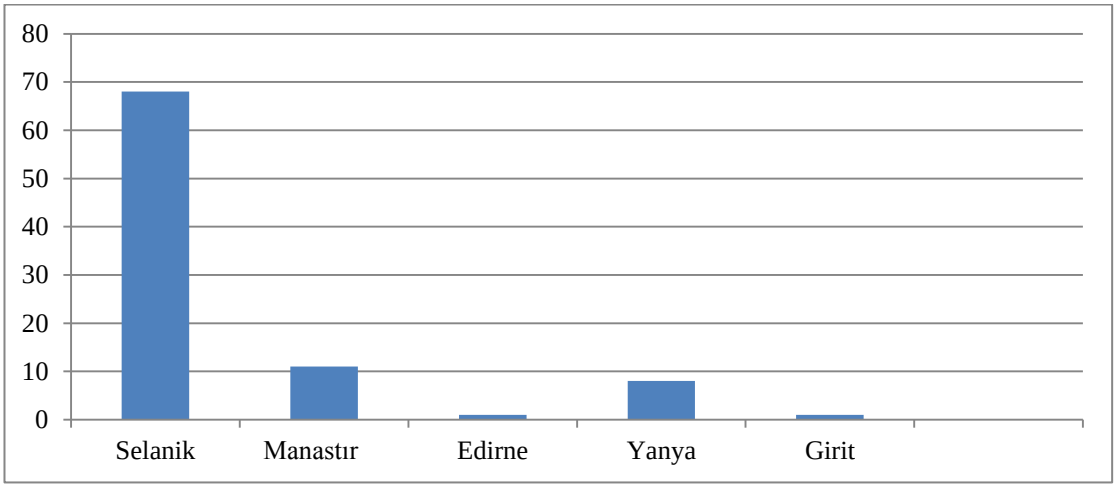
Kayıtlara göre Kastamonu vilâyeti'ne gelen mübadil sayısı toplamda 89'dur.[283] 6 adet kayıtta birden fazla isime yer verildiği için mübadil sayısında değişiklik olmuştur. Örneğin; Bir mübadil çocuklarıyla beraber tek bir Tasfiye Talepnâmesine kaydedildiği için doğal olarak mübadil sayısında artış olmuştur. Bu durumda olan 6 kayıta bağlı olarak mübadillerin Kastamonu iskân mıntıkasında da yerleşimi genel itibarı ile Kastamonu vilâyeti olurken, bunun dışında Abana kazası, Araç kazası, Tosya kazası olmuştur. Mübadillerin geldikleri vilâyetlere göre dağılımlarına bakıldığında Selânik vilâyetine ait 59 adet Tasfiye Talepnâmesine kayıtlı mübadil sayısının 68 olduğu görülmektedir. Yine Manastır vilâyetine ait 9 adet kayıt içerisinde yer alan mübadil sayısı 11, Edirne vilâyetine ait 1 adet kayıt içerisinde yer alan mübadil sayısı 1'dir. Yanya vilâyetine ait 8 adet kayıt içerisinde yer alan mübadil sayısı 8 ve Girit vilâyetine ait 1 adet kayıt içerisinde yer alan mübadil sayısı ise 1'dir. Aşağıdaki grafik 1.'de Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerin dağılımları gösterilmiştir.

---

[282] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

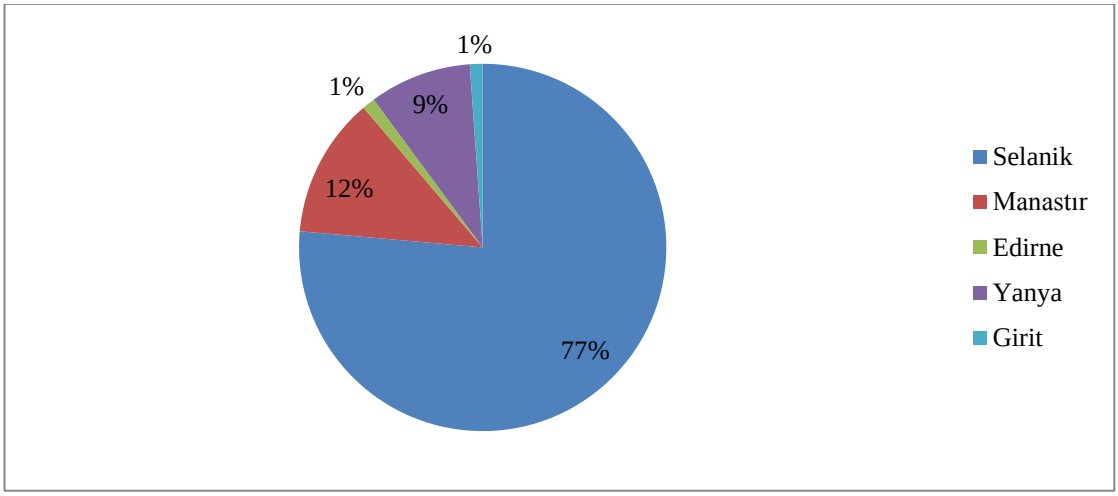
[283] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

Grafik 1. Kastamonu Vilâyetine Gelen Mübadillerin Geldikleri Vilâyetlere Göre Dağılımı[284]

Bu bilgilerden yola çıkılarak mübadillerin yüzdelik dağılımını bulmak da mümkündür. Grafik 2'de Kastamonu vilâyetine iskân edilen mübadillerin geldikleri vilâyetlere göre yüzdelik dağılımı verilmiştir.

Grafik 2. Kastamonu Vilâyetine İskân Edilen Mübadillerin Geldikleri Vilâyetlere Göre Yüzdelik Dağılımı[285]

284 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

285 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

Buna göre Kastamonu vilâyetine % 77 gibi büyük bir oranla Selânik'ten gelen mübadillerin iskân edildiği görülmektedir. Selanik'ten sonra sırayı % 12'lik bir oranla Manastır, onun arkasından % 9'luk bir oranla Yanya, daha sonra % 1'lik bir oranlarla Edirne ve Girit vilâyetleri takip etmiştir. Selânik vilâyetinden gelen ve kayıtlara göre livası kesin olarak belirtilmiş olan mübadillerden Siroz livasından 7, Drama livasından 1 adet olmak üzere toplamda 8 kayıt vardır. Siroz livasına ait 7 kayıtta yer alan toplamda mübadil sayısı 13'tür. Drama livasına ait 1 kayıtta yer alan mübadil sayısı ise 1'dir. Buna göre Selânik vilâyetinin Siroz ve Drama livalarından gelen toplam mübadil sayısı 14'tür. Selânik vilâyeti Siroz ve Drama livalarına ait 8 kayıttan 4'ünde mahalle ismi belirtilmiştir. Kayıtların 2'si Siroz livası'nın Esliha Hatun, 1'i Kara Hamza, 1'i Hakim Davut Mahallesi'ne aittir. Buna göre Selânik vilâyeti Siroz livası Esliha Hatun mahallesi'nden 8, Kara Hamza mahallesi'nden 1, Hakim Davut mahallesi'nden 1 adet mübadilin Kastamonu'ya iskân edildiği görülmektedir. Örneğin; Selânik vilâyeti Siroz livası Esliha Hatun mahallesinden gelen, Hacı Mehmet oğlu Abdullah Lütfü ve Kızı Ayşe Kastamonu ili Araç kazasına iskân edilmişlerdir.(14.08.1924)[286] Yine Selânik vilâyeti Siroz livası Esliha Hatun mahallesinden gelen, Abdullah Lütfü ve çocukları Mehmet, Cemal, Huriye, Muzaffer ve Hilmi Kastamonu ili Bedirgazi mahallesine iskân edilmişlerdir.(31.12.1928)[287] Selânik vilâyeti Siroz livası Kara Hamza mahallesinden gelen, Osman Nuri oğlu Süleyman Tevfik Kastamonu ili Bedirgazi mahallesine iskân edilmiştir.(26.01.1929)[288] Selânik vilâyeti Siroz livası Hakim Davut mahallesinden gelen, Hacı Mehmet kızı Afife Kastamonu ili İnebolu kazasında iskân edilmiştir.(13.08.1924)[289] Diğer geri kalan 4 mübadilin mahalleleri belirtilmemiştir.

Selânik vilâyetinin kazalarına ait Tasfiye Talepnâmesi toplamda 27 adet'tir. Bu Tasfiye Talepnâmelerine kayıtlı mübadil sayısına bakıldığında ise toplamda 29'dur. Selânik vilâyetinin kazalarına ait kayıtlarının dağılımı, Yenice-i Vardar 1, Siroz 14, Karaferye 3, Kesendire 1, Vodina 1, Doyran 2, Avrethisar 1, Nevrekop 2 ve

---

286 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/703.2219.15.

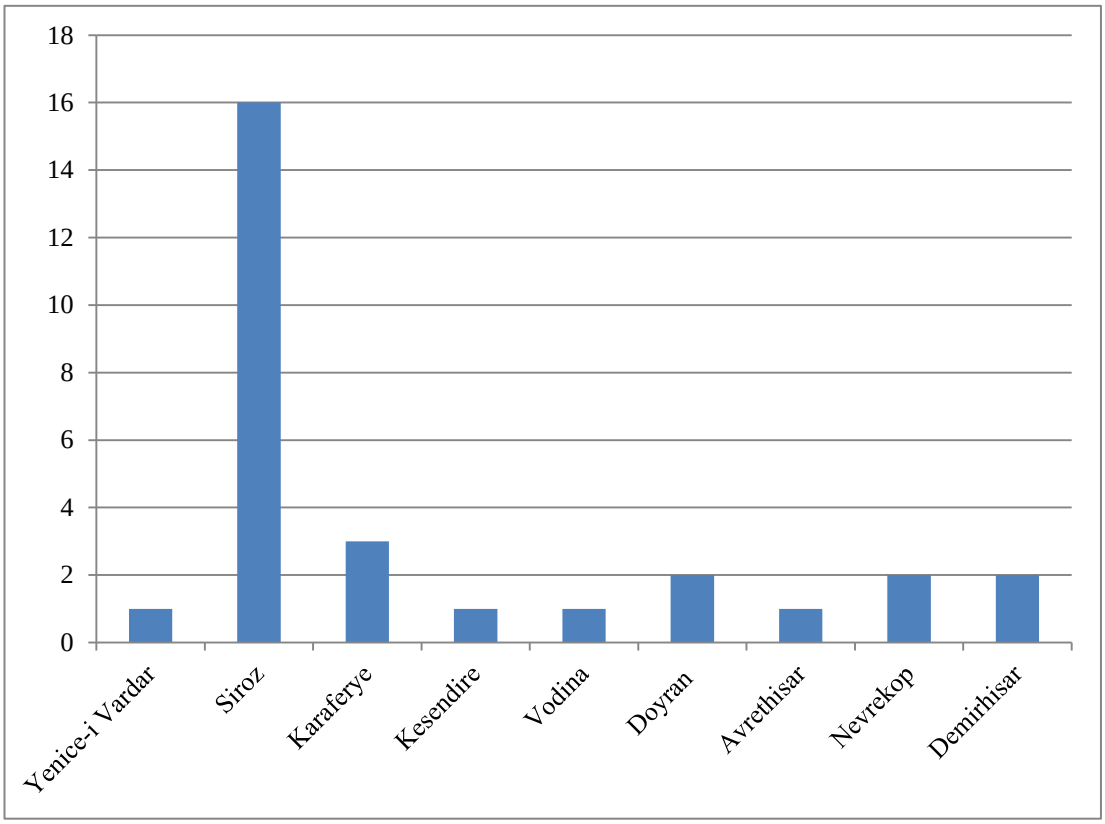
287 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/708.2241.20.

288 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/708.2241.23.

289 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/702.2209.2.

Demirhisar 2 olduğu görülmektedir. Bu kayıtlara bağlı olarak mübadil sayısına baktığımızda Yenice-i Vardar 1, Siroz 16, Karaferye 3, Kesendire 1, Vodina 1, Doyran 2, Avrethisar 1, Nevrekop 2 ve Demirhisar 2'dir. Belgeler doğrultusunda Selânik vilâyeti kazalarından gelen mübadil sayılarının dağılımı grafik 3'de verilmiştir.

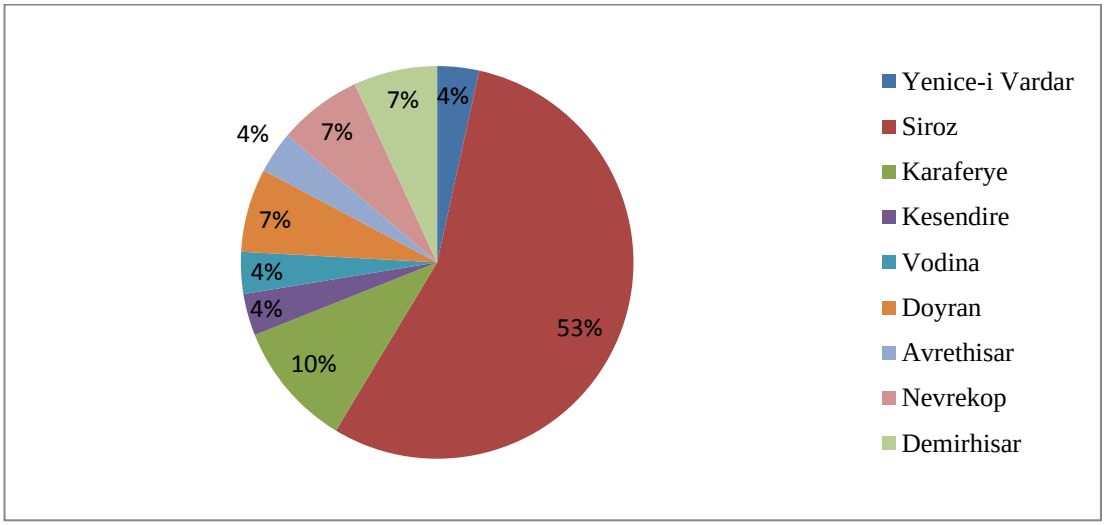
Grafik 3. Selânik Vilâyeti'nden Gelen Mübadillerin Geldikleri Kazalara Göre Dağılımı[290]

Bu bilgilerden yola çıkarak mübadillerin yüzdelik dağılımını da bulmak mümkündür. Grafik 4'de Selânik vilâyetinden gelen mübadillerin geldikleri kazalara göre yüzdelik dağılımı verilmiştir.

290 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

Grafik 4. Selânik Vilâyetinden Gelen Mübadillerin Geldikleri Kazalara Göre Yüzdelik Dağılımı[291]

Bu dağılıma göre Kastamonu vilâyetine, Selânik vilâyetinin kazalarından gelen mübadillerin dağılımında öncelik sırasını % 53'lük oranla Siroz kazası, ikinci sırayı ise % 10'luk oranla Karaferye kazası, üçüncü sırayı % 7'lik oranlarla Doyran Nevrekop, Demirhisar kazaları almıştır. Beşinci sırada ise % 4'lük oranlarla Yenice-i Vardar, Kesendire, Vodina, Avrethisar vardır.

Belgeler mahalle ve köy bakımından incelenmeye tabî tutulduğunda Selânik vilayetinin Siroz kazasına bağlı Esliha Hatun mahallesine ait 3, Hakim Davut mahallesine ait 1, Tatar Hatun mahallesine ait 1, Çeşnigir İlyas mahallesine ait 1, Kara Hamza Mahallesine ait 3, Hacı Ali mahallesine ait 1 olmak üzere toplamda 10 adet kayıt vardır. Yine bu kayıtlarda Selânik vilâyetinin Siroz kazasına bağlı Esliha Hatun mahallesine ait 3, Hakim Davut mahallesine ait 1, Tatar Hatun mahallesine ait 2, Çeşnigir İlyas mahallesine ait 1, Kara Hamza mahallesine ait 3 ve Hacı Ali Mahallesine ait 1 olmak üzere toplam 11 mübadil görülmektedir. Örneğin; Selânik vilâyeti Siroz kazası Esliha Hatun mahallesinden gelen, Binbaşı Hacı Mehmet oğlu

291 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

Abdullah Lütfü Kastamonu ili Araç kazasında iskân edilmiştir.(01.07.1926)[292] Selânik vilâyeti Siroz kazası Esliha Hatun mahallesinden gelen, Hacı Mehmet oğlu Binbaşı Abdullah Kastamonu ili Araç kazasında iskân edilmiştir.(01.07.1926)[293] Selânik vilâyeti Siroz kazası Esliha Hatun mahallesinden gelen, Hacı Mehmet oğlu Bektaş Abdullah Kastamonu ili Araç kazasına iskân edilmiştir.(10.08.1924)[294] Selânik vilâyeti Siroz kazası Hakim Davut mahallesinden gelen, Yüzbaşı Mustafa kızı Fitnat Kastamonu ili Deveciler mahallesinde iskân edilmiştir.(11.07.1925)[295] Selânik vilâyeti Siroz kazası Tatar Hatun mahallesinden gelen, Süleyman eşi Hatice Feryal ve kızı Fatma Kastamonu ilinde iskân edilmiştir.(14.06.1926)[296] Selânik vilâyeti Siroz kazası Çeşnigir İlyas mahallesinden gelen, Mahir eşi Hüsniye Kastamonu ili Arız mahallesine iskân edilmiştir.(12.09.1925)[297] Selânik vilâyeti Siroz kazası Kara Hamza mahallesinden gelen Mustafa kızı Faize Kastamonu ilinde iskân edilmiştir.(21.09.1925)[298] Selânik vilâyeti Siroz kazası Kara Hamza mahallesinden gelen, Telgraf memuru Mustafa kızı Faize Kastamonu ili Amed Tekke köyünde iskân edilmiştir.(25.05.1925)[299] Selânik vilâyeti Siroz kazası Kara Hamza mahallesinden gelen, Telgraf Memuru Osman Nuri oğlu Süleyman Tevfik Kastamonu ili Amed Tekke köyüne iskân edilmiştir.(25.05.1925)[300] Selânik vilâyeti Siroz kazası Hacı Ali mahallesinden gelen, Hüseyin oğlu Hafız Tevfik Kastamonu ilinde iskân edilmiştir.(28.08.1929)[301] Yine Tasfiye Talepnâmelerinde mübadillerin geldikleri köyler incelendiğinde Selânik vilâyeti Kargı köyüne ait 1, Selânik vilâyeti Kesendire kazası Tilkili köyüne ait 1, Selânik vilâyeti Siroz livası Demirhisar kazası

---

292 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/679.2105.14.

293 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/671.2055.15.

294 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/670.2052.28.

295 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/691.2154.4.

296 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/681.2111.7.

297 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/672.2065.14.

298 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/21.09.1925.

299 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/696.2178.22.

300 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/696.2178.23.

301 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/669.2042.2.

Gradşınca köyüne ait 2, Selânik vilâyeti Avrethisar kazası Ramne köyüne ait 1 olmak üzere toplamda 4 kayda tesadüf edilmektedir. Bu kayıtlara bağlı olarak Selânik vilâyeti Kargı köyüne ait 1 adet, Selânik vilâyeti Kesendire kazası Tilkili köyüne ait 1, Selânik vilâyeti Siroz livası Demirhisar kazası Gradşınca köyü 2, Selânik vilâyeti Avrethisar kazası Ramne köyü 1 olmak üzere 5 adet mübadil Kastamonu vilâyetine getirilerek yerleştirilmiştir. Örneğin; Selânik vilâyeti Kargı köyünden gelen, Eyüp oğlu Mustafa Haşim Kastamonu ili İnebolu kazasında iskân edilmiştir.(16.04.1925)[302] Selânik vilâyeti Kesendire kazası Tilkili köyünden gelen, Çiftçi Tosyalı Hüseyin oğlu Mustafa Kastamonu ili Tosya kazasına iskân edilmiştir.(09.01.1924)[303] Selânik vilâyeti Siroz livası Demirhisar kazası Gradşınca köyünden gelen, İmam Berber Demir kızı Ayşe Kastamonu ilinde iskân edilmiştir.(01.07.1926)[304] Selânik vilâyeti Siroz livası Demirhisar kazası Gradşınca köyünden gelen, Demir kızı Ayşe Kastamonu ilinde iskân edilmiştir.(29.12.1925)[305] Selânik vilâyeti Avrethisar ilçesi Ramne köyünden gelen Hüseyin oğlu Salih Kastamonu ilinde iskân edilmiştir.(26.09.1928)[306] Tasfiye Talepnâmesine göre Manastır vilâyetine bağlı toplamda 9 kayıt bulunmaktadır. 9 kaydın hepsi Manastır vilayeti Kozana livasına aittir. Bu doğrultuda verilmiş olan 9 kayda bağlı olarak 11 adet mübadil Kastamonu vilâyetine yerleştirilmiştir. Böylece Selânik'ten sonra Kastamonu vilâyetine en çok mübadil Manastır vilâyetinden gelmiştir.

Manastır vilâyeti Kozana livası kazalarına ait kayıtlara baktığımızda, toplamda 9 adet kayıt bulunmaktadır. Kayalar kazası 2, Grebene kazası 1, Serfiçe kazası 1, Nasliç kazası 4 ve Alasonya kazasına ait 1 adet kayıt vardır. Bu doğrultuda 9 kayda bağlı olarak gelen mübadil sayısı Kayalar kazası 2, Grebene kazası 1, Serfiçe kazası 3, Nasliç kazası 4, Alasonya kazası 1'dir.

---

302 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/372.88.13.

303 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/565.1422.13.

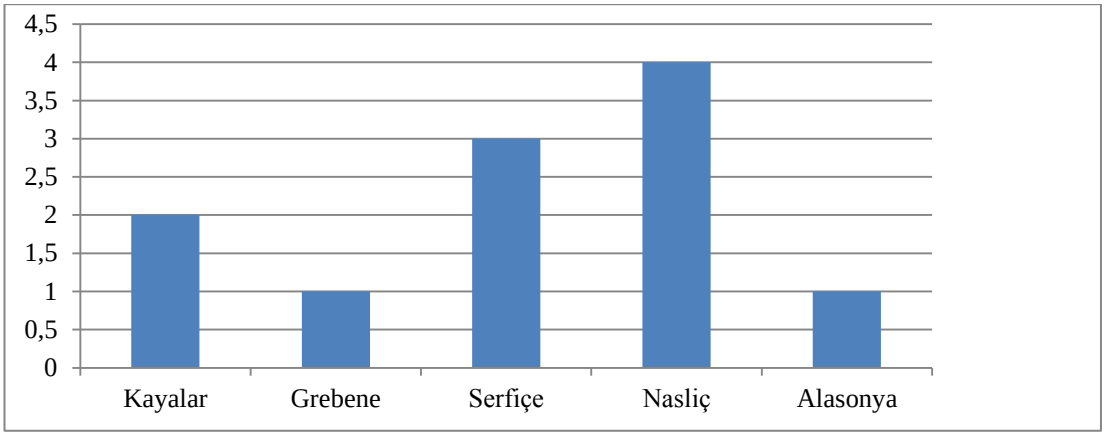
304 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/716.2284.7.

305 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/716.2283.3.

306 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/365.45.12.

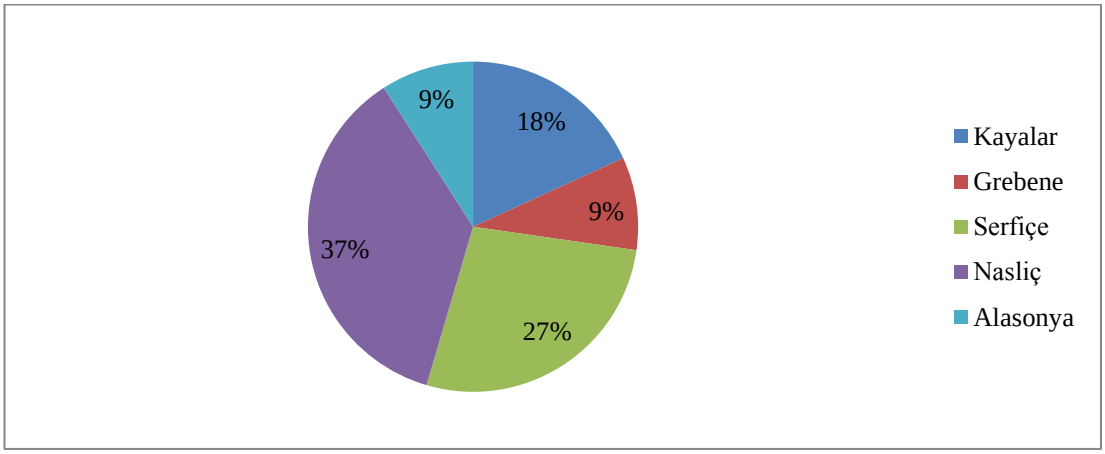
Manastır vilâyeti Kozana livası kazalarından gelen mübadil sayılarının dağılımı grafik 5'de verilmiştir.

Grafik 5. Manastır Vilâyeti Kozana Livasından Gelen Mübadillerin Geldikleri Kazalara Göre Dağılımı[307]

Bu bilgilerden yola çıkarak mübadillerin yüzdelik dağılımını bulmak da mümkündür. Grafik 6'da Manastır vilâyeti Kozana livasından gelen mübadillerin geldikleri kazalara göre yüzdelik dağılımı verilmiştir.

Grafik 6. Manastır Vilâyeti Kozana Livasından Gelen Mübadillerin Geldikleri Kazalara Göre Yüzdelik Dağılımı[308]

307 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

308 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

Bu dağılıma göre Kastamonu iskân mıntıkasına Manastır vilâyeti Kozana livası kazalarından gelen mübadillerin dağılımında öncelik olarak ilk sırayı % 37'lik bir oranla Nasliç kazası almıştır. Nasliç kazasından sonra ikinci sırayı % 27'lik bir oranla Serfiçe, üçüncü sırayı ise % 18'lik bir oranla Kayalar kazası almıştır. Dördüncü sırada ise % 9'luk oranlarla Grebene ve Alasonya kazaları bulunmaktadır.

Manastır vilâyetine ait Tasfiye Talepnâmeleri incelendiğinde bazı kayıtlarda Kozana livası Kayalar kazasına bağlı iki köy ismi geçmektedir. Bu köylerden birincisi Salpova köyü, ikincisi Karaağaç'tır. Bu iki köye ait mübadil sayısı da toplamda 2'dir. Örneğin; Manastır vilâyeti Kozana livası Kayalar kazası Salpova köyünden gelen, Süvari Çavuş Karahasanoğullarından Hacı Mehmet oğlu Adem Kastamonu ili İnebolu kazasına iskân edilmiştir.(13.09.1925)[309] Manastır vilâyeti Kozana livası Kayalar kazası Karaağaç köyünden gelen, Davut oğlu Mehmet Niyazi Kastamonu ili Daday kazasına iskân edilmiştir.(06.06.1925)[310]Yine Manastır vilâyeti Kozana livası Grebene kazası Viroştan köyüne bağlı mübadil sayısı 1'dir. Örneğin; Manastır vilâyeti Kozana livası Grebene kazası Viroştan köyünden gelen, Murat kızı Azize Kastamonu ili Arız mahallesinde iskân edilmiştir.(22.12.1925)[311] Kayıtlarda Manastır vilâyeti Kozana livası Nasliç kazasına bağlı Mazgan ve Dislab köylerine ait kayıtlarda toplamda 2 mübadil görünmektedir. Örneğin; Manastır vilâyeti Kozana livası Nasliç kazası Mazgan köyünden gelen, Zeynel oğlu Ahmet Kastamonu ili Tosya kazasında iskân edilmiştir.(01.01.1925)[312] Manastır vilâyeti Kozana livası Nasliç kazası Dislab köyünden gelen, İslam kızı Sünbüle Kastamonu ili Tosya kazasında iskân edilmiştir.(31.12.1924)[313]

Edirne vilâyetinden gelen mübadil sayısını belirtmeden önce Edirne vilâyetiyle ilgili bir ayrıntıya değinmekte fayda vardır. Edirne, Osmanlı döneminde büyük bir vilâyeti içermektedir. Yeni kurulmuş olan devletin idari olarak daha taksimat değişikliğine

---

309 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/354.1284.3.

310 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/340.1204.3.

311 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/289.893.13.

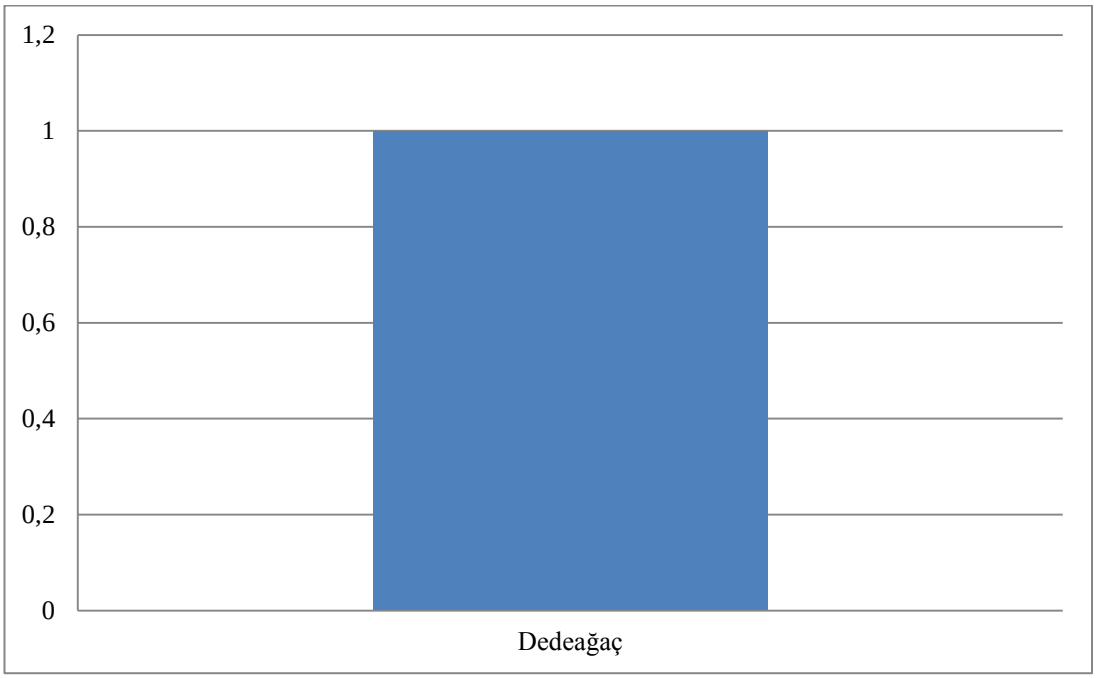
312 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/267.760.16.

313 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/267.759.1.

gitmemiş olmasından dolayı eski sistem ve yönetimi devam ettirilmiştir. Bundan dolayı talepnâmelerde Yunanistan tarafında kalan Edirne vilâyeti kazalarından gelenler bu vilâyet adıyla gösterilmişlerdir.[314]

Edirne vilâyetinden Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen bir mübadile ait tek bir kayıt vardır. Buna bağlı olarak gelen mübadil sayısı da 1'dir. Kastamonu vilâyetine iskân edilen mübadil, Edirne vilâyeti Dedeağaç livasından gelmiştir. Edirne vilâyetini liva bakımından incelediğimizde de tek bir kayıt bulunmaktadır. Edirne vilâyeti Dedeağaç livasından gelen mübadil dağılımı grafik 7'de verilmiştir.

Grafik 7. Edirne Vilâyeti Dedeağaç Livasından Gelen Mübadil Dağılımı[315]

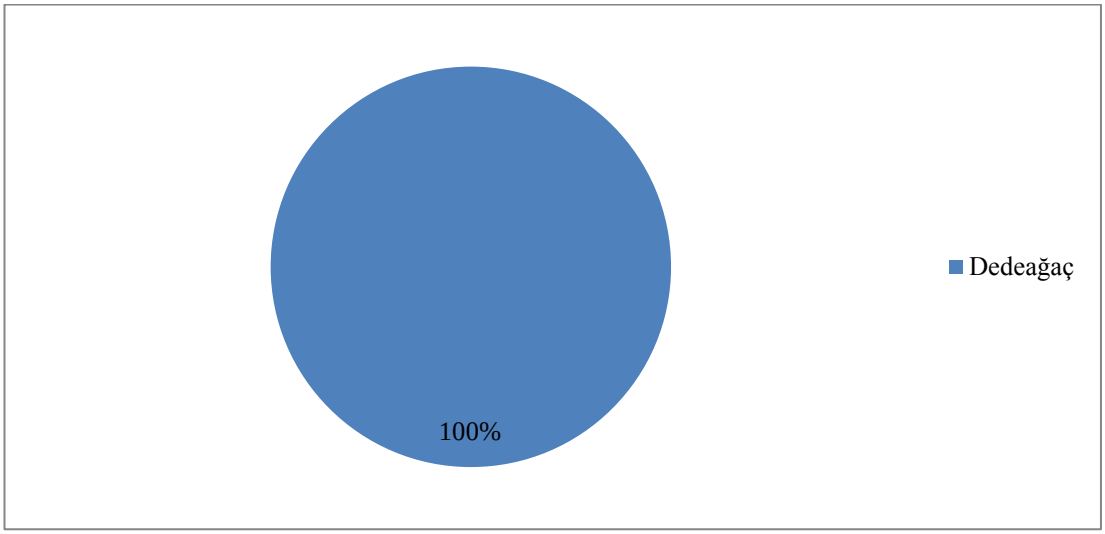

Bu bilgilerden yola çıkarak mübadil yüzdelik dağılımını bulmak da mümkündür. Grafik 8'de Edirne vilâyeti Dedeağaç livasından gelen mübadil yüzdelik dağılımı verilmiştir.

314 Öztürk, a.g.m, s. 250.

315 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/36.5.13.

Grafik 8. Edirne Vilâyeti Dedeağaç Livasından Gelen Mübadil Yüzdelik Dağılımı[316]

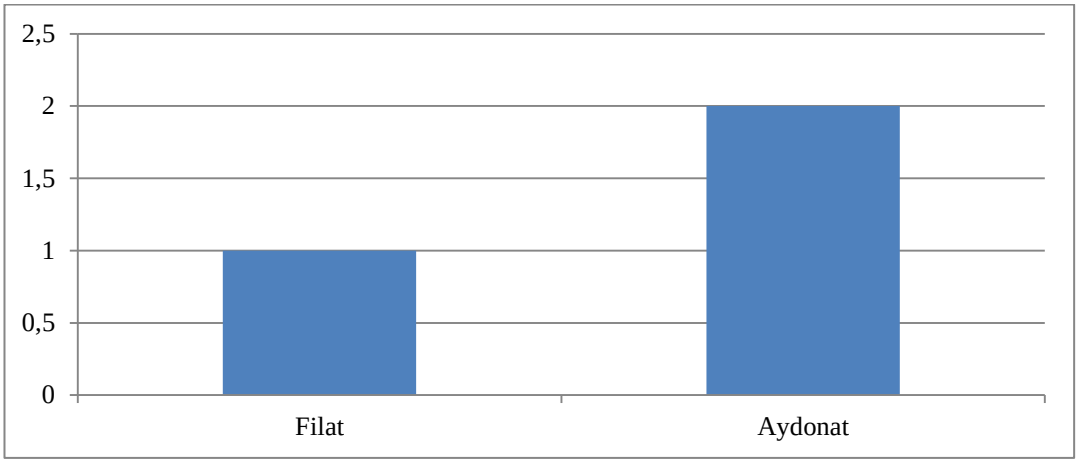

Tasfiye Talepnâmeleri içerisinde Yanya vilâyetine ait olan toplamda 8 adet kayıt bulunmaktadır. Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerin çoğu Selânik ve Manastır vilâyetlerinden sonra Yanya'dan gelmiştir. Yanya vilâyetinin kayıtlarına bağlı olarak yerleştirilen mübadil sayısı ise yine toplamda 8'dir. Kastamonu vilâyetine gelen mübadil sayısı bakımından Selânik birinci, Manastır ikinci, Yanya üçüncü sırada bulunmaktadır. Yanya vilâyetini liva yönünden incelediğimizde 1 adet Yanya vilâyeti Preveze livasından gelen kayıt bulunmaktadır. Bu kayda bağlı olarak Preveze livasına ait gelen mübadil sayısı 1'dir.

Yanya vilâyetinden gelen mübadillerin geldikleri kazalara göre dağılımına bakıldığında Yanya vilâyeti Filat kazasına ait 1 ve Yanya vilayeti Aydonat kazasına bağlı 2, toplamda ise 3 kayıt bulunmaktadır. Bu kazalara ait mübadil sayısı da yine toplamda 3'dür. Bu duruma göre Yanya vilâyet merkezinden gelen mübadil sayısı 4 olmaktadır. Grafik 9'da Yanya vilâyetinden gelen mübadillerin geldikleri kazalara göre dağılımları verilmiştir.

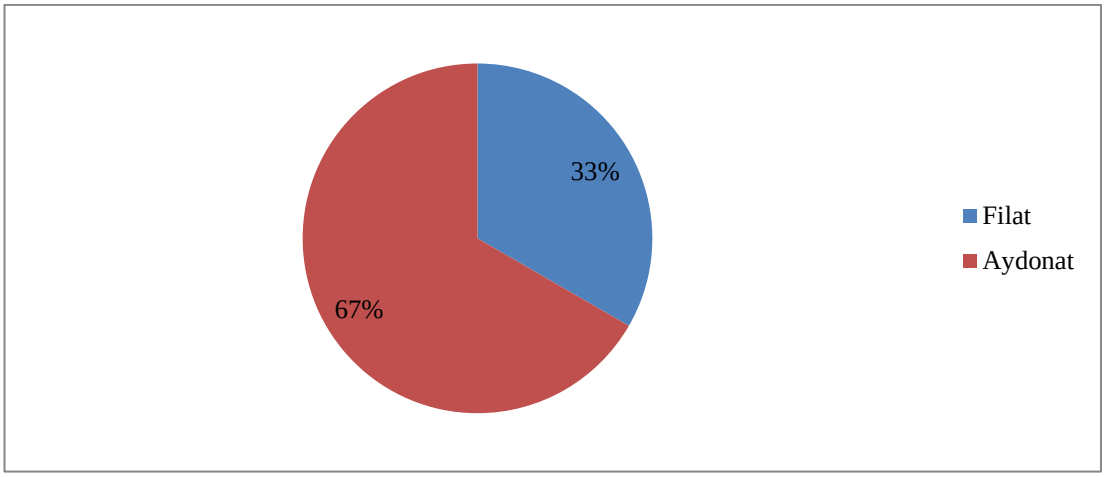
316 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/36.5.13.

Grafik 9. Yanya Vilâyetinden Gelen Mübadillerin Geldikleri Kazalara Göre Dağılımı[317]

Bu bilgilerden yola çıkarak mübadillerin yüzdelik dağılımını bulmak da mümkündür. Grafik 10'da Yanya vilayetinden gelen mübadillerin geldikleri kazalara göre yüzdelik dağılımı verilmiştir.

Grafik 10. Yanya Vilâyetinden Gelen Mübadillerin Geldikleri Kazalara Göre Yüzdelik Dağılımı[318]

317 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

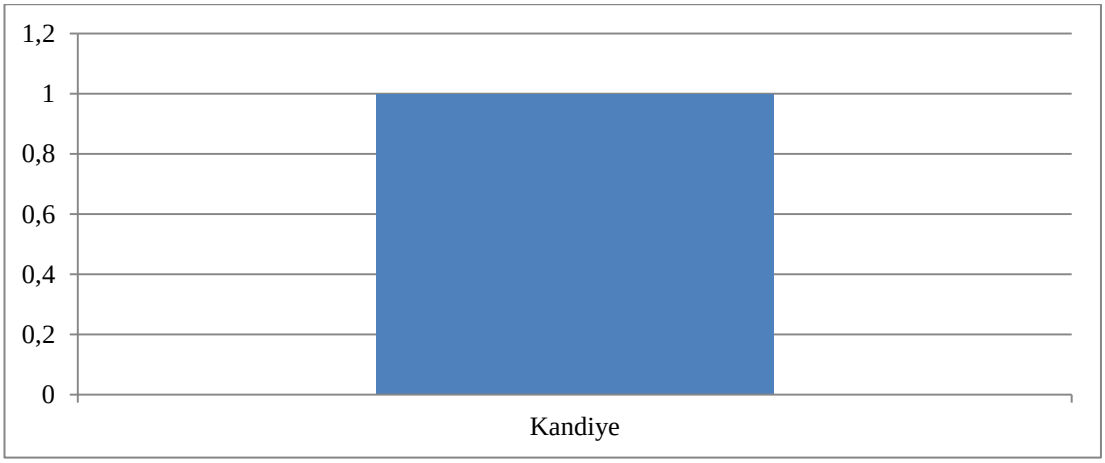
318 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

Kastamonu iskân mıntıkasına Yanya vilâyeti kazalarından gelen mübadillerin dağılımında öncelik olarak ilk sırayı % 67'lik bir oranla Aydonat kazası almıştır. Aydonat kazasından sonra ikinci sırayı % 33'lük bir oranla Filat kazası almıştır.

Yanya vilâyetine ait Tasfiye Talepnâmeleri incelendiğinde 2 kayıtta mahalle isminin zikredildiği görülmektedir. Bu mahallelerden Petre'ye ait 1 ve Kanlı Çeşme mahallesine ait 1 olmak üzere 2 mübadil kaydı bulunmaktadır. Örneğin; Yanya vilâyeti Petre mahallesinden gelen, Mehmet kızı Nuriye Kastamonu ili Kırıkçeşme mahallesinde iskân edilmiştir.(08.06.1927)[319] Yanya vilâyeti Kanlı Çeşme mahallesinden gelen, Hayri oğlu Yahya Kastamonu ilinde iskân edilmiştir.(16.05.1924)[320]

Tasfiye Talepnâmelerinde Girit vilâyetine ait toplamda 1 adet mübadil kaydı bulunmaktadır. Girit vilâyeti liva bakımından incelenecek olursa Kandiye livasına ait tek bir kaydın bulunduğu görülmektedir. Buna göre Girit vilayeti Kandiye livasından Kastamonu iskân mıntıkasına gelmiş olan mübadil sayısı 1'dir. Grafik 11'de Girit vilâyeti Kandiye livasından gelen mübadil dağılımı verilmiştir.

Grafik 11. Girit Vilâyeti Kandiye Livasından Gelen Mübadil Dağılımı[321]

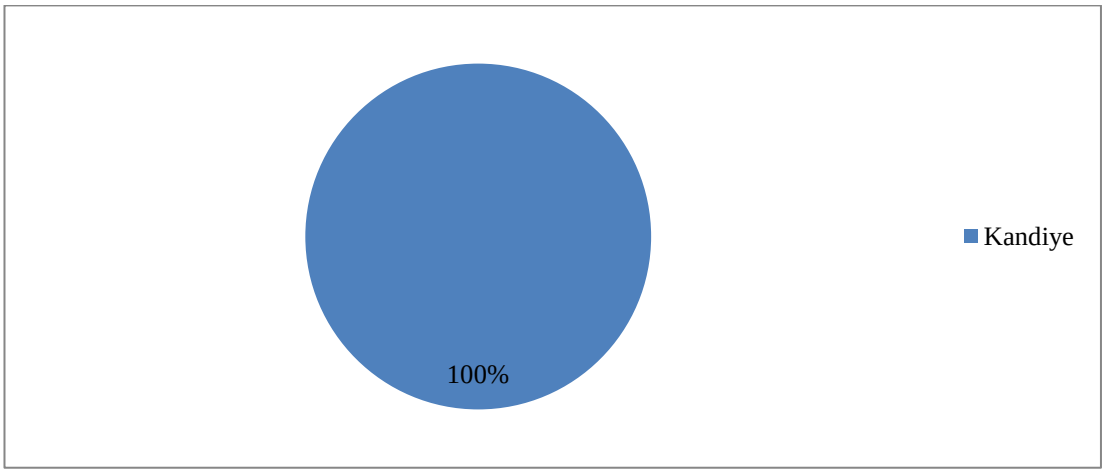
319 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/1024.4093.15.

320 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/1023.4086.4.

321 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/79.286.10.

Bu bilgilerden yola çıkarak mübadillerin yüzdelik dağılımını göstermekte mümkündür. Grafik 12'de Girit vilâyeti Kandiye livasından gelen mübadil yüzdelik dağılımı verilmiştir.

Grafik 12. Girit Vilâyeti Kandiye Livasından Gelen Mübadil Yüzdelik Dağılımı[322]

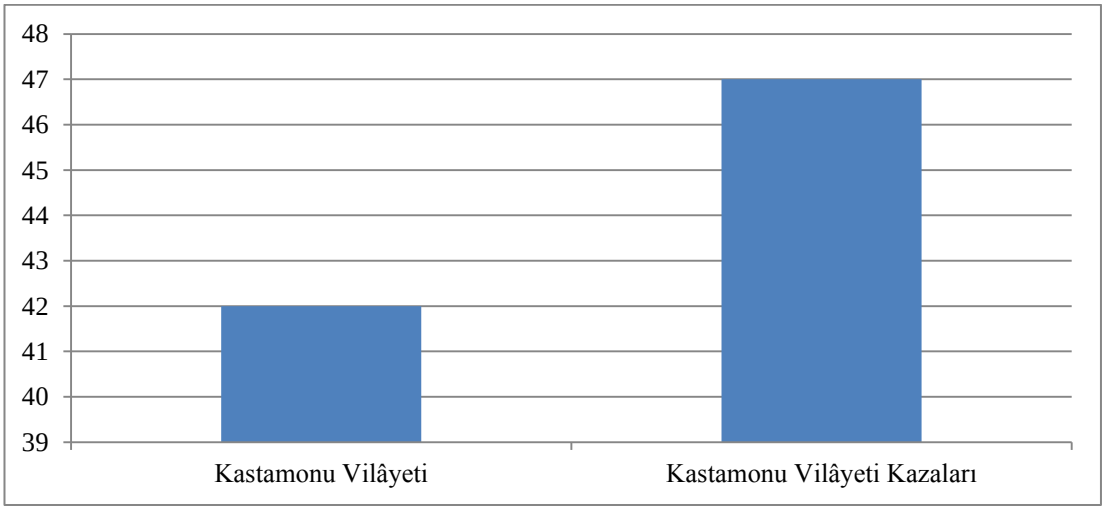
Yukarıda verilen bilgilerden hareketle sonuç olarak Kastamonu iskân mıntıkasına en çok mübadilin Selânik vilâyetinden geldiği söylenebilir. Selânik vilâyetine ait 59 adet Tasfiye Talepnâmesine kayıtlı bulunan mübadil sayısı 68'dir. Bu doğrultu da Selânik vilâyetinden gelen mübadiller % 77'lik büyük bir oran teşkil eder. İkinci sırada 9 adet kayıtla Manastır vilâyeti gelmektedir. Bahse konu kayıtlara bağlı olarak Manastır'dan gelen mübadil sayısı 11'dir. Bu doğrultu da Manastır vilâyetinin yüzdelik dağılımı % 12'dir. Üçüncü sırayı Yanya vilâyeti almaktadır. Yanya vilâyetine ait 8 adet Tasfiye Talepnâmesine bağlı olarak gelen mübadil sayısı 8'dir. Buna bağlı olarak Yanya'dan gelen mübadillerin oranı % 9'dur. Bunlardan başka Edirne ve Girit'e ait 1'er adet kayda bağlı olarak her iki vilâyetten gelen mübadil sayısı da 1'dir. Sonuç olarak Kastamonu iskân mıntıkasına ait toplam 78 adet Tasfiye Talepnâmesine bağlı olarak 89 mübadilin Kastamonu havalisine yerleştirildiği anlaşılmaktadır.

322 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/79.286.10.

2. Mübadillerin Kastamonu Vilâyetinde Yerleştirildikleri Bölgeler

Genel anlamıyla Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerin geldikleri bölgeleri inceledikten sonra, Kastamonuda hangi bölgelere iskân edildiklerini Tasfiye Talepnâmelerinden tespit etmek mümkündür. Kastamonu vilâyetine ait Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri doğrultusunda daha önce de belirttiğimiz gibi elimizde toplamda 78 adet kayıt bulunmaktadır. Bu Tasfiye Talepnâmelerinden 59'u Selânik, 9'u Manastır, 1'i Edirne, 8'i Yanya ve 1'i de Girit vilâyetine aittir. 78 adet Tasfiye Talepnâmesinde kayıtlı mübadil sayısı 89'dur. Kayıtlardan 35'i Kastamonu vilâyetine aittir. 35 adet kayda bağlı olarak gelen mübadil sayısı 42'dir. Kastamonu vilâyeti kazalarına ait kayıt sayısı ise 43'dür. 43 adet kayda bağlı olarak Kastamonu vilâyeti kazalarına yerleştirilen mübadil sayısı ise 47 adet'tir. Kastamonu vilâyeti ve kazalarına yerleştirilen mübadillerin dağılımları grafik 13'de verilmiştir.

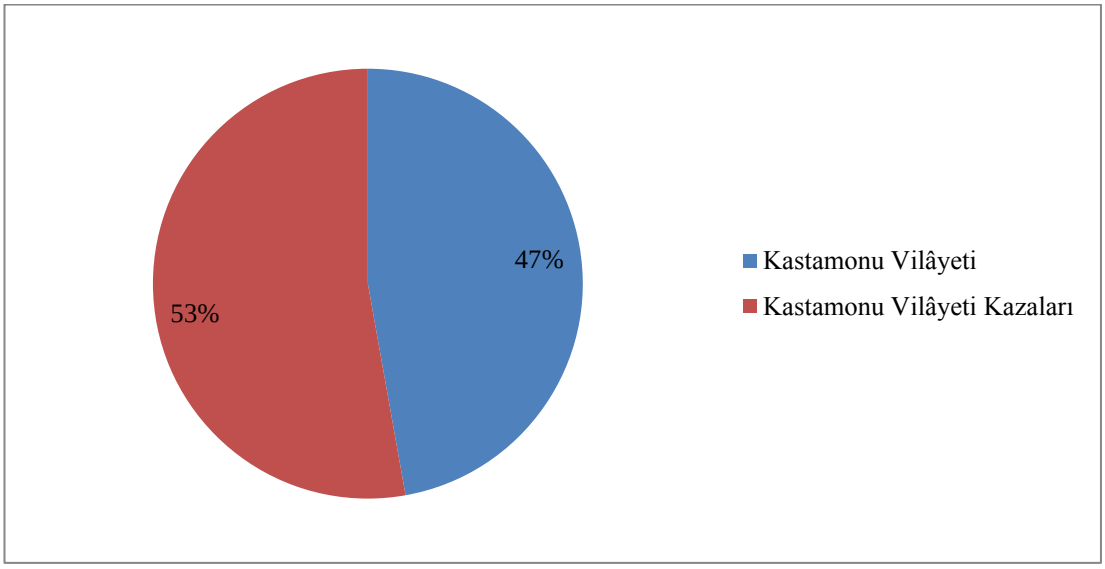
Grafik 13. Kastamonu Vilâyeti Ve Kazalarına Yerleştirilen Mübadillerin Dağılımları[323]

Bu bilgilerden yola çıkarak mübadillerin yüzdelik dağılımını bulmak da mümkündür. Grafik 14'de Kastamonu vilâyeti ve kazalarına yerleştirilen mübadillerin yüzdelik dağılımları verilmiştir.

[323] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

Grafik 14. Kastamonu Vilâyeti Ve Kazalarına Yerleştirilen Mübadillerin Yüzdelik Dağılımları[324]

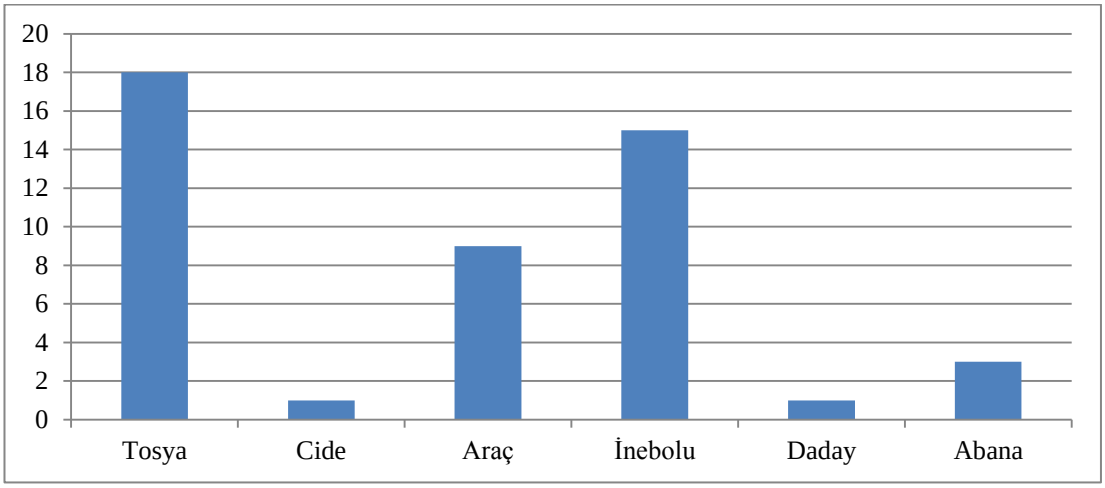

Bu bilgilerden yola çıkarak Kastamonu vilâyetine % 47, kazalarına ise % 53 oranında mübadilin iskân edildiği anlaşılmaktadır.

Kastamonu vilâyeti kazalarına ait toplam 43 tasfiye talepnâmesinden 17'si Kastamonu vilâyeti Tosya kazasına, 1'i Kastamonu vilâyeti Cide kazasına, 8'i Kastamonu vilâyeti Araç kazasına, 15'i Kastamonu vilâyeti İnebolu kazasına, 1'i Kastamonu vilâyeti Daday kazasına ve 1'i Kastamonu vilâyeti Abana kazasına aittir. Buna bağlı olarak Kastamonu vilâyeti Tosya kazasına 18, Kastamonu vilâyeti Cide kazasına 1, Kastamonu vilâyeti Araç kazasına 9, Kastamonu vilâyeti İnebolu kazasına 15, Kastamonu vilâyeti Daday kazasına 1 ve Kastamonu vilâyeti Abana kazasına 3 mübadil yerleştirilmiştir. Böylece kazalara yerleştirilen mübadil sayısı toplamda 47 olmaktadır. Kastamonu vilâyetine yerleştirilen mübadillerin kazalara göre dağılımları grafik 15'te verilmiştir.

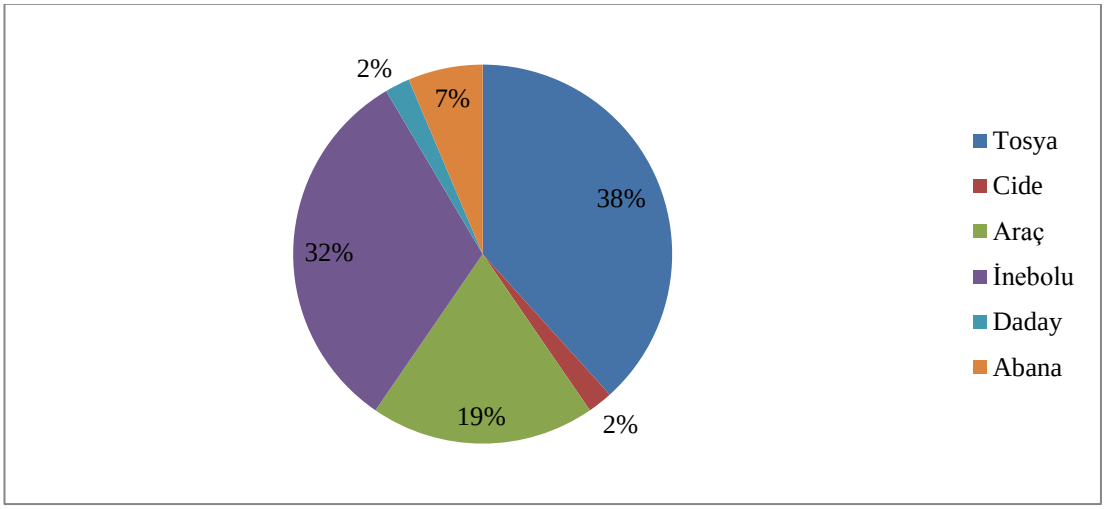
[324] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

Grafik 15. Kastamonu Vilâyetine Yerleştirilen Mübadillerin Kazalara Göre Dağılımı[325]

Bu bilgilerden yola çıkarak mübadillerin yüzdelik dağılımını bulmak da mümkündür. Grafik 16'da Kastamonu vilâyetine yerleştirilen mübadillerin kazalara göre yüzdelik dağılımı verilmiştir.

Grafik 16. Kastamonu Vilâyetine Yerleştirilen Mübadillerin Kazalara Göre Yüzdelik Dağılımı[326]

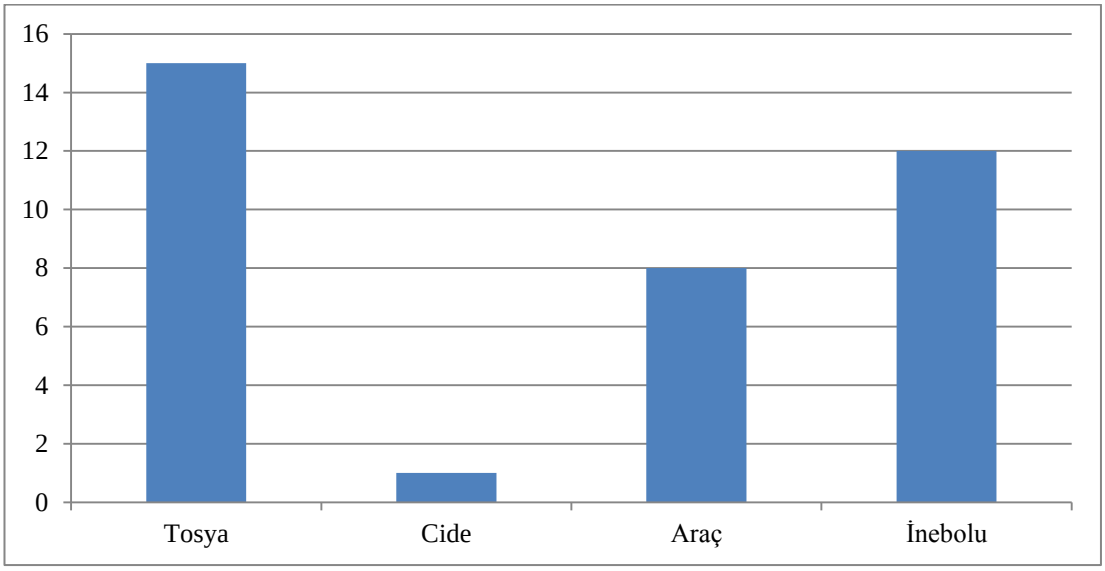

325 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

326 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

Bu dağılıma göre Kastamonu vilâyetine yerleştirilen mübadillerin kazalara göre dağılımında ilk sırayı % 38'lik bir oranla Tosya kazası, ikinci sırayı % 32'lik bir oranla İnebolu kazası, üçüncü sırayı % 19'luk bir oranla Araç kazası, dördüncü sırayı % 7'lik bir oranla Abana kazası, sonrasında % 2'lik oranlarla Cide ve Daday kazaları takip etmiştir. Mübadillerin geldikleri vilâyetlere göre iskân dağılımlarına baktığımızda Selânik vilâyetine ait toplam 59 Tasfiye Talepnâmesine bağlı olarak gelen 68 mübadilden 34 kayda bağlı toplam 36 mübadil Kastamonu vilâyetinin farklı kazalarına iskân edilmişlerdir. Selânik vilâyetinden gelen mübadillerin Kastamonu vilayetinde yerleştirildikleri kazalara göre dağılımlarına baktığımızda 15'i Kastamonu vilayeti Tosya kazasına, 1'i Kastamonu vilâyeti Cide kazasına, 8'i Kastamonu vilâyeti Araç kazasına, 12'si Kastamonu vilâyeti İnebolu kazasına iskân edilmiştir. Buna göre Selânik vilâyetinden gelen mübadillerin Kastamonu vilâyetinde yerleştirildikleri kazalara göre dağılımları grafik 17'de gösterilmiştir.

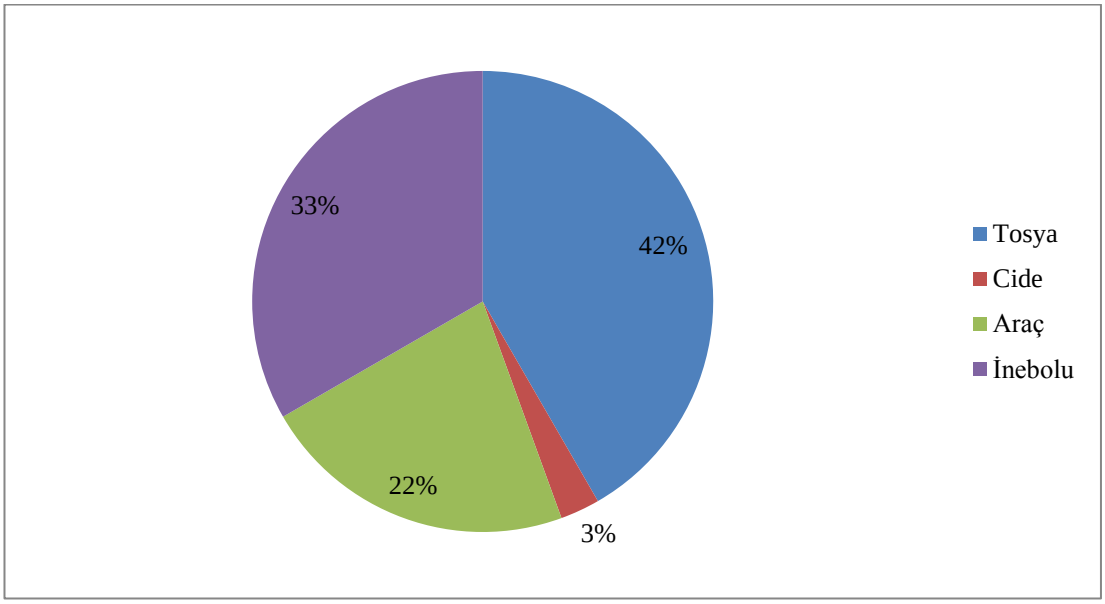
Grafik 17. Selânik Vilâyetinden Gelen Mübadillerin Kastamonu Vilâyetinde Yerleştirildikleri Kazalara Göre Dağılımları[327]

Bu bilgilerden yola çıkarak mübadillerin yüzdelik dağılımını bulmak da mümkündür. Grafik 18'de Selânik vilâyetinden gelen mübadillerin Kastamonu vilâyetinde yerleştirildikleri kazalara göre yüzdelik dağılımları verilmiştir.

[327] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

Grafik 18. Selânik Vilâyetinden Gelen Mübadillerin Kastamonu Vilâyetinde Yerleştirildikleri Kazalara Göre Yüzdelik Dağılımları[328]

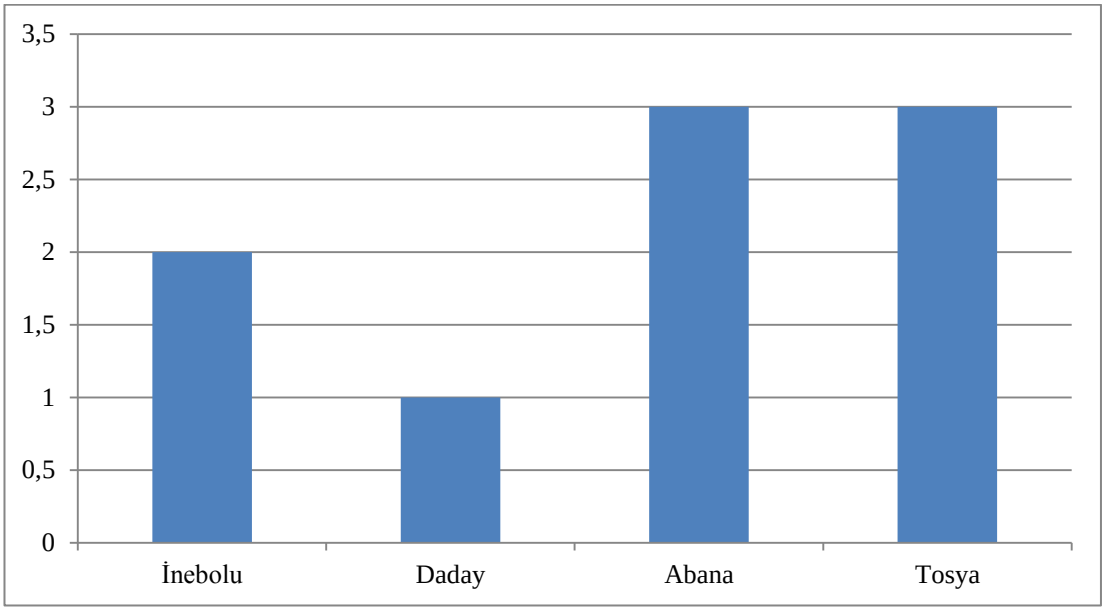
Bu dağılıma göre Selânik vilâyetinden gelen mübadillerin Kastamonu vilâyetinde yerleştirildikleri kazalara göre % 42'lik oranla birinci sırayı Tosya kazası, ikinci sırayı % 33'lük bir oranla İnebolu kazası, üçüncü sırayı % 22'lik bir oranla Araç kazası, dördüncü sırayı % 3'lük bir oranla Cide kazası almaktadır. Ayrıca kayıtlardan mübadillerin Kastamonu vilâyetinde yerleştirildikleri mahalle ve köy isimlerine de tespit etmek mümkündür. 2 mübadil Kastamonu vilâyeti Arız mahallesine, 1 mübadil Kastamonu vilâyeti Cebrail mahallesine iskân edilmiştir. 4 Tasfiye Talepnâmesi Kastamonu vilâyeti Bedirgazi mahallesine ait olup yerleştirilen mübadil sayısı 9'dur. 1 adet Kastamonu vilâyeti Deveciler mahallesine ait Tasfiye Talepnâmesine yerleştirilen mübadil sayısı 1'dir. Ayrıca Kastamonu vilâyeti İnebolu kazası'na ait 2 adet Camii Kebir mahallesi kaydına bağlı mübadil sayısı 2'dir. Yine 2 adet Kastamonu vilâyeti Amed Tekke köyü kaydına bağlı mübadil sayısı 2'dir.

[328] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

Manastır vilâyetine ait toplam 9 adet kayıt bulunmaktadır. Bu 9 adet Tasfiye Talepnâmesine bağlı olarak Manastır vilâyetinden gelerek Kastamonu'ya iskân edilen mübadil sayısı 11'dir. Bu Tasfiye Talepnâmelerinden 2'si Kastamonu vilâyeti İnebolu kazasına, 1'i Kastamonu vilâyeti Daday kazasına, 3'ü Kastamonu vilâyeti Abana kazasına ve 3'ü Kastamonu vilâyeti Tosya kazasına olmak üzere toplam 9 mübadil yerleştirilmiştir.

Bu bilgiler doğrultusunda Manastır vilâyetinden gelen mübadillerin Kastamonu'da yerleştirildikleri kazalara göre dağılımları grafik 19'da gösterilmiştir.

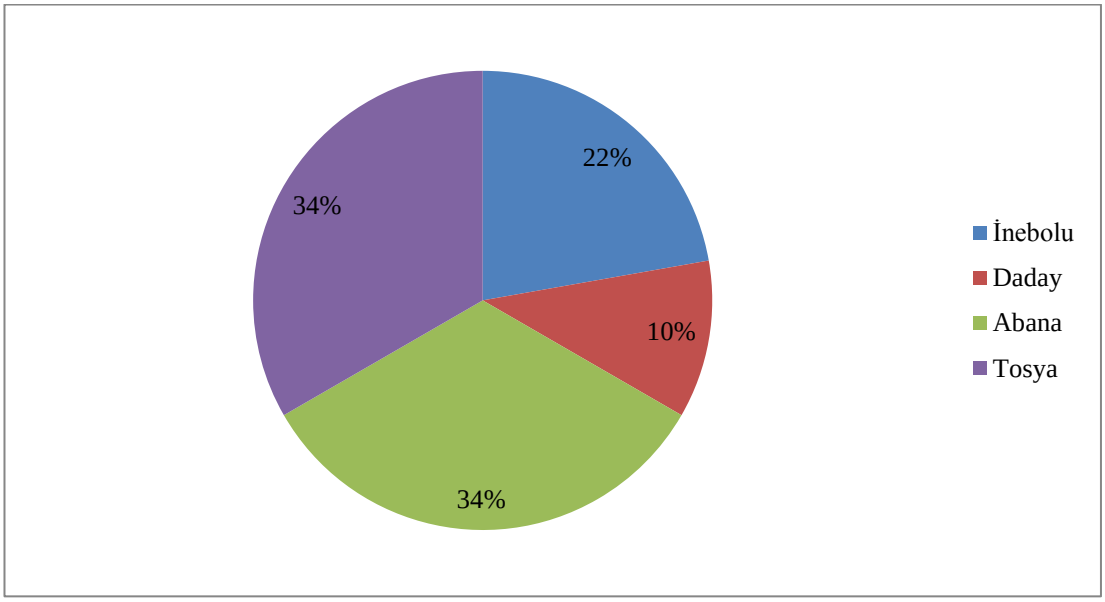
Grafik 19. Manastır Vilâyetinden Gelen Mübadillerin Kastamonu İskân Mıntıkasına Yerleştirildikleri Kazalara Göre Dağılımları[329]

Bu bilgilerden yola çıkarak mübadillerin yüzdelik dağılımını bulmak da mümkündür. Grafik 20'de Manastır vilâyetinden gelen mübadillerin Kastamonu iskân mıntıkasında yerleştirildikleri kazalara göre yüzdelik dağılımları verilmiştir.

329 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

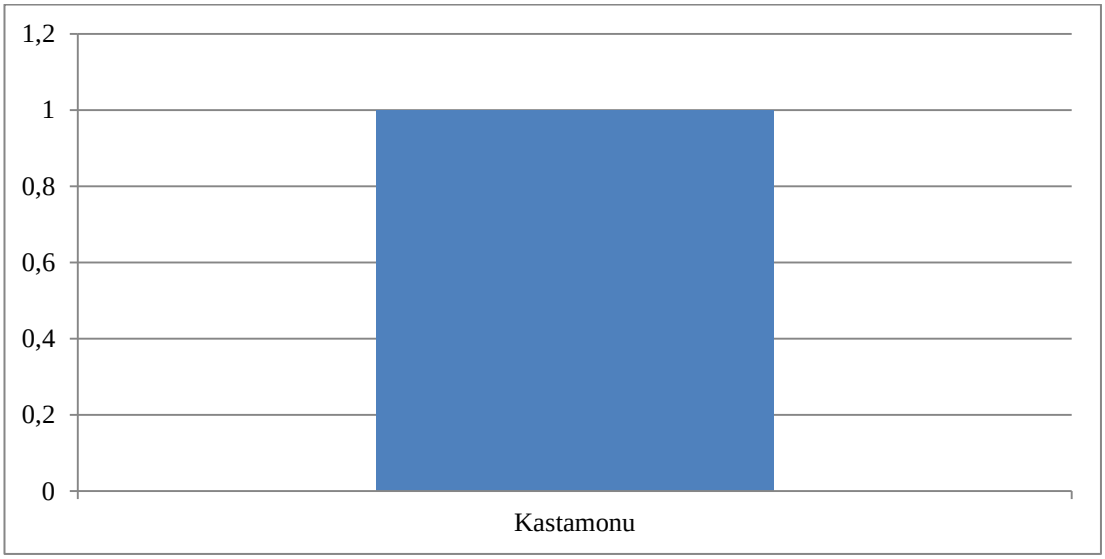
Grafik 20. Manastır Vilâyetinden Gelen Mübadillerin Kastamonu İskân Mıntıkasında Yerleştirildikleri Kazalara Göre Yüzdelik Dağılımları[330]

Bu dağılıma göre Manastır vilâyetinden gelen mübadillerin Kastamonu vilâyetinde yerleştirildikleri kazalara göre birinci sırada % 34'lük oranlarla Kastamonu vilâyeti Abana ve Tosya kazaları, ikinci sırayı % 22'lik oranla Kastamonu vilâyeti İnebolu kazası, üçüncü sırayı % 10'luk oranla Daday kazası almıştır. Bunun yanı sıra 1 kayıt Kastamonu vilâyeti Akkaya nahiyesine ait olup, buna bağlı olarak buraya yerleştirilen mübadil sayısı da 1'dir. Ayrıca belgeler incelendiğinde Manastır vilâyetinden gelerek Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerden 1'ine ait Tasfiye Talepnâmesinde mahalle adı zikredilmiş olup 1 mübadilin Kastamonu vilâyeti Arız Mahallesi'ne iskân edildiği görülmektedir. Edirne vilâyetine ait toplamda 1 adet Tasfiye Talepnâmesi bulunmaktadır. Bu kayda bağlı olarak Edirne vilâyetinden gelerek Kastamonu vilâyetine yerleştirilen mübadil sayısı 1'dir. Bu doğrultuda mübadil dağılımını da bulmak mümkündür. Edirne vilâyetinden Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadil dağılımı grafik 21'de verilmiştir.

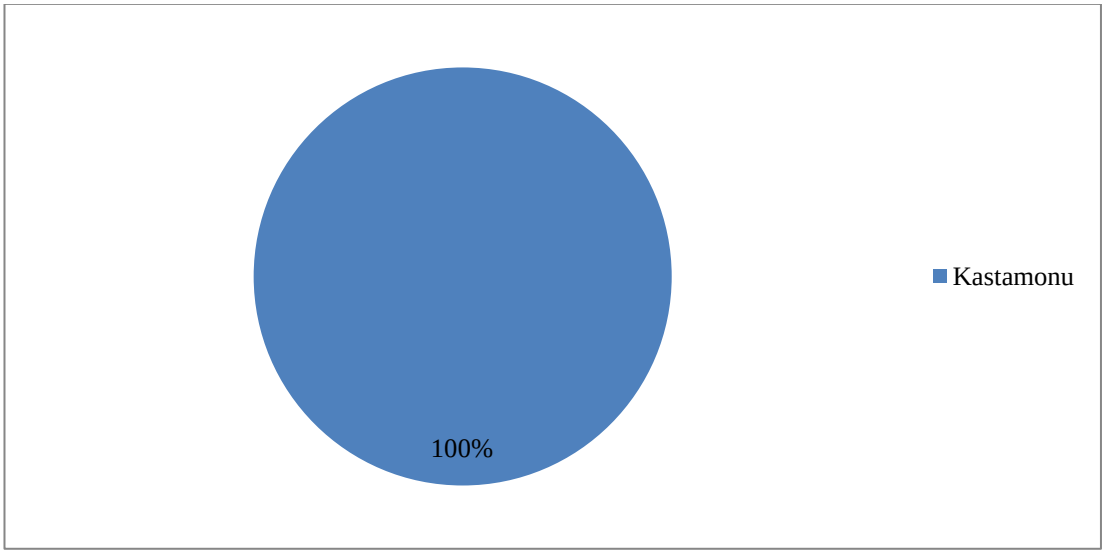
330 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

Grafik 21. Edirne Vilâyetinden Kastamonu İskân Mıntıkasına Yerleştirilen Mübadil Dağılımı[331]

Bu bilgilerden yola çıkarak mübadil yüzdelik dağılımını bulmak da mümkündür. Grafik 22'de Edirne vilâyetinden Kastamonu vilâyetine yerleştirilen mübadil yüzdelik dağılımı verilmiştir.

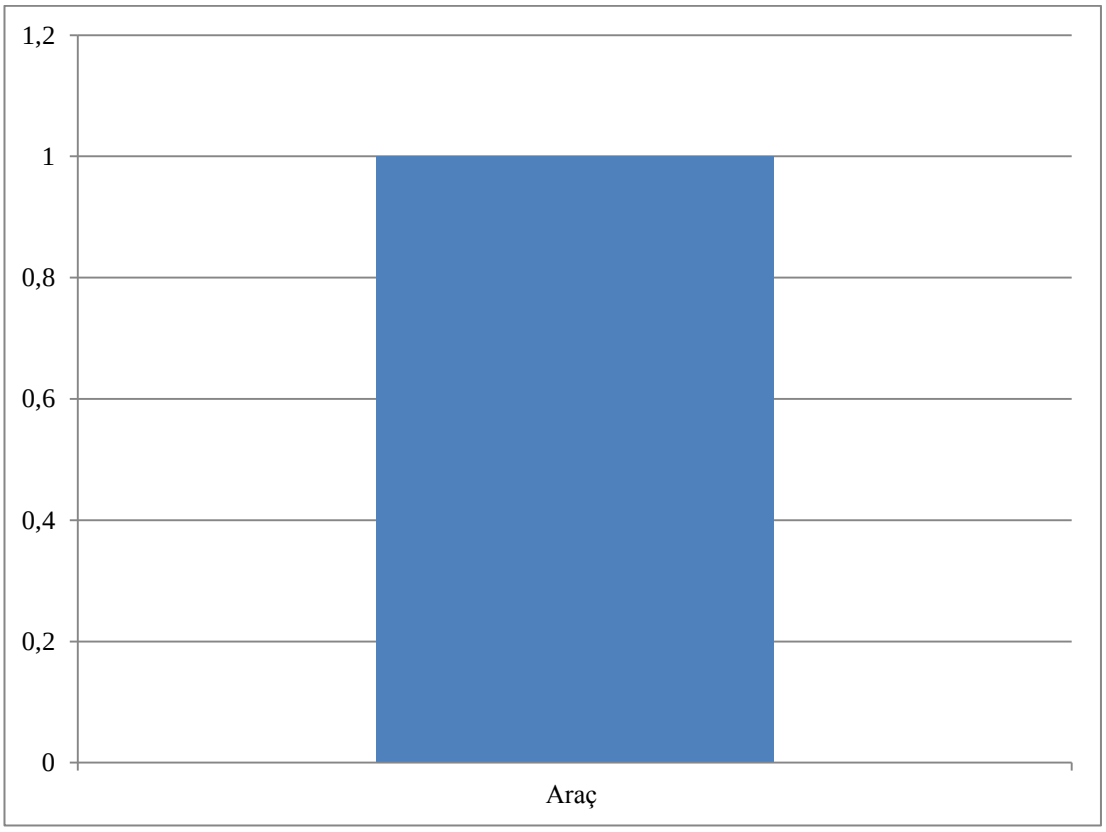
Grafik 22. Edirne Vilâyetinden Kastamonu Vilâyetine Yerleştirilen Mübadil Yüzdelik Dağılımı[332]

331 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/36.5.13.
332 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/36.5.13.

Yanya vilâyetine ait toplamda 8 Tasfiye Talepnâmesi bulunmaktadır. Bu kayıtlara bağlı olarak gelen mübadil sayısıda 8'dir. Yanya vilâyetinden gelerek Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerden 1'i, Kastamonu vilâyeti Araç kazasına yerleştirilmiştir. Yanya vilâyetinden gelerek Kastamonu vilâyeti kazalarına yerleştirilen mübadillerin dağılımı grafik 23'te gösterilmiştir.

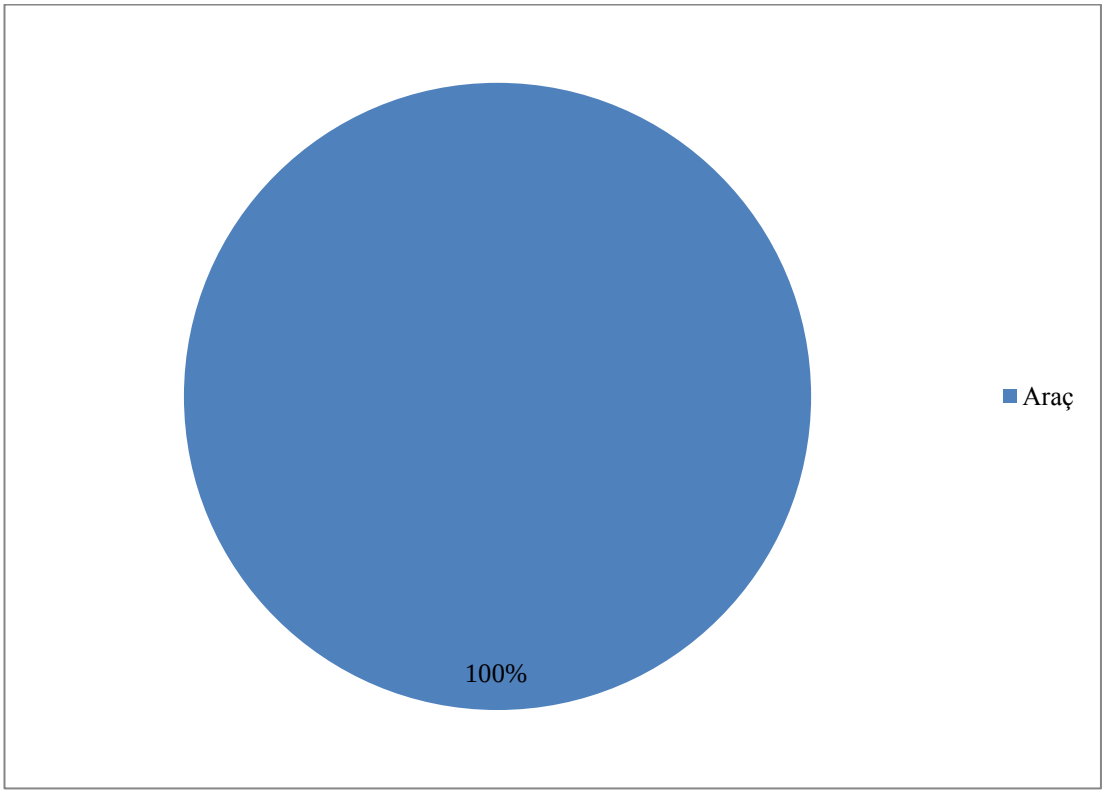
Grafik 23. Yanya Vilâyetinden Kastamonu Vilâyeti Kazalarına Yerleştirilen Mübadil Dağılımı[333]

Bu bilgilerden yola çıkarak mübadillerin yüzdelik dağılımını da bulmak mümkündür. Grafik 24'te Yanya vilâyetinden Kastamonu vilâyeti kazalarına yerleştirilen mübadil yüzdelik dağılımı verilmiştir.

[333] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

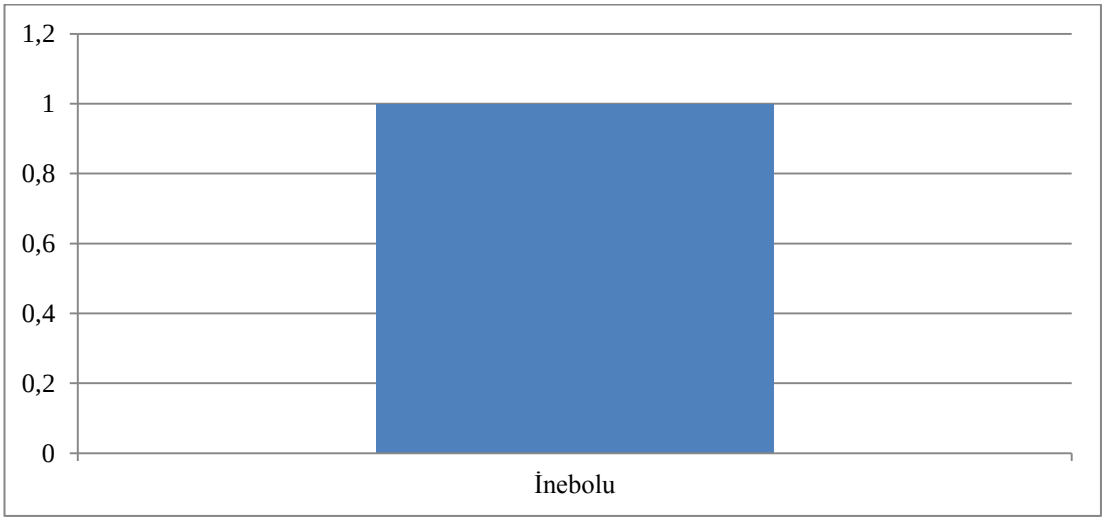
Grafik 24. Yanya Vilâyetinden Kastamonu Vilâyeti Kazalarına Yerleştirilen Mübadil Yüzdelik Dağılımı[334]

Bu doğrultuda Yanya vilâyetinden Kastamonu vilâyetine yerleştirilen mübadillerin arasından 1'i Kastamonu vilâyeti Araç kazasına yerleştirilmiştir. Ayrıca belgeler incelendiğinde Kastamonu vilâyeti Kırıkçeşme mahallesine ait 1 adet kayda bağlı olarak 1 mübadilin adı geçen mahalleye iskân edildiği görülmektedir. Kastamonu'ya mübadil kaydı bulunan diğer bir vilâyet de Girit'tir. Girit vilâyetine ait elimizde toplam 1 adet kayıt bulunmaktadır. Bu kayda bağlı olarak Girit vilâyetinden gelerek Kastamonu iskân mıntıkasında İnebolu kazasına iskân edilen mübadil sayısı 1'dir. Bu doğrultuda Girit vilâyetinden gelerek Kastamonu vilâyeti kazalarına yerleştirilen mübadil dağılımınıda bulmak mümkündür. Grafik 25'te Girit vilâyetinden gelerek Kastamonu vilâyeti kazalarına yerleştirilen mübadil dağılımı verilmiştir.

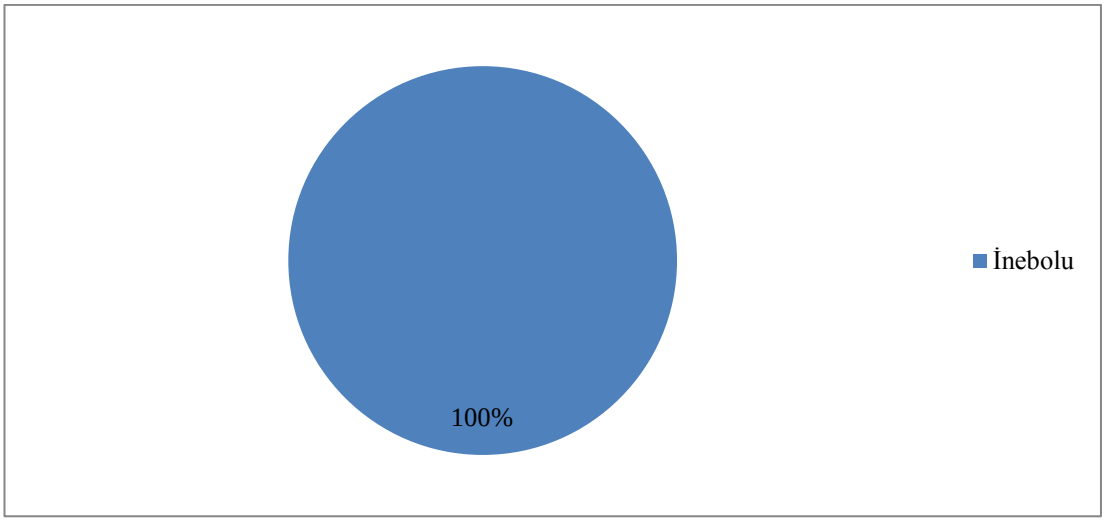
334 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

Grafik 25. Girit Vilâyetinden Kastamonu Vilâyeti Kazalarına Yerleştirilen Mübadil Dağılımı[335]

Bu bilgilerden yola çıkarak mübadil yüzdelik dağılımını bulmak da mümkündür. Grafik 26'da Girit vilâyetinden Kastamonu vilâyeti kazalarına yerleştirilen mübadillerin yüzdelik dağılımı verilmiştir.

Grafik 26., Girit Vilâyetinden Kastamonu Vilâyeti Kazalarına Yerleştirilen Mübadil Yüzdelik Dağılımı[336]

335 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/79.286.10.

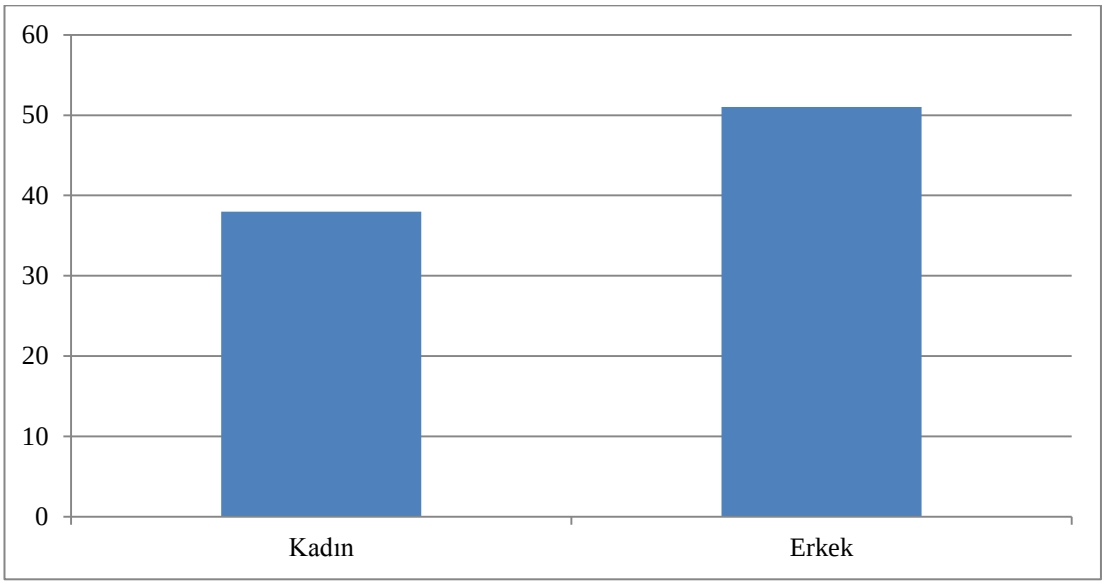
336 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/79.286.10.

Selânik, Manastır, Edirne, Yanya, Girit vilâyetlerinden Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerin Tasfiye Talepnâmelerinden yola çıkılarak cinsiyet dağılımlarını da bulmak mümkündür.

3. Kastamonu Vilâyetine Yerleştirilen Mübadillerin Cinsiyet Durumları

Selânik, Manastır, Edirne, Yanya, Girit vilâyetlerinden gelen ve Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerin cinsiyet durumlarını Tasfiye Talepnâmelerinden öğrenmek mümkündür. Toplamda 78 adet kayda bağlı olarak gelen 89 mübadil bulunmaktadır. 89 mübadil cinsiyetleri bakımından incelendiğinde 38'i kadın, geriye kalan 51'i ise erkek'tir. Grafik 27'de Kastamonu vilâyetine yerleştirilen mübadillerin cinsiyet dağılımları verilmiştir.

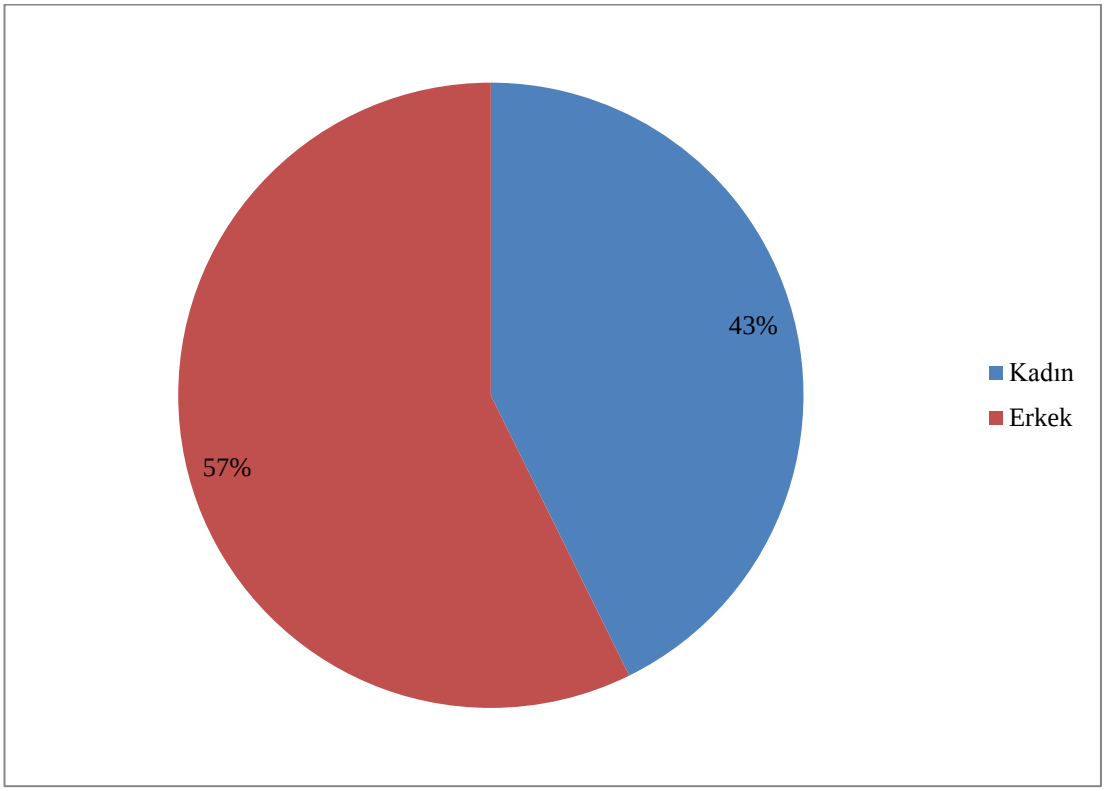
Grafik 27. Kastamonu Vilâyeti'ne Yerleştirilen Mübadillerin Cinsiyet Dağılımı[337]

Bu bilgilerden yola çıkarak mübadillerin yüzdelik dağılımını bulmak da mümkündür. Grafik 28'de Kastamonu vilâyetine yerleştirilen mübadillerin cinsiyet yüzdelik dağılımı verilmiştir.

337 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

Grafik 28. Kastamonu Vilâyetine Yerleştirilen Mübadillerin Cinsiyet Yüzdelik Dağılımı[338]

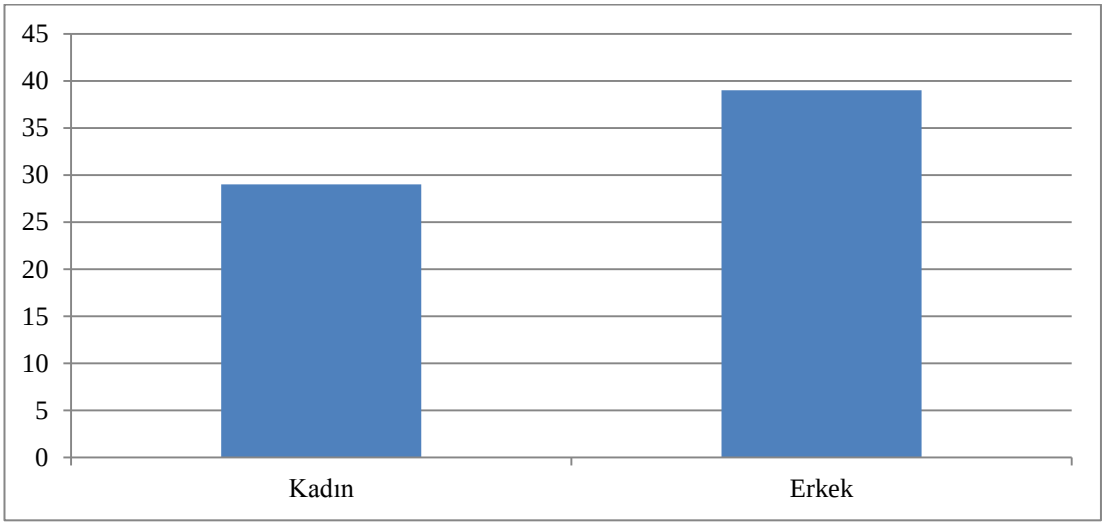

Bu bilgilerden yola çıkarak kadın ve erkek yüzdelik dağılım oranlarının % 43'ünün kadın, % 57'sinin erkek nüfus olarak gerçekleştiği görülmektedir. Yine belgelerden Selânik, Manastır, Edirne, Yanya ve Girit'ten gelen mübadillerin ayrı ayrı vilâyetlere göre dağılımlarını da bulmak mümkündür.

Selânik vilâyetinden Kastamonu vilâyetine gelen mübadillerin cinsiyet dağılımlarına baktığımızda 59 kayda bağlı olarak gelen 68 mübadil içerisinden 29'u kadın, 39'u erkek'tir. Bu doğrultuda cinsiyet dağılımlarını bulmakda mümkündür. Grafik 29'da Selânik vilâyetinden Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerin cinsiyet dağılımları verilmiştir.

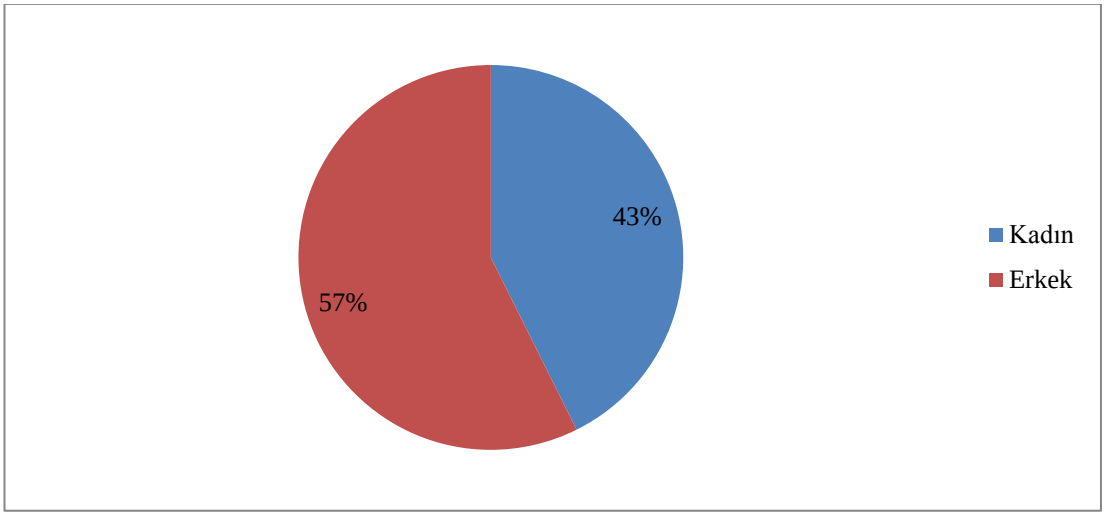
[338] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

Grafik 29. Selânik Vilâyetinden Kastamonu İskân Mıntıkasına Yerleştirilen Mübadillerin Cinsiyet Dağılımı[339]

Bu bilgilerden yola çıkılarak mübadillerin yüzdelik dağılımlarını da bulmak mümkündür. Grafik 30'da Selânik vilâyetinden Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerin cinsiyet yüzdelik dağılımı verilmiştir.

Grafik 30. Selânik Vilâyetinden Kastamonu İskân Mıntıkasına Yerleştirilen Mübadillerin Cinsiyet Yüzdelik Dağılımı[340]

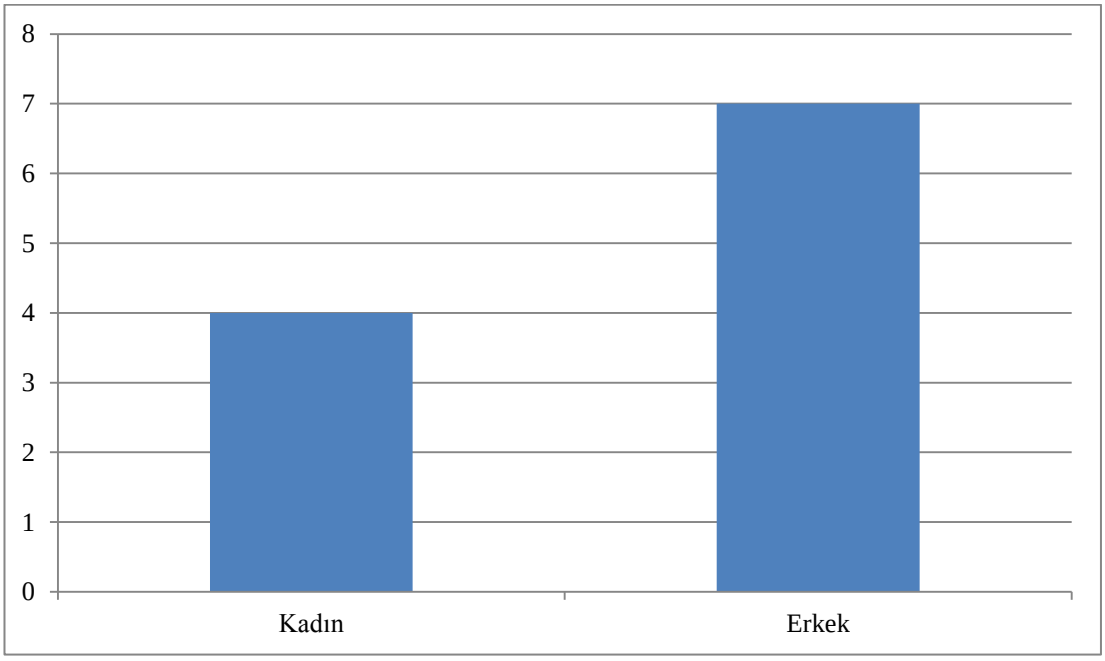
[339] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

[340] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

Bu bilgiler ışığında Selânik vilâyetinden Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerin % 43'ü kadın, % 57'si erkektir.

Manastır vilâyetine ait toplam 9 adet kayıt bulunmaktadır. Kayıtlara bağlı olarak gelen mübadil sayısı 11'dir. Mübadillerin 4'ü kadın, 7'si erkek'tir. Bu doğrultuda Manastır vilâyetinden Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerin cinsiyet dağılımlarını bulmak mümkündür. Grafik 31'de Manastır vilâyetinden Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerin cinsiyet dağılımları verilmiştir.

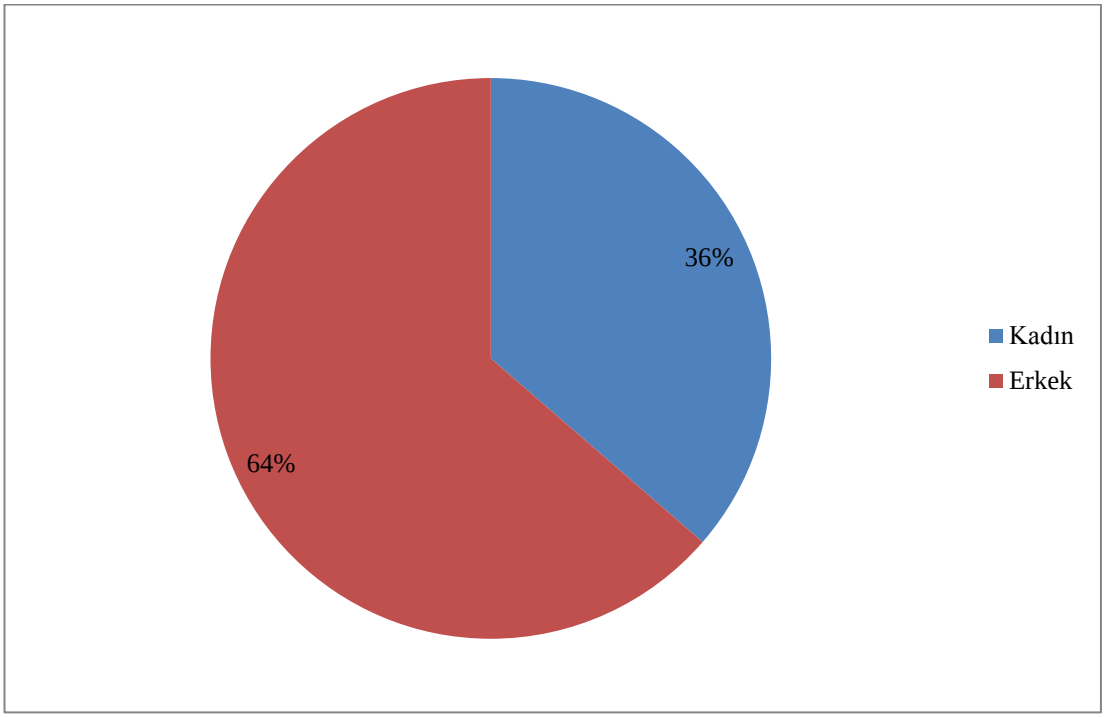
Grafik 31. Manastır Vilâyetinden Kastamonu İskân Mıntıkasına Yerleştirilen Mübadillerin Cinsiyet Dağılımı[341]

Bu bilgilerden yola çıkarak mübadillerin yüzdelik dağılımlarını bulmak da mümkündür. Grafik 32'de Manastır Vilâyetinden Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerin cinsiyet yüzdelik dağılımı verilmiştir.

[341] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

Grafik 32. Manastır Vilâyetinden Kastamonu İskân Mıntıkasına Yerleştirilen Mübadillerin Cinsiyet Yüzdelik Dağılımı[342]

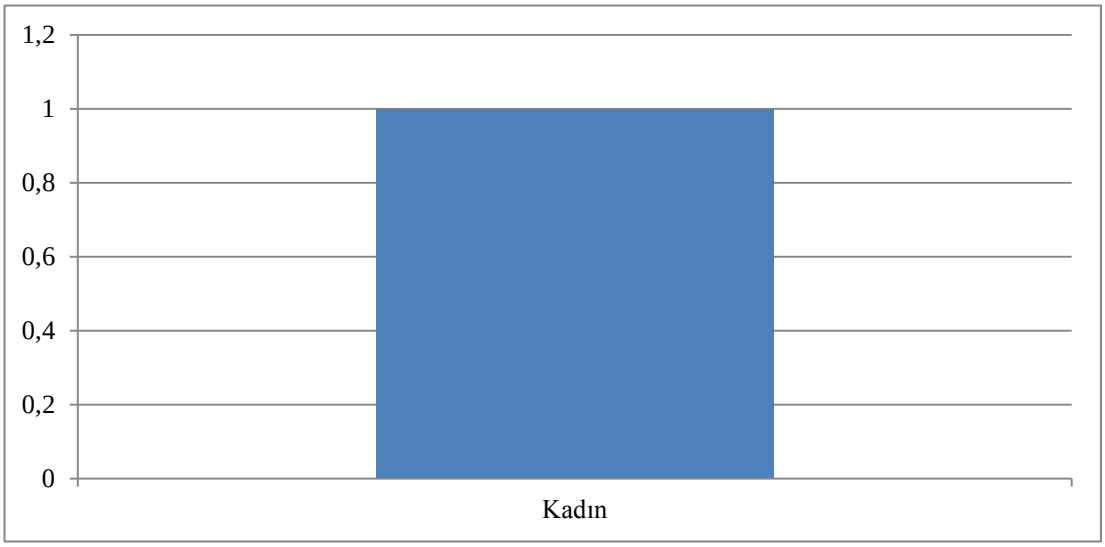

Bu bilgilerden yola çıkarak Manastır vilâyetinden Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerden % 36 'sının kadın, % 64'ünün erkek olduğu anlaşılmaktadır.

Edirne vilâyetine ait 1 adet kayda bağlı olarak gelen mübadil sayısıda 1'dir. Bu 1 kayda göre Edirne vilâyetinden Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadilin cinsiyet durumunun kadın olduğu görülmektedir. Bu doğrultu da Edirne vilâyetinden Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerin cinsiyet dağılımını bulmak mümkündür. Grafik 33'de Edirne vilâyetinden Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadil cinsiyet dağılımı verilmiştir.

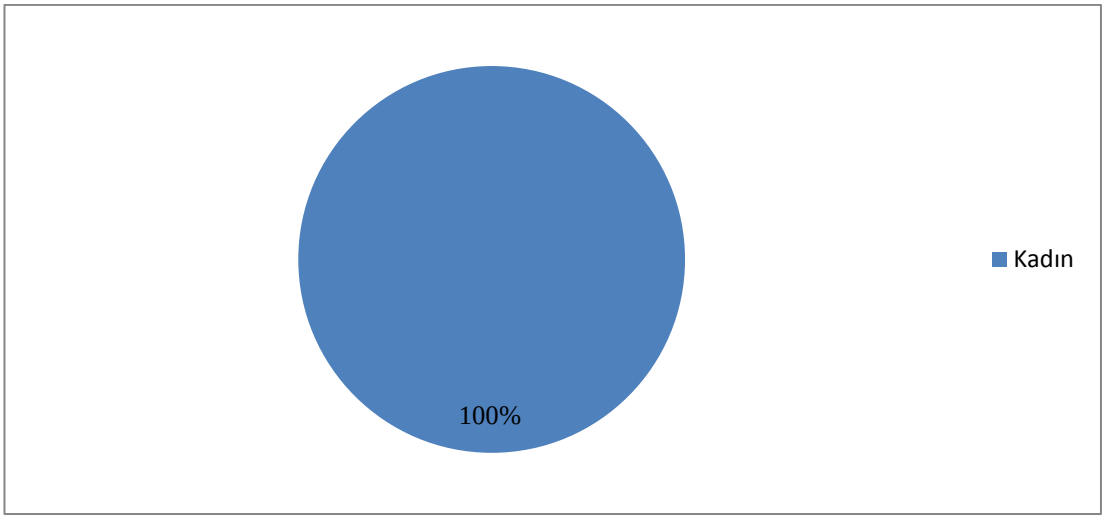
[342] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

Grafik 33. Edirne Vilâyetinden Kastamonu İskân Mıntıkasına Yerleştirilen Mübadillerin Cinsiyet Dağılımı[343]

Bu bilgilerden yola çıkarak mübadillerin yüzdelik dağılımını bulmak da mümkündür. Grafik 34'de Edirne vilâyetinden Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerin cinsiyet yüzdelik dağılımı verilmiştir.

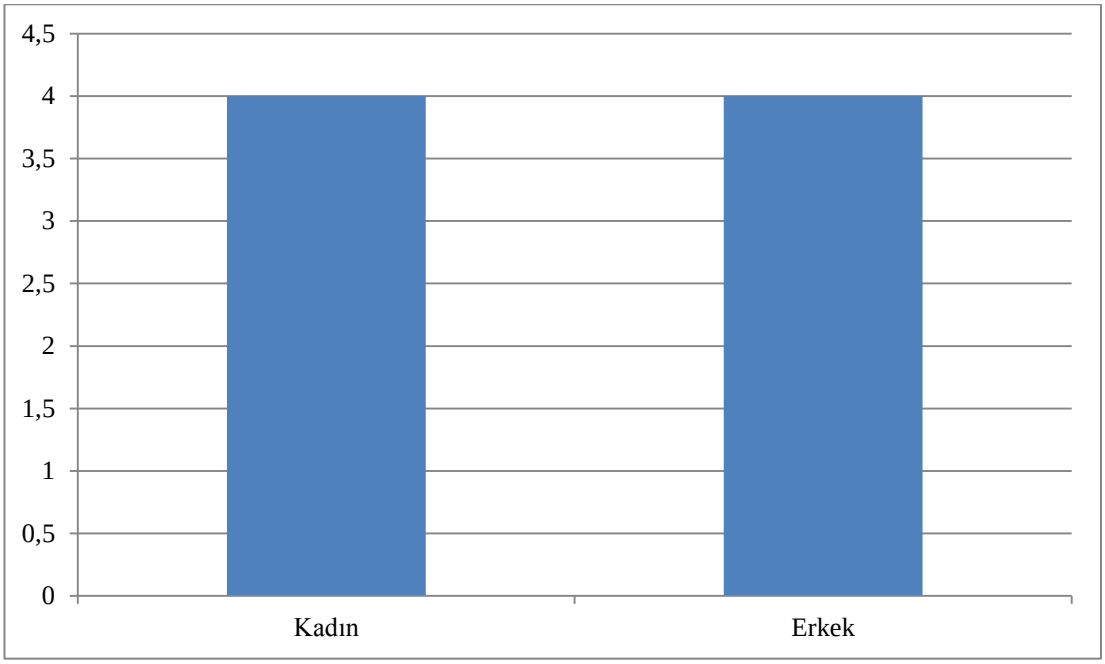
Grafik 34. Edirne Vilâyetinden Kastamonu İskân Mıntıkasına Yerleştirilen Mübadil Cinsiyet Yüzdelik Dağılımı[344]

[343] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/36.5.13.
[344] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/36.5.13.

Yanya vilâyetine ait elimizde toplamda 8 adet kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlara bağlı olarak Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerin sayısıda 8'dir. Mübadillerin cinsiyet durumlarına baktığımızda 8 adet mübadilin 4'ü kadın, diğer 4'ü ise erkek'tir. Yanya vilâyetinden Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerin cinsiyet dağılımlarını bulmakda mümkündür. Grafik 35'de Yanya vilâyetinden Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerin cinsiyet dağılımları verilmiştir.

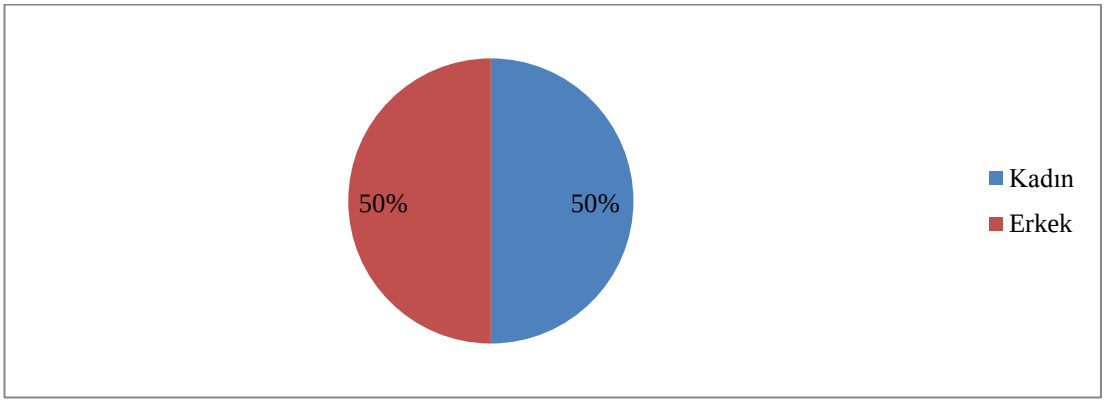
Grafik 35., Yanya Vilâyetinden Kastamonu İskân Mıntıkasına Yerleştirilen Mübadillerin Cinsiyet Dağılımı[345]

Bu bilgilerden yola çıkarak mübadillerin yüzdelik dağılımlarını bulmak da mümkündür. Grafik 36'da Yanya vilâyetinden Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerin cinsiyet yüzdelik dağılımları verilmiştir.

[345] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

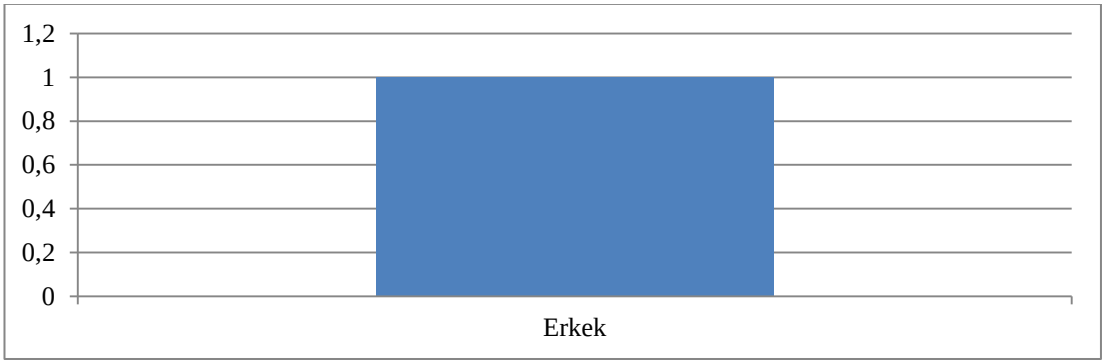
Grafik 36., Yanya Vilâyetinden Kastamonu İskân Mıntıkasına Yerleştirilen Mübadillerin Cinsiyet Yüzdelik Dağılımı[346]

Yanya vilâyetinden Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerin % 50'sinin kadın, % 50'sinin de erkek olduğu görülmektedir.

Girit vilâyetine ait 1 adet kayıt bulunmakta olup, bu kayda bağlı olarak 1 erkek mübadilin yerleştirildiği görülmektedir. Girit vilâyetinden Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerin cinsiyet durumunu bulmak mümkündür. Grafik 37'de Girit vilâyetinden Kastamonu iskân mıntıkası yerleştirilen mübadil cinsiyet durumu verilmiştir.

Grafik 37. Girit Vilâyetinden Kastamonu İskân Mıntıkası Yerleştirilen Mübadil Cinsiyet Dağılımı [347]

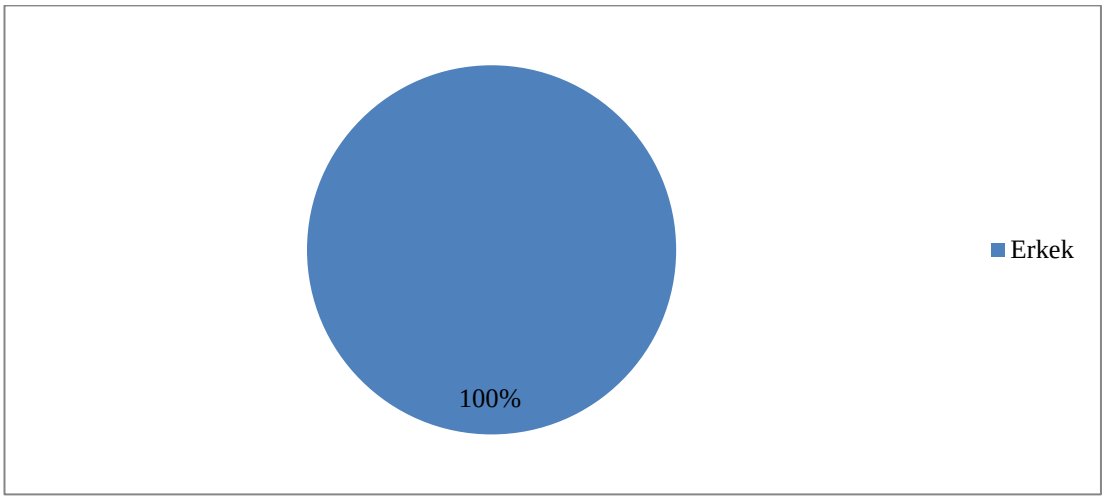

346 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78Adet).

347 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/79.286.10.

Bu bilgilerden yola çıkarak mübadillerin yüzdelik dağılımını bulmak da mümkündür. Grafik 38'de Girit vilâyetinden Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerin cinsiyet yüzdelik dağılımı verilmiştir.

Grafik 38. Girit Vilâyetinden Kastamonu* İskân Mıntıkasına *Yerleştirilen Mübadil Cinsiyet Yüzdelik Dağılımı[348]

Genel anlamda, Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillere ait kayıtlar incelendiğinde, 78 adet kayda bağlı olarak 89 mübadilin iskân edildiği görülmektedir. Bu mübadillerden 38'i kadın, geriye kalan 51'i ise erkek'tir. Bu doğrultuda Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerden % 43'ünün kadın, % 57'sinin erkek olduğu görülmektedir. Tasfiye Talepnâmelerinden mübadillerin meslek durumlarını da öğrenmekte mümkündür.

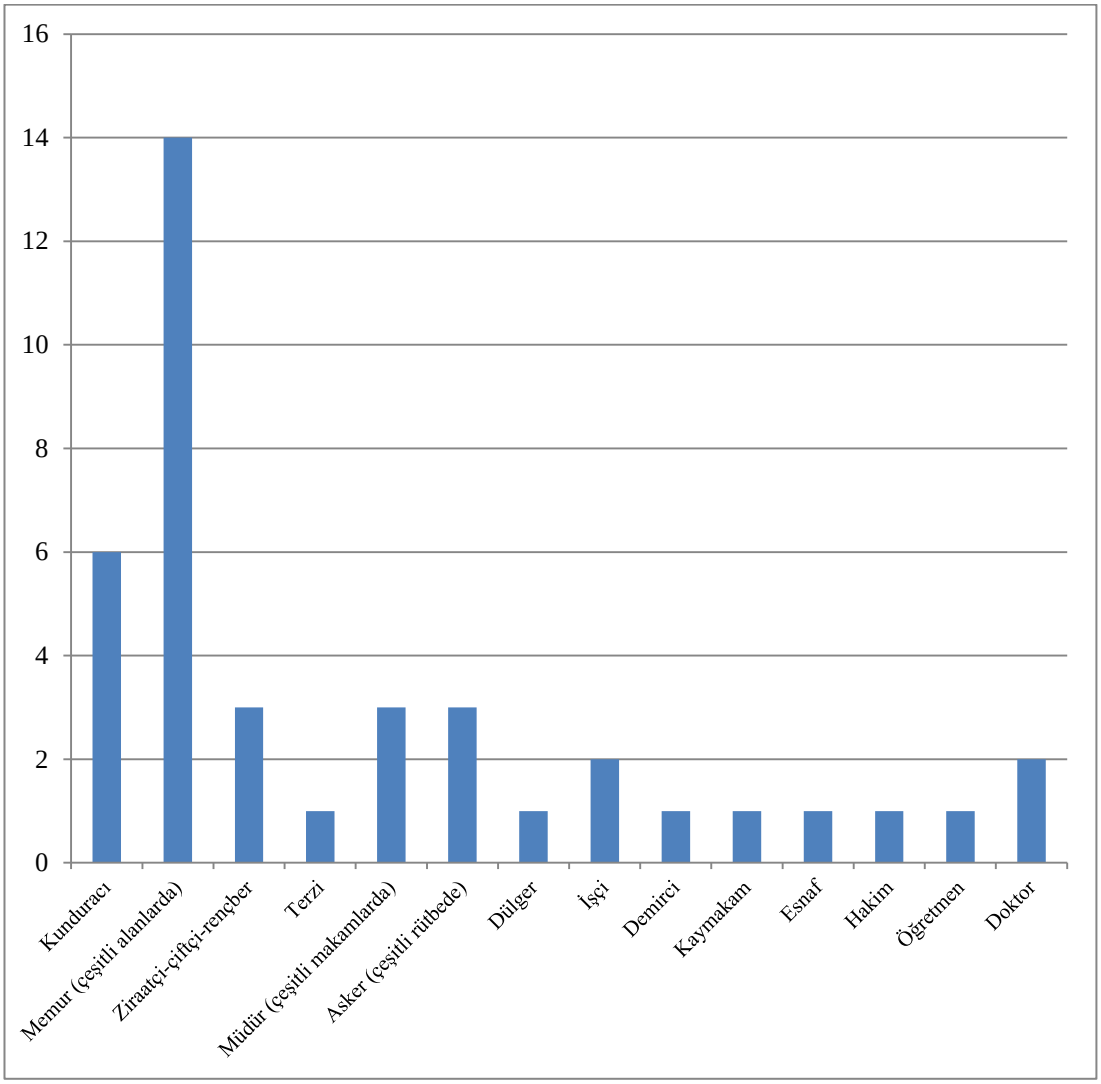
4. Kastamonu Vilâyetine Yerleştirilen Mübadillerin Meslek Durumları

Tasfiye Talepnâmeleri incelendiğinde Kastamonu'ya iskân edilen mübadillerin mensup oldukları meslekleri tespit etmekte mümkündür. Kastamonu'ya ait 78 adet belgenin 40'ında mübadillerin meslek durumlarının verildiği görülmektedir. Bu doğrultuda kayıtlarda 6 adet kunduracı, 14 adet memur (çeşitli alanlarda), 3 adet ziraatçı-çiftçi-rençber, 1 adet terzi, 3 adet müdür (çeşitli makamda), 3 adet asker

348 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2/79.286.10.

(çeşitli rütbede), 1 adet dülger (Yapıların kaba ağaç işlerini yapan kimse.), 2 adet işçi, 1 adet demirci, 1 adet kaymakam, 1 adet esnaf, 1 adet hakim, 1 adet öğretmen ve 2 adet doktora tesadüf edilmiştir. Grafik 39'da Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerin meslek durumları verilmiştir.

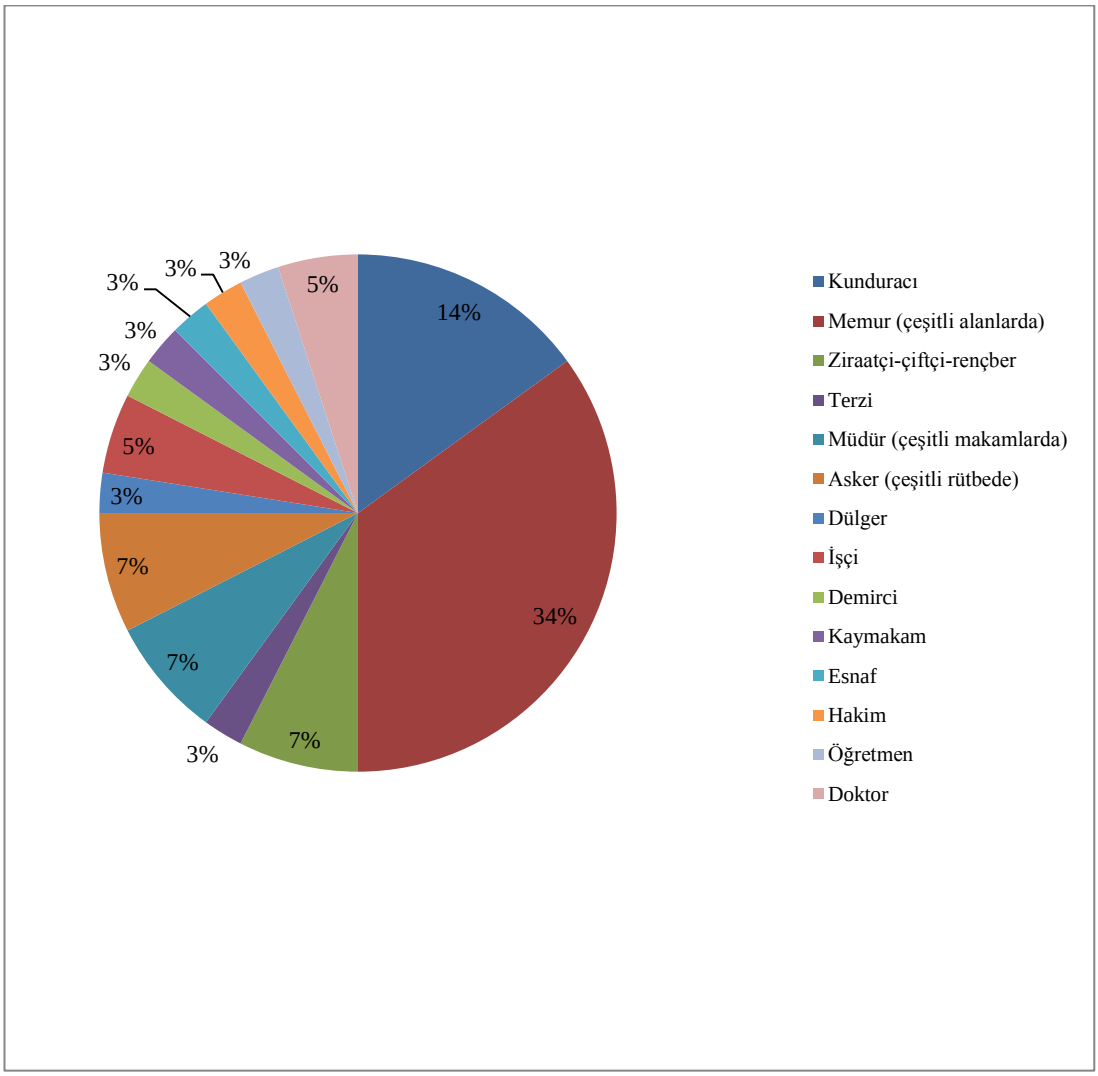
Grafik 39. Kastamonu* İskân Mıntıkasına *Yerleştirilen Mübadillerin Meslek Durumlarının Dağılımları[349]

[349] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

Bu bilgilerden yola çıkarak mübadillerin yüzdelik dağılımını bulmak da mümkündür. Grafik 40'da Kastamonu iskân mıntıkası yerleştirilen mübadillerin meslek durumlarının yüzdelik dağılımı verilmiştir.

Grafik 40. Kastamonu İskân Mıntıkasına Yerleştirilen Mübadillerin Meslek Durumlarının Yüzdelik Dağılımı[350]

Bu bilgiler doğrultusunda Selânik, Manastır, Edirne, Yanya, Girit vilâyetlerinden Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadillerin meslek durumlarında oransal olarak önceliği % 34'lük bir oranla memurlar alırken, ikinci sırayı % 14'lük oranla

[350] Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri, 130.16.13.2 (78 Adet).

kunduracılar, üçüncü sırayı % 7'lik oranlarla ziraatçı-çiftçi-rençber, müdür, asker, dördüncü sırayı % 5'lik oranlarla işçi ve doktor, beşinci sırayı ise % 3'lük oranlarla terzi, dülger, demirci, kaymakam, esnaf, hâkim ve öğretmen takip etmiştir.

Meslek dağılımında % 33'lük bir oranla ilk sırada bulunan memurların çoğu İnebolu kazasına yerleştirilmiştir. Daha sonra ikinci sırayı Kastamonu vilâyet merkezi, üçüncü sırayı ise Tosya kazası almıştır. % 14'lük bir oranla ikinci sırada bulunan kunduracıların büyük çoğunluğu Tosya kazasına, diğer geri kalanlar ise İnebolu kazasına yerleştirilmişlerdir. % 7'lik oranlarla üçüncü sırada bulunan ziraatçı-çiftçi ve rençberlerin çoğu Tosya kazasına yerleştirilirken geri kalanı ise Araç kazasına iskân edilmiştir. Çeşitli kurumlarda görevli olup Müdür durumunda olan mübadillerin bir kısmı Cide kazasına, bir kısmı Tosya kazasına, bir kısmı da Akkaya Nahiyesine iskân edilmişlerdir. Asker durumunda olan mübadillerin çoğu Araç kazasına, geriye kalanı ise İnebolu kazasına yerleştirilmiştir. % 5'lik oranla dördüncü sırada yer alan işçi ve doktor mübadiller Kastamonu vilâyet merkezine yerleştirilmişlerdir. % 3'lük oranla beşinci sırada yer alan terzi, dülger, demirci, kaymakam, esnaf, hâkim ve öğretmen mübadillerin iskânı Kastamonu vilâyet merkezi olurken, terzi olan mübadil Tosya kazası, dülger, demirci, kaymakam ve esnaf durumunda olan mübadiller ise yine Kastamonu vilâyet merkezine iskân edilmişlerdir. Hâkim durumunda olan mübadiller Abana kazasına, öğretmen durumunda olan mübadiller ise İnebolu kazasına iskân edilmiştir.

SONUÇ

Mübadele Sözleşmesi gereğince mübadillerin Anadolu'da yerleştirildikleri iskân mıntıkalarından biri de Kastamonu'dur. Kastamonu iskân mıntıkası Ankara, Çankırı, Yozgat, Sivas, Malatya vilâyetleri gibi merkezlerden idare olunmuştur. Bu çalışmada Kastamonu vilâyetine ait Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan 78 adet Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmesi incelenmiştir. 78 adet kayda bağlı olarak Kastamonu iskân mıntıkasına yerleştirilen mübadil sayısı 89'dur. Tasfiye Talepnâmelerine bağlı olarak 1924-1929 yılları arasında Kastamonu iskân mıntıkasına Selânik vilâyetine ait 59 adet kayda bağlı olarak gelen mübadil sayısı 68, Manastır vilâyetine ait 9 adet kayda bağlı olarak gelen mübadil sayısı 11, Edirne vilâyetine ait 1 adet kayda bağlı olarak gelen mübadil sayısı 1, Yanya vilâyetine ait 8 adet kayda bağlı olarak gelen mübadil sayısı 8 ve Girit vilâyetine ait 1 adet kayda bağlı olarak gelen mübadil sayısı 1'dir. Bu doğrultuda Kastamonu vilâyetine yerleştirilen mübadillerden % 77'lik büyük bir kısmı Selânik'ten, % 12'lik bir kısmı Manastır'dan, % 9'luk bir kısmı Yanya'dan, % 1'lik bir kısmı Edirne ve Girit vilâyetlerinden geldikleri görülmüştür.

Kayıtlardan 35 adedi Kastamonu vilâyet merkezine aittir. 35 adet kayda bağlı olarak vilâyet merkezine iskân edilen mübadil sayısı 42'dir. Kastamonu vilâyeti kazalarına ait kayıt sayısı ise 43'dür. 43 adet kayda bağlı olarak Kastamonu vilâyeti kazalarına yerleştirilen mübadil sayısı ise 47'dir. Bu doğrultuda Kastamonu iskân mıntıkasına gelen mübadillerin % 47'sinin vilâyet merkezine, % 53'lük bir kısmının ise kazalara yerleştirildikleri tespit edilmiştir. Kastamonu vilâyeti kazalarına ait kayıt dağılımına baktığımızda; 17 adedinin Kastamonu vilâyeti Tosya kazasına, 1 adetinin Cide kazasına, 8 adetinin Araç kazasına, 15 adetinin İnebolu kazasına, 1 adetinin Daday kazasına ve 1 adetinin Abana kazasına ait olduğu görülmektedir. Bu bilgilere bağlı olarak Kastamonu vilâyeti Tosya kazasına 18, Cide kazasına 1, Araç kazasına 9, İnebolu kazasına 15, Daday kazasına 1 ve Abana kazasına 3 adet mübadilin yerleştirildiği tespit edilmiştir. Bu bilgilerden yola çıkarak Kastamonu vilâyetine yerleştirilen mübadillerden % 38'lik bir kısmı Tosya kazasına, % 32'lik bir kısmı İnebolu kazasına, % 19'luk bir kısmı Araç kazasına, % 7'lik bir kısmı Abana kazasına ve % 2'lik bir kısmı Cide ve Daday kazalarına iskân edilmiştir.

Ayrıca kayıtlar incelendiğinde, 78 adet kayda bağlı olarak gelen 89 mübadilden 38'inin kadın, geriye kalan 51'inin erkek olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda Kastamonu vilâyetine yerleştirilen mübadillerden % 43'ünün kadın, % 57'lik bir kısmının ise erkek nüfusuna mensup olduğu tespit edilmiştir. Yine belgeler incelendiğinde 78 adet kayıt içerisinden 40'ında mübadillerin meslek durumları verilmiştir. Bu doğrultuda Kastamonu iskân mıntıkasına 6 adet kunduracı, 14 adet memur (çeşitli alanlarda), 3 adet ziraatçı-çiftçi-rençber, 1 adet terzi, 3 adet müdür (çeşitli makamda), 3 adet asker (çeşitli rütbede), 1 adet dülger, 2 adet işçi, 1 adet demirci, 1 adet kaymakam, 1 adet esnaf, 1 adet hâkim, 1 adet öğretmen ve 2 adet doktor mübadilin iskân edildiği anlaşılmıştır.

Ayrıca 78 adet kayıt içerisinden 40'ına bağlı olarak meslek dağılımında % 33'lük bir oranla ilk sırada bulunan memurların çoğu İnebolu kazasına iskân edilmiştir. Daha sonra ikinci sırayı Kastamonu vilâyet merkezi, üçüncü sırayı ise Tosya kazası almıştır. % 14'lük oranla ikinci sırada bulunan kunduracıların büyük çoğunluğu Tosya kazasına, geri kalanlar ise İnebolu kazasına iskân edilmişlerdir. % 7'lik oranla üçüncü sırada bulunan ziraatçı-çiftçi ve rençberlerin çoğu Tosya kazasına yerleştirilirken geri kalanı ise Araç kazasına iskân edilmiştir. Müdür durumunda olan mübadillerin bir kısmı Cide kazası, bir kısmı Tosya kazası ve bir kısmı da Akkaya Nahiyesine iskân edilmiştir. Asker durumunda olan mübadillerin çoğu Araç kazasına, geriye kalanı ise İnebolu kazasına iskân edilmiştir. % 5'lik oranla dördüncü sırada yer alan işçi ve doktor mübadiller, Kastamonu vilâyet merkezine yerleştirilmişlerdir. % 3'lük oranla beşinci sırada yer alan ve meslekleri terzi, dülger, demirci, kaymakam, esnaf, hâkim ve öğretmen olan mübadillerin iskânları Kastamonu vilâyet merkezi olurken, terzi mübadillerin iskânı Tosya kazasına; dülger, demirci, kaymakam ve esnaf olan mübadillerin yerleşimi ise yine Kastamonu vilâyeti merkezi olmuştur. Hâkim durumunda olan bir mübadil Abana kazasına, öğretmen durumunda olan bir mübadil ise İnebolu kazasına iskân edilmiştir.

Mübadele esnasında mübadiller çeşitli sorunlarla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Mübadelenin kış aylarında gerçekleşmesi, Yunanistan'dan Türkiye'ye gelen mübadilleri olumsuz yönde etkilemiştir. Nakîlleri sırasında yığılmaların yaşanması, vapur içerisindeki sağlık hizmetlerinde aksamalara neden

olmuştur. Yine mübadele esnasında mübadillerin geçici olarak barınmalarına olanak sağlayan misafirhanelerde birtakım barınma ve iaşe temini konusunda sıkıntılar yaşanmıştır. Mübadiller geldikleri coğrafyadan ve kültürden, farklı bir coğrafya ve kültüre geçerken yeni ortamlarına alışma konusunda zorlanırken, kimi mübadillerin geldiklerinde, yerleştirildikleri bölgenin iklimine uyum sağlayamadıkları görülmüştür.

Nüfus Mübadelesi kapsam itibarı ile çok sayıda insanı içerisine aldığı için her iki ülkede de mübadillerin en az derecede zararla bu durumu atlatmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Bundan dolayı mübadele işlerinin belirli bir düzende yürütülebilmesi için 13 Ekim 1923 tarihinde Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti kurulmuştur. Mübadillerin taşınması, beslenmesi, iskânlarının sağlanması, yeni hayatlarına uyumlarını sağlayarak üretici konuma getirilmeleri için üretim araçları ve imkânlarının sağlanması ve yardımların toplanması gibi hususlarda Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti üzerine düşen görevi yerine getirmiştir.

Mübadelenin uygulanmasıyla birlikte, ortaya çıkan olumsuz durumların yanında olumlu neticelerde yaşanmıştır. Türkiye'de sosyal alanda önemli ölçüde ulusal yapı gelişirken, ekonomik alanda da gelişme yaşanmıştır. İskân alanlarına yerleştirilen mübadiller bulundukları bölgelerde yapılan aynî ve nakdî yardımlarla üretici konuma getirilmiştir. Böylece mübadillerin yeni hayatlarında kendi ayakları üzerinde durabilmeleri sağlanırken ekonomik hayata katılımlarıyla da ulusal ekonomide önemli bir aşamaya geçilmiştir.

KAYNAKÇA

(A) ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2 (78 Adet).

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/280.836.12.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/354.1284.3.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/703.2219.15.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/708.2241.20.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/708.2241.23.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/702.2209.2.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/679.2105.14.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/671.2055.15.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/670.2052.28.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/691.2154.4.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/681.2111.7.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/672.2065.14.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/21.09.1925.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/696.2178.22.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/696.2178.23.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/669.2042.2.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/372.88.13.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/565.1422.13.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/716.2284.7.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/716.2283.3.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/365.45.12.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/354.1284.3.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/340.1204.3.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/289.893.13.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/267.760.16.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/267.759.1.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/36.5.13.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/36.5.13.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/1024.4093.15.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/1023.4086.4.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/79.286.10.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmeleri. 130.16.13.2/36.5.13

(B) TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ ZABIT CERİDESİ

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi. (16. 4. 1340 Çarşamba). Devre II. Cilt: 8/1. İçtima Senesi: II.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi. (20 Teşrinievvel 1339 Cumartesi). Devre: II. Cilt: 2. İçtima Senesi: 1.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi. (22. 4. 1340 Salı). Devre II. Cilt: 8/1. İçtima Senesi: II.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi. (27. 10. 1340 Pazartesi). Devre II. Cilt: 9. İçtima Senesi: 2.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi. (3 Kânunuevvel 1339 Pazartesi). Devre II. Cilt: 4. İçtima Senesi: 1.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi. (8 Teşrinisani 1339 Perşembe). Devre II. Cilt: 3. İçtima Senesi: 1.

(C) SÜRELİ YAYINLAR

Akşam, 11 Haziran 1930.

Akşam. 8 Teşrinisani 1929.

Düstur. 11 Ağustos 1339- 19 Teşrinievvel 1340. 3. Tertip. Cilt: 5. İstanbul 1931.

Hakimiyet-i Milliye. 11 Ağustos 1340.

Hakimiyet-i Milliye. 17 Kanunisani 1340.

Hakimiyet-i Milliye. 22 Teşrinevvel 1339.

Hakimiyet-i Milliye. 23 Teşrinevvel 1339.

Hakimiyet-i Milliye. 3 Kanunisani 1340.

Hakimiyet-i Milliye. 7 Kanunisani 1340.

Resmi Gazete. 17 Mayıs 1340. Sayı: 70.

Resmi Gazete. 18 Teşrîn-i Evvel 1339. Sayı: 35.

Resmi Gazete. 18 Teşrîn-i Sânî 1339. Sayı: 43.

Resmi Gazete. 18 Teşrîn-i Sânî 1339. Sayı: 43.

Resmi Gazete. 20 Kânûn-i Evvel 1339. Sayı: 48.

Resmi Gazete. 24 Mayıs 1340. Sayı: 71.

T.B.M.M. Kavanin Mecmuası. Devre: II. İçtima: 1. Cilt: 2. T.B.M.M. Matbaası. Ankara 1942.

(D) SÖYLEV

Kemal, G. M.(1934). Nutuk. Cilt: 1. İstanbul: Devlet Matbaası.

(E) AKADEMİK KAYNAKLAR (TETKİK ESERLER)

(1) Kitaplar

Ağaoğlu, Y. H. (2001), *Osmanlıdan cumhuriyete balkanların makûs talihi göç*. İstanbul.

Akkayan, T. (1979). *Göç ve değişme*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Arı, K. (2000). *Büyük mübadele türkiye'ye zorunlu göç (1923-1925)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Armaoğlu, F. (2010). *19. yüzyıl siyasî tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.

Arşiv belgelerine göre balkanlar'da ve anadolu'da yunan mezâlimi ıı anadolu'da yunan mezâlimi. (1996). Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.

Atçeken, Z. & Bedirhan, Y. (2004). *Selçuklu müesseseleri ve medeniyeti tarihi*. Konya: Eğitim Kitabevi.

Atuner, E. M. (1937). *Mübadeleye dair türkiye ve yunanistan arasında imza olunan mukavelenameler (muhtelit mübadele komisyonu kararları, bitaraf azaların hakem kararları)*. Damga Matbaası.

Barkan, L. Ö. (1951). *Türkiyede muhacir iskânı işleri ve bir iç kolonizasyon plânına olan ihtiyaç*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.

Baskıcı, M. M. & Esra Dardağan, E. v.d. (2003). *Yaşayan lozan*. Ankara: T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı.

Bilsel, C. M. (1933). *Lozan*. Cilt: II, İstanbul.

Devlet, N. (1999). *Rusya türkleri'nin millî mücadele tarihi (1905-1917)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Doğan, İ. (2012). *Türk eğitim tarihinin ana evreleri*. Ankara: Nobel.

Eren, C. A. (1966). *Türkiye'de göç ve göçmen meseleleri tanzimat devri, ilk kurulan göçmen komisyonu, çıkarılan tüzükler*. İstanbul: Nurgök Matbaası.

Gökkaya, A. K. & Yeşilbursa, C. C. (2010). *Yeni ve yakın çağ tarihi*. Ankara: Siyasal Yayınevi.

İnan, A. (1996). *Gazi mustafa kemal atatürk'ün 1923 eskişehir-izmit konuşmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

İpek, N. (2000). *Mübadele ve samsun*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

İskân tarihçesi, (1932). İstanbul: Hamit Matbaası.

İsmail Hacıfettahoğlu, İ. (2009). *Mîllî mücadelede hilâl-i ahmer*. Türkiye Kızılay Derneği Yayınları.

Kafesoğlu, İ. (2005). *Türk millî kültürü*. İstanbul : Ötüken Neşriyat.

Kaptan, E. (2002). *Lozan konferansı'nda azınlıklar sorunu*. İstanbul.

Köprülü, F. (2003). *Osmanlı imparatorluğunun kuruluşu*. Ankara: Akçağ.

Kurt, Y. (1995). *Pontus meselesi*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Basımevi.

Memişoğlu, H. (2005). *Balkanlarda pomak türkleri*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Meray. L. S. **(**1970). *Lozan barış konferansı tutanaklar belgeler*. Cilt: I. Takım I. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Meray. L. S. **(**1973). *Lozan barış konferansı tutanaklar belgeler*. Cilt: 2. Takım II. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Oran, B. (1986). *Türk-yunan ilişkilerinde batı trakya sorunu*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.

Ortaylı, İ. (2015). *Türklerin tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Özgüç, A. (1974). *Batı trakya türkleri*. İstanbul: Kutluğ Yayınları.

Özkaya, Y. (2011). *İstiklal harbinde yararlı ve zararlı cemiyetler*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Sümer, F. (1999). *Oğuzlar*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Şakiroğlu, H. M. (1985). *Lozan konferansı sırasında kabul edilen türk-yunan ahali değişimine ait tarihi notlar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Şimşir, N. B. (1990). *Lozan telgrafları ı (1922-1923)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Taşağıl, A. (2015). *Kök tengri'nin çocukları (avrasya bozkırlarında islam öncesi türk tarihi)*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Tosun, R. (1998). *Türk-rum nüfus mübadelesi ve kayseri'deki rumlar*. Niğde: Tolunay Yayıncılık.

Turan, O. (2009). *Türk cihân hâkimiyeti mefkûresi tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Türkiye dış politikasında 50 yıl lozan (1922-1923). (1973). T.C. Dışişleri Bakanlığı.

Uluğtekin, M. M & Uluğtekin, G. *Osmanlı'dan cumhuriyet'e hilal-i ahmer icraat raporları 1914-1928*. Ankara: Türk Kızılayı.

Yakındoğu meseleleriyle ilgili lozan barış konferansı tutanakları 21 kasım 1922-24 temmuz 1923. (1968). (Derleyen: Ahmet Yavuz). Ankara: Dışişleri Bakanlığı.

Yakupoğlu, C. (2009). *Kuzeybatı anadolu'nun sosyo-ekonomik tarihi (kastamonu-sinop-çankırı-bolu) xıı-xv. yüzyıllar.* Ankara: Gazi Kitabevi.

Yalçın, D. Yaşar Akbıyık, v.d. (2011). *Türkiye cumhuriyeti tarihi ı*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Yılmaz, H. (2010). *Arşiv belgeleri ışığında pontus meselesi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

(2) Makaleler

Adıyeke, N. (Nisan 2000). Mübadeleye dair gizli kalmış bir arşiv. *Toplumsal Tarih*, Sayı: 76, s. 17.

Akgün, S. & Uluğtekin, M. (Ağustos 1995). Hilâl-i ahmer ve kurtuluş savaşı. *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı: 39, s. 124.

Akgündüz, A. (Bahar 1999). Osmanlı imparatorluğu ve dış göçler. 1783-1922, *Toplum Ve Bilim*, Sayı: 80, s. 145.

Altuğ, Y. (Nisan 1991). Balkanlardan anayurda yapılan göçler. *Belleten*, Cilt: LV, Sayı: 212, s. 110.

Arı, K. (1991). Mübadele göçmenlerini türkiye'ye taşıma sorunu ve izmir göçmenleri (1923-1924). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 26.

Arı, K. (Ağustos 1999). Mübadele ve ulusal ekonomi yaratma çabaları. *Toplumsal Tarih*, Sayı: 68, s. 12.

Arı, K. (Mart 1992). Cumhuriyet dönemi nüfus politikasını belirleyen temel unsurlar. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 23, s. 410.

Arı, K. (Temmuz 1989). Yunan işgalinden sonra izmir'de "emvâl-i metrûke" ve "fuzûlî işgal" sorunu. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: V, Sayı: 15, s. 691.

Asan, H. (Ocak-Haziran 2016). Devlet, aşiret ve eşkıya bağlamında osmanlı muhacir iskân siyaseti (1860-1914). *Göç Araştırmaları Dergisi*,Cilt: 2, Sayı: 3, s. 38.

Bahtiyar, H. N. (Kasım 1996). Anadoludan balkanlara türk göçleri. *Tarih ve Toplum*, Sayı: 155, s. 296.

Berber, F. (Güz 2011). 19. yüzyılda kafkasya'dan anadolu'ya yapılan göçler. *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı:31, s. 21.

Bozdağlıoğlu, Y. (Ocak 2014). Türk-yunan nüfus mübadelesi ve sonuçları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 18, Sayı: 3, s. 9-10.

Budak, Ö. (Yaz 2010). Mübadele meselesi ve lozan'da çözümü. *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 26, s. 131.

Burak, M. D. (Yaz 2007). Türkiye ile yunanistan arasında mübadele meselesi ve kırşehir'e yerleştirilen muhacirlerin iaşe sorunları. *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 14, s. 35.

Çanlı, M. (Eylül 1994). Yunanistan'daki türklerin anadolu'ya nakledilmesi. *Tarih ve Toplum*, Sayı: 129, s. 189.

Çapa, M. (1990). Yunanistan'dan gelen göçmenlerin iskânı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 5, s. 51-52.

Çapa, M. (Güz 2001). Mübadele'de kızılay (hilâl-i ahmer) cemiyeti'nin rolü. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 10, s. 46.

Çapa, M. (Kasım 1988). Lozan'da öngörülen türk ahâlî mübâdelesinin uygulanmasında türkiye kızılay (hilâl-i ahmer) cemiyeti'nin katkıları. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 2, s. 241.

Çelebi, E. (2006). Türk ve rum ahalinin mübâdelesine dair oluşturulan komisyonlardan muhtelit mübâdele komisyonu ve faaliyetleri. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, s. 108.

Çelebi, E. (Bahar 2006). Mübadillerin yunanistan'daki mal kayıtları ve muhtelit mübadele komisyonu tasfiye talepnameleri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: V, Sayı: 12, s. 36.

Çetin, N. (Yaz 2013). Mübadil tasfiye talepnamelerine göre denizli'ye iskân edilen mübadillerin memleketleri ve iskân edildikleri idari birimler. *Belgi*, Cilt: 1, Sayı: 6, s. 755.

Duman, Ö. (Bahar 2008). Atatürk döneminde romanya'dan türk göçleri (1923-1938). *Bilig*, Sayı: 45, s. 24.

Duman, Ö. (Bahar 2009). atatürk döneminde balkan göçmenlerinin iskân çalışmaları (1923-1938). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 43, s. 474.

Dündar, F. (Ekim 2000). Balkan savaşı sonrasında kurulmaya çalışılan muhacir köyleri. *Toplumsal Tarih*, Sayı: 82, s. 52.

Emgili, F. (Ocak 2014). Türk-yunan nüfus mübadelesi'nin türkiye cumhuriyeti'nin millî iktisadının oluşumundaki etkisi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Özel Sayı: 3,Yıl: 18, s. 109-110.

Erdal, İ. (Güz 2011). Ülkü mecmuasına göre erken cumhuriyet dönemi nüfus politikası(1923-1938). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 48, s. 781-782.

Geray, C. (Aralık 1970). Türkiyede göçmen hareketleri ve göçmenlerin yerleştirilmesi. *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:3, Sayı: 4, s. 26.

Günay, N. (2005). Filik-i eterya cemiyeti. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, s. 266.

İnan, E. C. (Ocak-Haziran 2016). Türkiye'de göç politikaları: iskân kanunları üzerinden bir inceleme. *Göç Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 3, s. 13.

İpek, N. (Haziran 1996). Göçmen köylerine dair. *Tarih ve Toplum*, Sayı: 150, s. 335.

İpek, N. (1991). Kafkaslar'lan anadolu'ya göçler (1877-1900). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, s. 101.

İpek, N. (Aralık 1995). Mübadil göçmenlerle ilgili defterler. *Tarih ve Toplum*, Sayı: 144, s. 357.

Kalelioğlu, O. (Mayıs 2008). Türk-yunan ilişkileri ve megali idea. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 41, s. 108.

Kaya, M. (2015). Tasfiye talepnamelerine göre mübadillerin kuşadası'na iskânları. *İzmir Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, s. 3.

Kaya, M. & Deveci, A. (Güz 2014). Tasfiye talepnamelerine göre ankara vilayetinde mübadillerin yerleştirilmesi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Cilt: XIV, Sayı: 29, s. 176.

Kayam, C. H. (Temmuz-Kasım 1993). Lozan barış andlaşmasına göre türk-yunan nüfus mübadelesi ve konunun t.b.m.m.'de görüşülmesi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: IX, Sayı: 27, s. 586-587.

Keskin, M. (Ağustos 1995). Lozan barış antlaşması ile ikili antlaşmalarda türk ve rum azınlıkların statüsü. *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı: 39, s. 2-3.

Kocacık, F. (1980*)*. Balkanlar'dan anadolu'ya yönelik göçler (1878-1890). *Osmanlı Araştırmaları*, Sayı: 1, s.143.

Özcan, E. (2010/Bahar-Güz). Ahali mübadelesi ve yardımların istanbul örneği. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: IX. Sayı: 20-21, s. 65.

Öztürk, A. A. (Ekim 1998). Rumeli'den izmir'e yapılan göçler (1878-1912). *Tarih ve Toplum*, Sayı: 178, s. 246.

Öztürk, G. (2016). Tasfiye talepnameleri ışığında mübadillerin yerleştirilmesi: "adana örneği*"*. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı: XXXI/1, s. 249.

Parlak, C. (Bahar 2007). Çanakkale merkeze gelen selanik mübâdilleri. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, s. 71.

Pınar, M. (Ocak 2012). Cumhuriyet'in ilk yıllarında mersin hilâl-i ahmer cemiyeti. *Atatürk Dergisi,* Cilt: 1, Sayı: 1, s. 281.

Sepetcioğlu, E. T. (Ocak 2014). İki tarihsel "eski" kavram, bir sosyo-kültürel "yeni" kimlik: mübadele nedir, mübadiller kimlerdir?. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 18, Özel Sayı: S: 3, s. 50.

Tekeli, İ. (Yaz 1990). Osmanlı imparatorluğu'ndan günümüze nüfusun zorunlu yer değiştirmesi ve iskan sorunu. *Toplum Ve Bilim*, Sayı: 50, s. 55.

Tosun, R. (Ankara 2002). Türk-rum nüfus mübadelesi. *Türkler,* Cilt: 16, Yeni Türkiye Yayınları, s. 597.

Tümtaş, S. M. & Ergun, C. (Yaz 2016). Göçün toplumsal ve mekânsal yapı üzerindeki etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.* Cilt: 21, Sayı: 4, s. 1347.

Ural, S. (Mayıs-Kasım 2001). Mütareke dönemi'nde pontus devleti kurmaya yönelik çalışmalar ve alınan karşı önlemler. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 27-28, s. 336.

Yılmaz, T. (Şubat 1999). Türkiye-yunanistan arasındaki mübadele sorunu ve batı trakya türklerinin azınlık haklarını koruyan antlaşmalar (lozan barış antlaşması ve sonrası). *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı: 46, s. 20.

(3) Bildiriler

Adnan Gümüş, A. (1997). *Göç, din ve asimilasyon. toplum ve göç, ıı. ulusal sosyoloji kongresi 20-21-22 kasım 1996/mersin.* T.C. Başbakanlık İstatistik Enstitüsü, Ankara.

Akgün, S. (1986). *Birkaç amerikan kaynağından türk-yunan mübadelesi sorunu*. Tarih Boyunca Türk Yunan İlişkileri, Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri, Ankara.

Arı, K. (1991). *Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında türkiye'de mübadele, imar, iskân işleri ve mustafa necati*. "Mustafa Necati Sempozyumu", (Kastamonu 9-11 Mayıs 1991), Ankara.

Çapa, M. (1991). *Cumhuriyetin ilk mübâdele, imar ve iskân vekili mustafa necati bey*. "Mustafa Necati Sempozyumu", (Kastamonu 9-11 Mayıs 1991), Ankara.

Çetin, N. (2015). *Tasfiye talepnamelerine göre kocaeli iline iskân edilen mübadillerin memleketleri ve iskân edildikleri idari* birimler. Uluslararası Gazi Akça Koca Ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu, Cilt: 3, Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kocaeli.

Doğanay, F. (1997). *Türkiye'ye göçmen olarak gelenlerin yerleşimi. toplum ve göç, ıı. ulusal sosyoloji kongresi 20-21-22 kasım 1996/mersin.* T.C. Başbakanlık İstatistik Enstitüsü, Ankara.

Durugönül, E. (1997). *Sosyal değişme, göç ve sosyal hareketler. toplum ve göç, ıı. ulusal sosyoloji kongresi 20-21-22 kasım 1996/mersin*. T.C. Başbakanlık İstatistik Enstitüsü, Ankara.

Gürün, K. (1984). *Türk-yunan ilişkileri ve lozan andlaşması*. Atatürk Türkiyesinde (1923-1983) Dış Politika Sempozyumu, İstanbul.

Sarınay, Y. (1999). *Türk-yunan ilişkilerinde mübadele sorunu*. Atatürk IV. Uluslararası Kongresi (25-29 Ekim 1999/Kazakistan), Cilt: 1, Kazakistan.

(4) Tezler

Çelebi, E. (2005). *Mübadele, imar ve iskân vekâleti (kuruluşu, teşkilât yapısı ve faaliyetleri).* Basılmamış Doktora Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eker, K. (2008). *Türkiye'de yasa dışı göç sorunu*. Basılmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.

Erkan, S. (1993). *Kırım kafkasya ve doğu anadolu göçleri (1878-1908)*. Basılmamış Doktora Tezi. Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güner, A. (1996). *Anadolu ve rumeli'nin nüfus durumu ve göçler*. Basılmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.

İpek, N. (1991). *Rumeli'den anadolu'ya türk göçleri (1877-1890)*. Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mandaloğlu, M. (2011). *Doğu-batı kültürel etkileşiminde orta asya'dan göçler (m.s. vı. yüzyıla kadar)*. Basılmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mütercimler, E. (1998). *(Avusturalya örneğinde) türk göçü ve sorunları (1967-1997)*. Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Önder, S. (1990). *Balkan devletleriyle türkiye arasındaki nüfus mübadeleleri (1912-1930)*. Basılmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.

Özdemir, M. (2007). *I. dünya savaşı sırasında osmanlı ülkesinde yaşanan göç hareketleri*. Basılmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkilap Tarihi Enstitüsü.

Özyakışır, D. (2012). *İç Göç Hareketleri Ve Geriye(Tersine) Göçün Belirleyicileri:Tra 2 Bölgesinden (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan,) İstanbul'a Gerçekleşen Göç Üzerine Bir Saha Araştırması*. Basılmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sarı, M. (2011). *Atatürk dönemi iç anadolu bölgesi'nde îmar iskân faaliyetleri (1923-1938)*. Basılmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şalbayev, A. (2005). *Oğuzların göçleri ve yayılmaları (başlangıçtan (vıı.yüzyıl) xıı. yüzyıla kadar)*. Basılmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

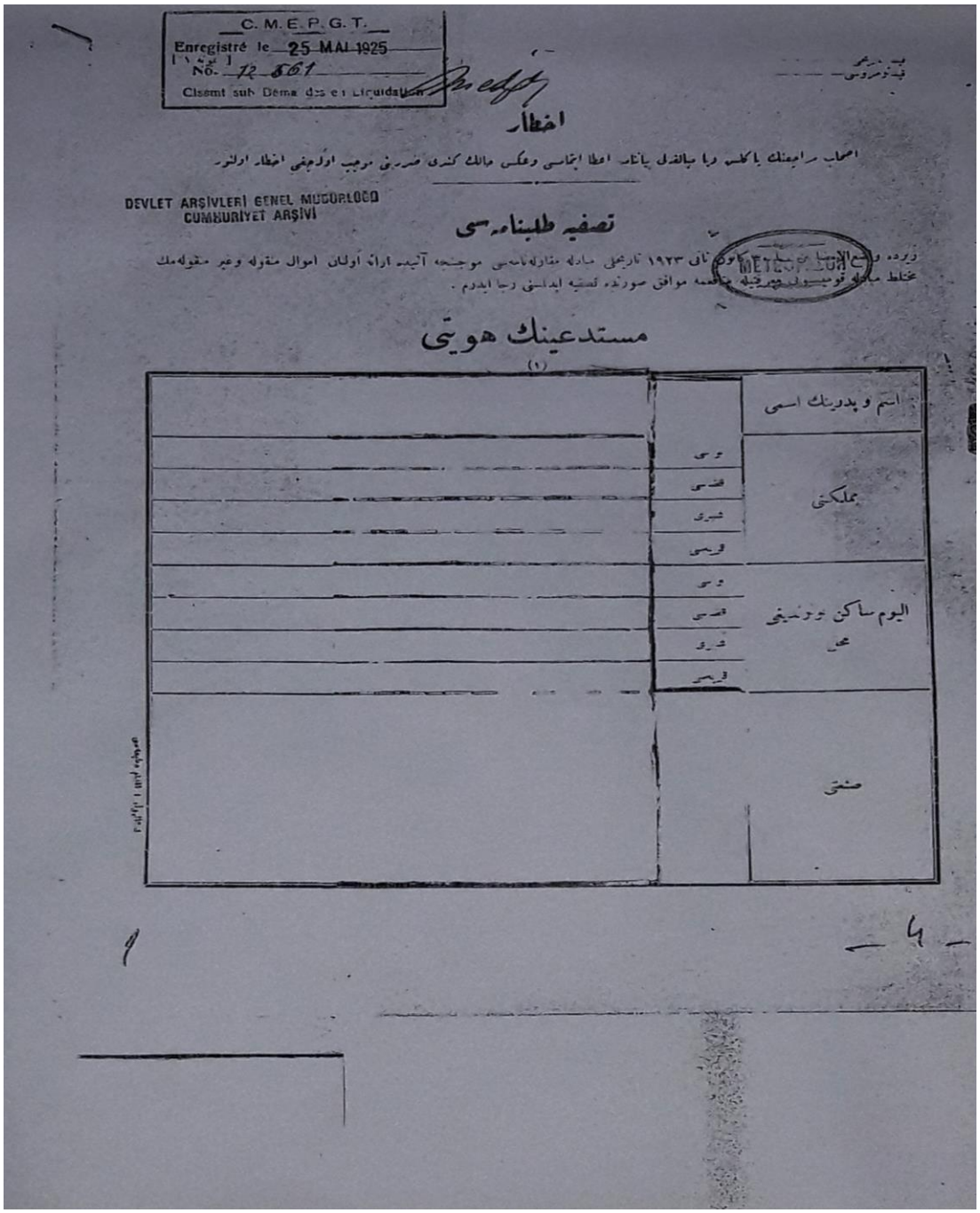
(5) Sözlükler

Develioğlu, F. (2009) *Osmanlıca türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları.

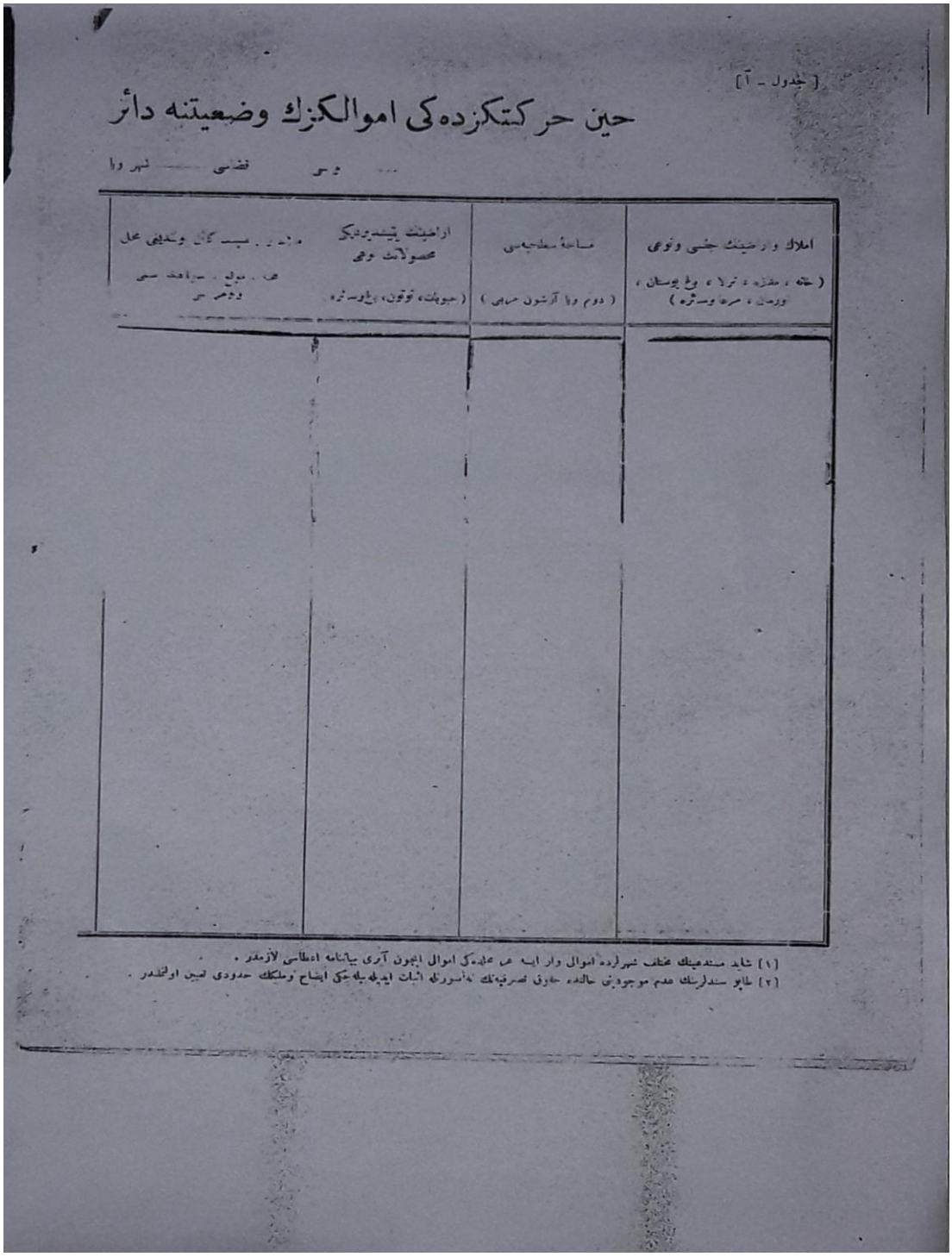
IOM Uluslararası Göç Örgütü. (2009). *Uluslar arası göç hukuku göç terimleri sözlüğü*. No 18.

Sami, Ş. (2009). *Kâmûs-ı türkî*. İstanbul.

EKLER

Ek-1 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmelerinin, "*Müsted'inin Hüviyeti*" başlığı altında kişinin kimlik bilgilerinin verildiği birinci sayfasıdır.

[جدول - آ]

حين حركتكزده كى اموالكزك وضعيتنه دائر

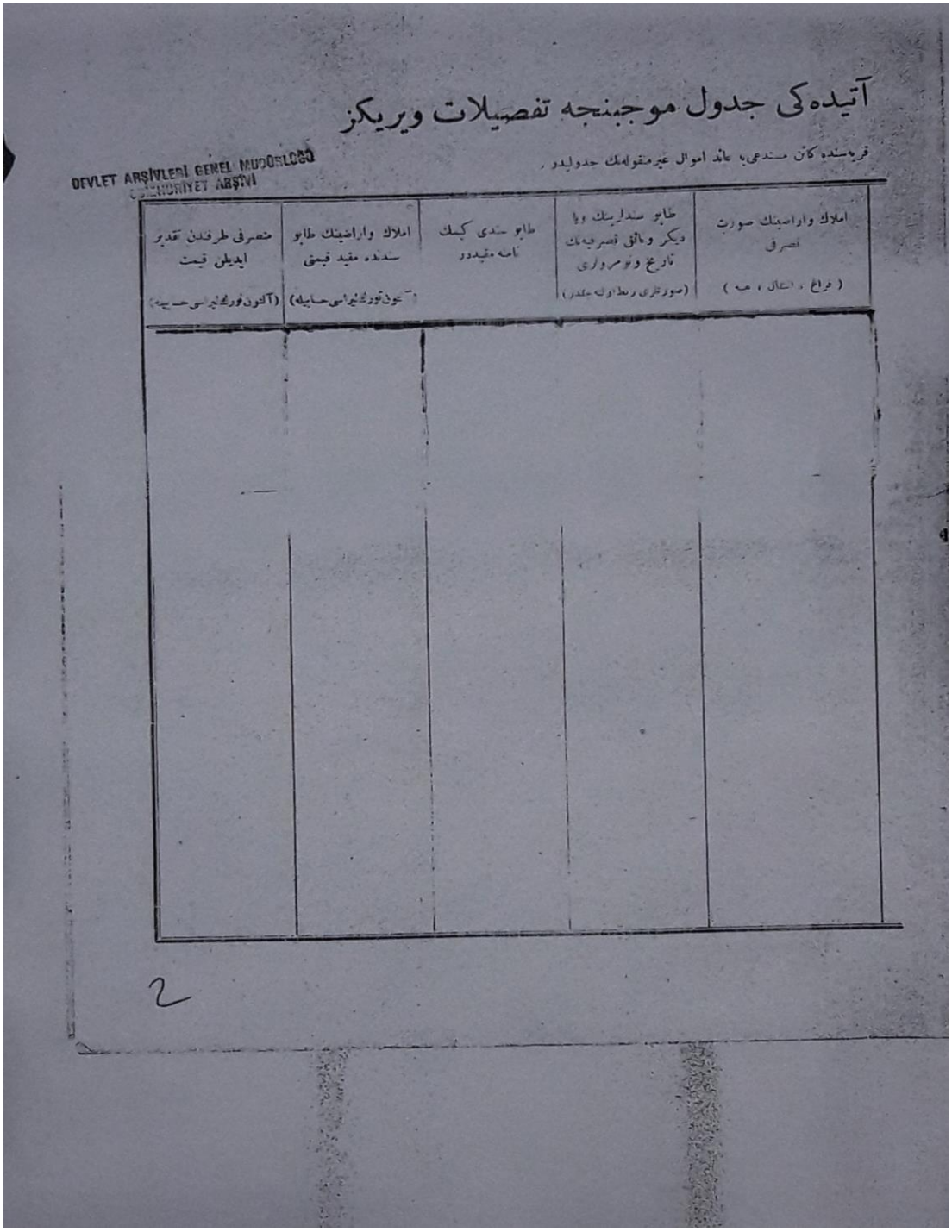
... دى ... قضاسى ... نهر وا

املاك و اراضينك جنسى ونوعى (خانه، مغازه، تارلا، باغ بوستان، ورمان، مزرعه وسائره)	مساحة سطحيه سى (دونم وا آرشون مربعى)	اراضينك يتسيردكى محصولاتك نوعى (حبوبات، توتون، يمشه وسائره)	مدار ... سبب كان وتدهى محل ... مبلغ ... سراهت سنى وديعه سى

(١) شايد مستدعينك مخالف شهرلرده اموال وار ايسه ... عليه‌كى اموال ايچون آرى بياننامه اعطاسى لازمدر .
(٢) طاپو سندلرينك عدم موجودينى حائزده حاوى تصرفيتك مأمورله اثبات ايدبلديكى ايضاح وملكك حدودى تعين اولنمدر .

Ek-2 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmelerinin, ikinci sayfasıdır.

Tasfiye Talepnâmelerinin İkinci ve üçüncü sayfalarında mübadilin bulunmuş olduğu yerdeki emval-i gayr-i menkûlesine ait bilgiler yer almaktadır.

آتیده کی جدول موجبنجه تفصیلات ویریکز

قره‌سنده کائن مستدعی‌یه عائد اموال غیرمنقولمك جدولیدر .

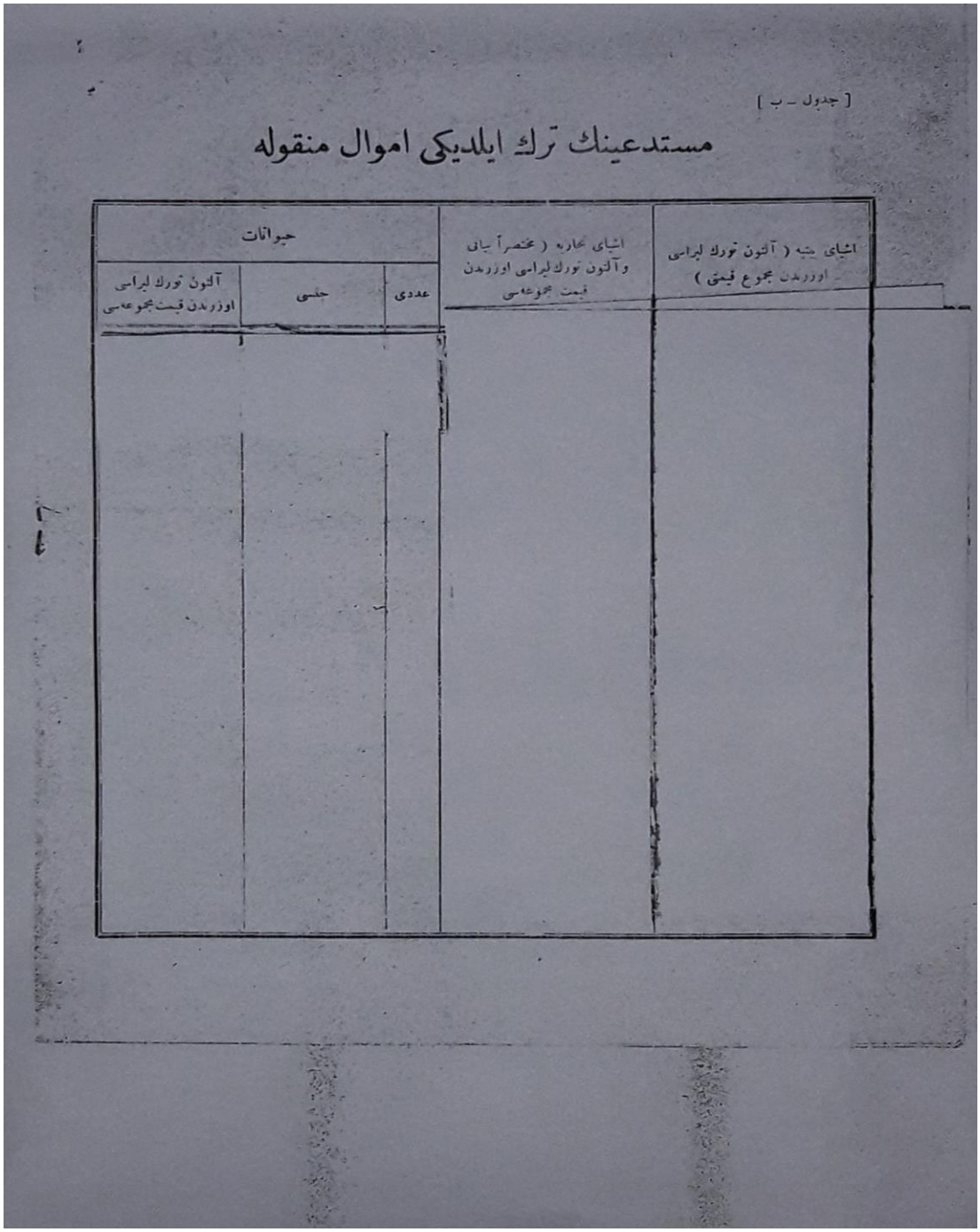
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

املاك واراضینك صورت تصرفی (خراج ، اعشار ، عشر)	طابو سندلرینك ویا دیگر وثائق تصرفیه‌نك تاریخ ونومروسی (صورتلری ربطاوك یازلدر)	طابو سندی کیمك نامه متیدور	املاك واراضینك طابو سنده مقید قیمتی (تحویل تورکیه‌نیاسی حسابیله)	متصرفی طرفندن تقدیر ایدیلن قیمت (آلتون تورکیه‌نیاسی حسابیله)

2

Ek-3 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmelerinin, üçüncü sayfasıdır.

Tasfiye Talepnâmelerinin İkinci ve üçüncü sayfalarında mübadilin bulunmuş olduğu yerdeki emval-i gayr-i menkûlesine ait bilgiler yer almaktadır.

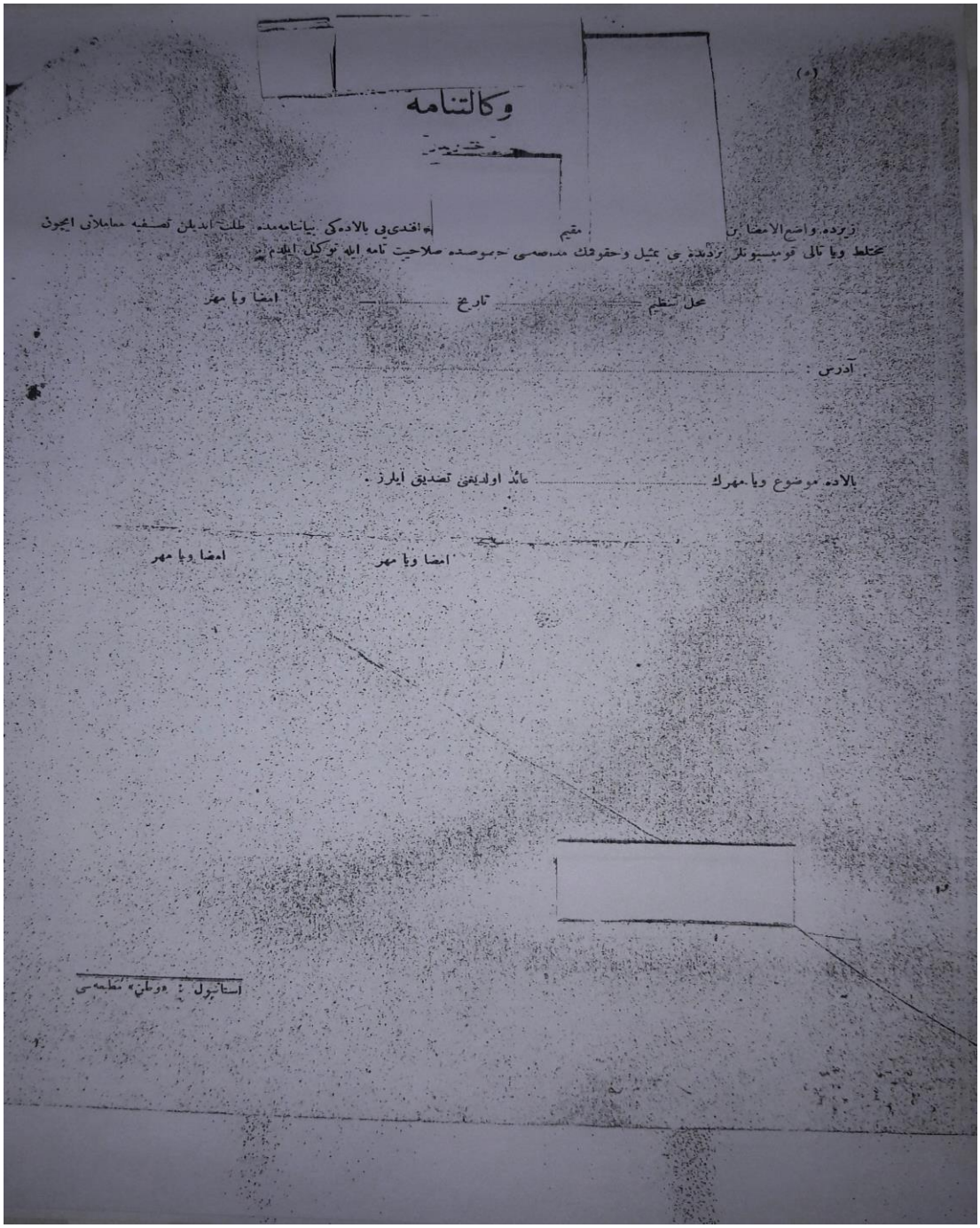

[جدول ـ ب]

مستدعینك ترك ایلدیکی اموال منقوله

حیوانات			اشیای غازیه (مختصراً بیانی وآلتون تورك لیراسی اوزرندن قیمت مجموعه‌سی	اشیای بیته (آلتون تورك لیراسی اوزرندن مجموع قیمتی)
عددی	جنسی	آلتون تورك لیراسی اوزرندن قیمت مجموعه‌سی		

Ek-4 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmelerinin, dördüncü sayfası, “ *Müsted’inin terk eylediği emval-i menkûle*” ye ait bilgiler yer almaktadır.

وكالتنامه

(٥)

زرده واضع الامضا بن مقيم اقدى بالاده كى بيانامه مده طلب اولنان تصفيه معاملاتى ايجون
مختلط ويا تالى قومبيونلر نزدنده بى بمثيل وحقوقك مدعاسى حصوصده صلاحيت تامه ايله توكيل ايلدم .

محل سكونم ..... تاريخ ..... امضا ويا مهر

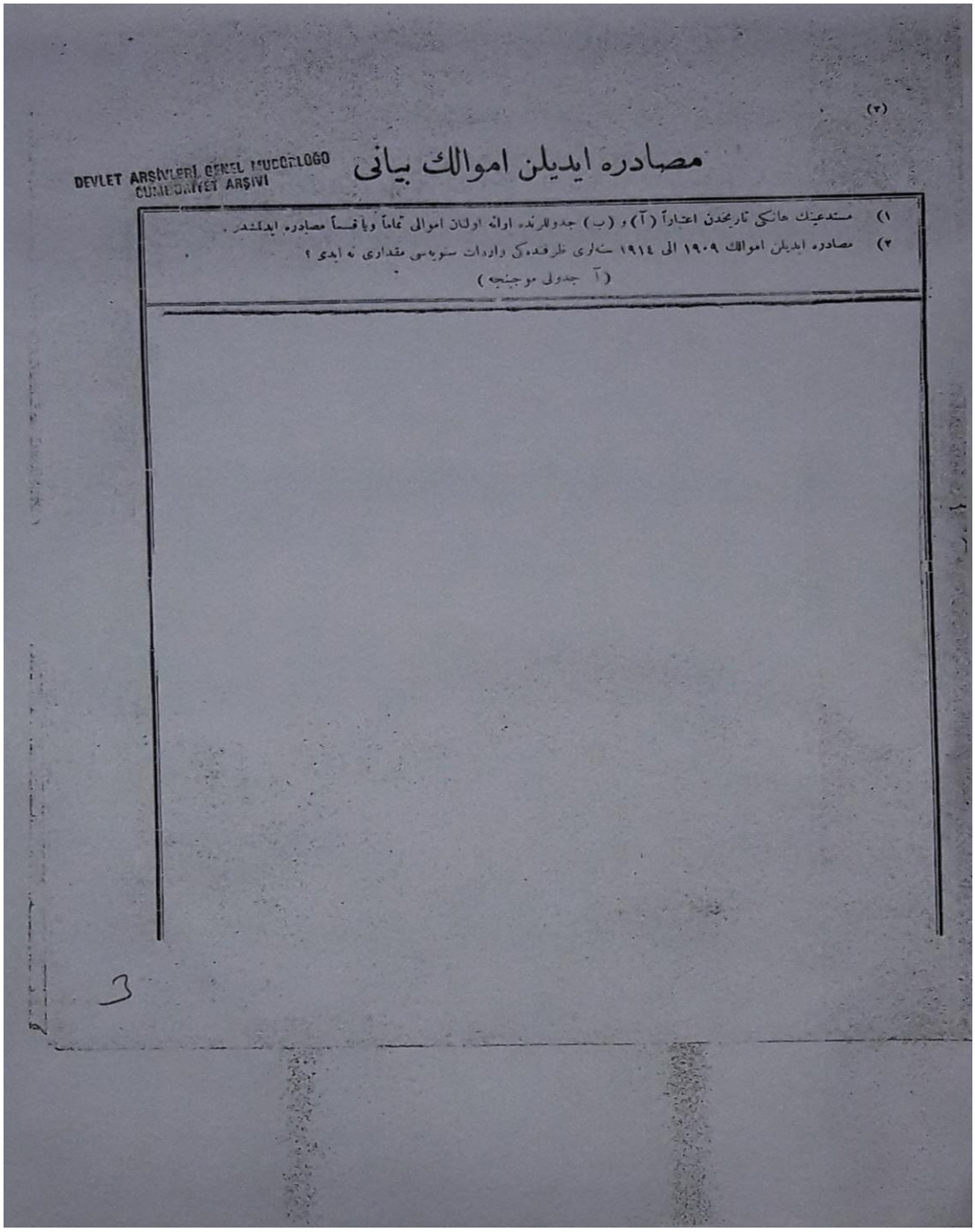
آدرس : .....

بالاده موضوع ويا مهرك ..... عائد اولديغنى تصديق ايلرز .

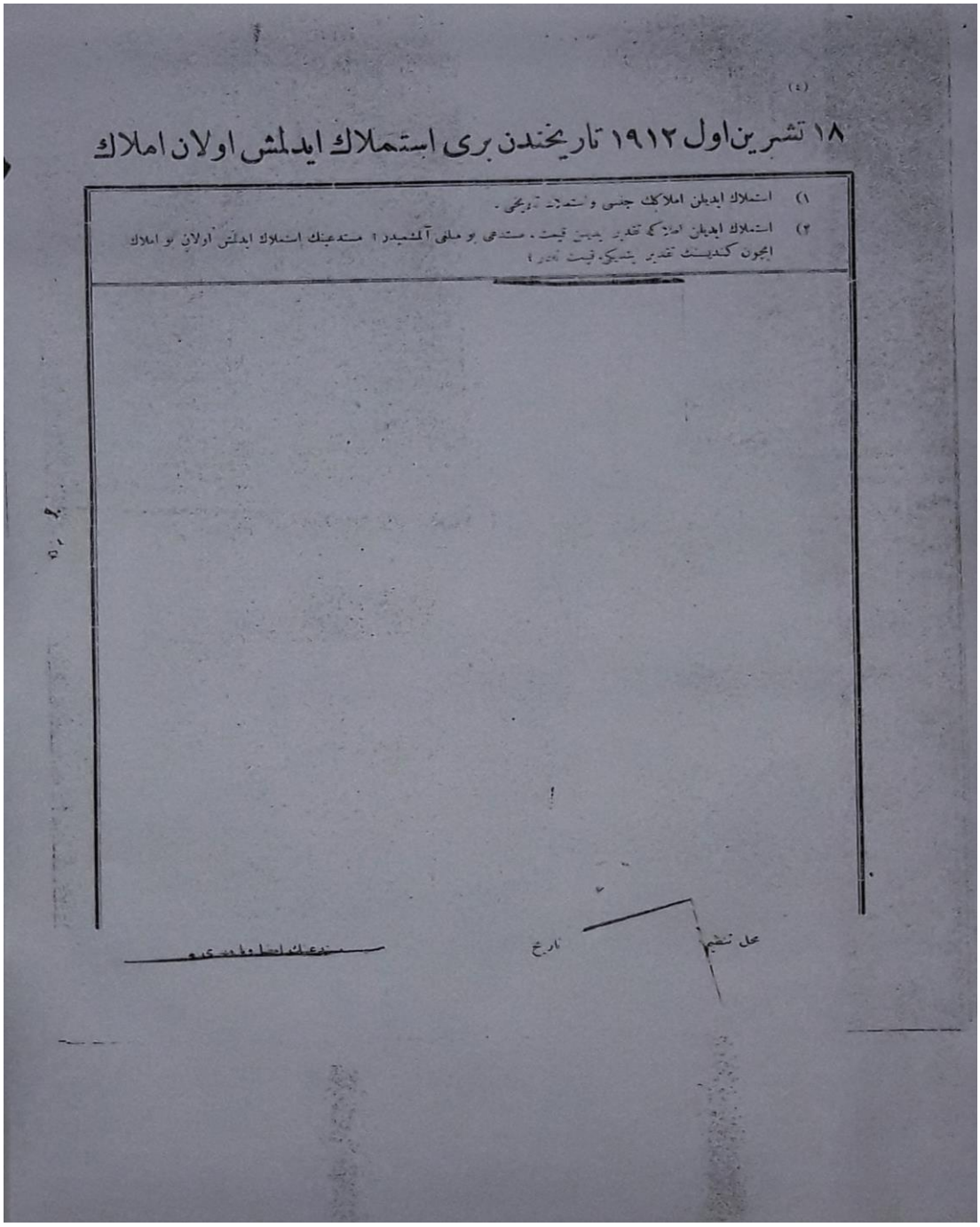
امضا ويا مهر امضا ويا مهر

استانبول : «وطن» مطبعه سى

Ek-5 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmelerinin, Beşinci sayfaya gelindiğinde "*vekâletnâme*" yer almaktadır. Bazı mübadillerin "*tasfiye muamelâtı için Muhtelit mübadele veya Tâli komisyonlar nezdinde kendilerini temsil ve hukuklarının müdafaası hususunda*" vekil tayini yaptıkları sayfadır.

Ek-6 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmelerinin içerisine konmuş olan "*Müsadere Edilen Emvalin Beyanı*" başlığı altında
ilâve sayfadır.

١٨ تشرين اول ١٩١٢ تاريخندن برى استملاك ايدلمش اولان املاك

١) استملاك ايدلن املاكك جنسى و استملاك تاريخى .

٢) استملاك ايدلن املاكك تقدير يدين قيمت . مستدعى بو مالى آلمشيدر ! مستدعيك استملاك ايدلش اولان بو املاك ايچون كندينك تقدير يتيكى قيمت نظر !

محل تنظيم

تاريخ

Ek-7 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye Talepnâmelerinin içerisine konmuş olan, Yunanistan'ı 18 Ekim 1912 tarihinden evvel terk etmiş olan Türklerin, Yunanistan'da bulunan malları ile ilgili kayıtlarını bildiren, "*18 Teşrîn-i evvel 1912 Tarafından Beri İstimlak Edilmiş Olan Emlâk*" başlığı altında, ilâve sayfasıdır.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	: Murat AKSOY
Doğum Yeri ve Yılı	: BARTIN/1990
Medeni Hali	: Bekar
Yabancı Dili	: İngilizce
E-posta	: murat-aksoy74@hotmail.com

Eğitim Durumu

Lise	: Bartın Cumhuriyet Lisesi
Lisans	: Kastamonu Üniversitesi Tarih Bölümü